

Ç.N. Çeviri Edebiyatı

Kitap 7. Sayı 1 /2009

Yayınevi

Delta Yayınları

İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Tozan Alkan

tozanalkan@yahoo.com

tozanalkan@gmail.com

www.cevirmeninnotu.com

Yazı Kurulu:

Çağdaş Acar, Onur Behramoğlu, Şeref Bilsel, Hanife Çaylak, Ulaş Başar Gezgin,
Cenk Gündoğdu, Gökçenur Ç, Volkan Hacıoğlu, Sevil Karataş,
Gonca Özmen, Nur Peri, Yavuz Türk

Danışma Kurulu:

Berrin Aksoy, Erdoğan Alkan, Alova, Oruç Aruoba, Ataol Behramoğlu,
Egemen Berköz, Alev Bulut, Ahmet Cemal, Cevat Çapan, Yusuf Eradam, Talat Sait
Halman, Suat Karantay, Mel Kenne, Sait Maden, Selahattin Özpalabıyıklar, Güven Turan,

Kapak Tasarım: Savaş Çekiç

Sayfa Düzeni: Mahmut Benek

Reklam ve Tanıtım: Yosun Ekmen, Gül Şahin

Düzeltili: Tozan Alkan

Abone Sorumlusu: Sema Dede

cevirmeninnotu.abone@gmail.com

Banka Hesap Bilgileri Alıcı: Sema Dede

Banka: Akbank Şube: Kadıköy Hesap No: 0282261 - 7

Yıllık 4 sayı: 4 x 12.5 = 50 YTL

ISSN: 1308 7959

Baskı: Mart Matbaacılık Sanatları

500 Adet/Ocak 2009

*Ç.N.'de yer alan tüm ürünler, kendi türleri içinde şair/yazar ve çevirmenlerin soyadı dikkate alınarak "alfabetik" olarak yazılmıştır.

*Ç.N. kültürel bir yayın olup kar amacı gütmemektedir.

İÇİNDEKİLER

- 4 Önsöz**
- 5 Söyleşi**
Oğuz Baykara, *Söyleşen: Esra Çınar, Çağdaş Acar*
Cevat Çapan, *Söyleşen: Tozan Alkan*
Viktor Golişevi, *Söyleşen: Yelena Kalaşnikova, Çeviren: Hanife Çaylak*
- 24 Çağdaş Türk Şiiri**
Nazmi Ağıl, *İngilizceye çeviren: Nazmi Ağıl*
Melih Cevdet Anday, *İngilizceye çeviren: Tozan Alkan*
Ataol Behramoğlu, *İngilizceye çeviren: Nilgün Dungan*
Asaf Halet Çelebi, *İngilizceye çeviren: İlyas Tunç*
Hüseyin Haydar, *Arapçaya çeviren: Mustafa Ziya*
Attila İlhan, *İngilizceye çeviren: Özgür Çavuşoğlu*
Tuna Kiremitçi, *İngilizceye çeviren: Şebnem Korkmaz ve Jean Carpenter Efe*
Murathan Mungan, *Lehçeye çeviren: Barbara Aktan*
Zeynep Köylü, *İngilizceye çeviren: Oruç Aruoba*
Behçet Necatigil, *İngilizceye çeviren: Yusuf Eradam*
Kemal Özer, *Fransızcaya çeviren: Erdoğan Alkan*
- 41 Deneme**
Veysel Çolak, *Şiir Dili, Dilde İdeoloji Kırıcılığı*
H. Can Erkin, *Hüzünlü Patikalarda Bir Şair: Matsuo Başo*
Alireza Yazdunpanuh, *Çeviri üzerine, İngilizceden çeviren: Onur Behramoğlu*
Erkan Efil, *Teneke Trampet, Kampala, Swahilice vb...*
- 53 Çeviri Şiir**
Gregory Corso, *İngilizce'den çeviren: Onur Behramoğlu*
Risto Lazarov, *Makedoncadan çeviren: Mariya Leontiç*
Anne Sexton, *İngilizce'den çeviren: Nurduran Duman*
Nichita Stanescu, *Romenceden çeviren: Erkut Tokman*
Marjan Strojan, *İngilizceden çeviren: Haydar Ergülen*
- 72 İnceleme**
Ari Çokona, *Yunanca'ya çevrilmiş Türk edebiyatı*
- 89 Dosya**
(LAF) Sınır Tanımayan Edebiyat, *Hazırlayan ve İngilizceden çeviren: Gökçenur Ç.*
- 103 Öykü:**
Moniru Revanipur, *Farsça'dan Çeviren: Haşim Hüsrevşahi*
Ryunosuke Akutagawa, *Japoncadan çeviren: Özge Baykan*
- 121 Çağdaş Türk Öyküsü**
Vüs'ât O Bener, *İngilizceye çevirenler: Caroline Williams ve Gökçe Metin*
- 123 Mektup**
Furuğ Ferruhzad, *Farsçadan çeviren: Kenan Karabulut*
- 125 Çeviribilim:**
Ayşe Nihal Akbulut, *Güney Amerika Şiiri Çevirisinde Özbetimleme*
Berrin Aksoy, *Türk Romanının Doğuşuna Çevirinin Katkıları*
Sakine Eruz, *Duraksız Kültürler Diyarı: Fablların Gizemli Yolculuğu ve Çevirmenler*
Özlem Berk, *Dil sınırlarını aşan bir çeviri ortaklığı: Joyce Lussu ve Nazım Hikmet*
Rafael Carpintero, *Çeviribilim teorisi ne işe yarar?*
Ulaş Başar Gezgin, *Asya Dilleri Çevirilerinde Yedi Sorun*
- 165 Çevirmenin Günah Defteri**
Çeviriyle ilgili tanımlar, saptamalar, özdeyişler

Merhaba,

Bundan tam iki yıl önce, dünya edebiyatını ülkeye, ülke edebiyatını dünyaya açmak, çevirmenin, çevirinin, çeviribilimin önemini vurgulamak, çevirmeni görünür kılmak, çeviri sanatıyla çeviribilimi kucaklaştırmak gibi iddialarla yola çıktık. Ç.N. adını almamız tam da bu nedenlerdir. Çok kimsenin anlamını bile bilmediği, küçük harflerle sayfa diplerinde yer alan bu ibareyi öne çıkaralım, çevirmen kimdir, çeviri nedir, durup biraz düşünelim istedik. İki yıldır da bunu yapmaya çalışıyoruz.

Türkiye’de genç kuşak, yaklaşık onbeş yıldan sonra, bizimle birlikte “çeviri dergisi”yle tanıştı. Bizde Ç.N. düşüncesi oluşmaya başladığında, Kültür Bakanlığı’nın TEDA (Türk Edebiyatını Dışa Açma) projesi de daha yeni yeni meyvelerini veriyordu. Henüz Orhan Pamuk Nobel Ödülü’nü kazanmamış, dünyanın gözü Türkiye’ye çevrilmemişti. Dergilerde çeviri ürünlere, çeviriyle ilgili yazılara rastlamak neredeyse imkansızdı. Ç.N. böyle bir ortamda doğdu. Kısa zamanda tüm Türkiye’ye seslendi. Özellikle de genç kuşağa çeviri anlamında düşen sorumluluğu hatırlattı. Üniversite öğrencilerinden büyük ilgi gördük. İki yıl içinde çok sayıda çevirmen adayıyla yazıştık. Çevirileriyle ilgili düşüncelerimizi paylaştık. Bunların hepsini Ç.N.’de yayımlamak elbette mümkün değildi. Ama daha önce de defalarca belirttiğimiz gibi, Ç.N.’den çıkacak tek bir çevirmeni bile önemsedik. Bugün, hiç de azımsanmayacak sayıda çevirmen arkadaşımızın üzerinde Ç.N.’nin emeği vardır diye düşünüyorum. Kısacası çeviriyi Türkiye’nin gündemine sokmayı başardık.

Çeviriyi Türkiye’nin gündemine sokabildik ama yayıneviyle aramızdaki sorunları çöze-medik bir türlü. Bu durumda ya çenemizi kapayacak, ya Ç.N.’mizi kapayacaktık. İkisini de yapmayıp bir süre mola verdik. Ama artık mola bitti. Yola devam ediyoruz, çünkü daha yapacak çok işimiz var.

Yeni yayın dönemimizde, bizden iki yıldır beklenen abonelik sistemini etkin kılacak somut adımlar atıyoruz. Bundan böyle kimsenin Ç.N.’ye ulaşma sıkıntısı olmayacak. Abonelikte ilgili ayrıntıları internet sayfamızda (www.cevirmeninnotu.com) ve derginin künyesinde bulabilirsiniz.

Bu arada, ilk sayımızdan itibaren yaptığı güzel kapak tasarımlarıyla dergimize destek veren Savaş Çekiç’e ve bu sayıdan itibaren sayfa tasarımını üstlenen Rumeli Hisarı’ndan dostum Mahmut Benek’e teşekkürlerimi iletiyor ve sözü, her zaman olduğu gibi, çok uzatmadan Ç.N.’ye bırakıyorum.

Yeni sayımızda görüşmek üzere...

Tozan Alkan

Oğuz Baykara

Söyleşen: Esra Çınar, Çağdaş Acar

"İyi bir şiir çevirisi için çevirmenin şairle de dost olması, şiirin içine girmesi gerekiyor."

Öğretim hayatınızdan ve Amerika'ya gidişinizden bahsedebilir misiniz?

Öğrenim hayatımın büyük bir çoğunluğu aslında yurtdışında geçti ama ortaöğretimimi Afyon Bolvadin'de bitirdim. O zamanlar Bolvadin çok küçüktü. Ben ilkokul öğrencisiyken 15-20 bin nüfusu vardı. Şimdi neredeyse 100 bine yakın. Bolvadin kocaman, içinde üniversitesi bulunan bir yer haline geldi.

Benim burs alıp gittiğim örgüt, Dünya Gençlik Örgütü dedikleri World Youth Forum idi. Benim gittiğim yıl yanlış hatırlamıyorsam 43 değişik ülkeden 43 öğrenciyi davet etmişlerdi. Her ülkeden ancak bir kişi gidebiliyordu. Aslında benim hiç haberim yoktu bundan. Lisedeyken İngilizce derslerim iyi olduğundan İngilizce hocam bana bu sınava girmemi önerdi. Sınav Afyon'daydı. İlk sınav yazılıydı. "Dünyada sizce şu an en büyük iki sorun nedir?", daha sonra "Ülkenizin bu günün dünyasındaki yeri nedir?" sorularına cevap olarak kompozisyon yazmam gerekiyordu. Yazdım sonra tekrar okuluma döndüm. Sınavı yedi kişi kazanmıştı. Kazananları Milli Eğitim Bakanlığına mülakata davet ettiler. Gittim ama kendimden çok emindim. Sınav yapıldı ve sonuçları aşağı yukarı bir hafta sonra belli oldu. Ben kazanmıştım. İlk önce dedemle aramızda hafif bir sürtüşme yaşandı. O beni 'ahlakı bozulur' diye göndermek istemedi. Ben direttim. Diretmem üzerine bana izin vermek zorunda kaldı. Apar topar kalktım, Amerika'ya gittim.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezununuz. Peki iktisat bölümünden turist rehberliğine ilginiz nasıl gelişti?

Amerika'dan döndükten sonra İngilizcem çok iyi bir düzeye gelmişti, anadilim gibi konuşabiliyordum. Döner dönmez önce tercümanlığa başladım, sonra İ.Ü. İktisat Fakültesine girdim. O sıralarda öğrenci örgütleri turist rehberliği kursları veriyorlardı. Müracaat ettim. Aşağı yukarı bir senelik bir eğitimden sonra; arkeoloji, sanat tarihi, mitoloji, tarih

dersleri alarak üniversitenin birinci sınıfındayken amatör turist rehberi oldum. Daha sonra okuldan kalan boş zamanlarımda, yaz aylarında hatta kış aylarında amatör rehberlik yaptım. Amatör rehberlere verdikleri para neredeyse bir öğle yemeği veya bir akşam yemeği parasıydı. Biz bu işi gerçekten amatörcce yaptık. Bu parayla kaldığımız yurdun aylığını bile ödeyemezdik. Fakat o coşkuyla, yabancılarla birlikte olalım, lisanımızı ilerletelim, sonra önümüzde yıllar var, hem ülkemizi tanırız hem de memlekete faydalı oluruz, diye bu tür şeylere dikkat etmiyorduk. Böylece, bir memleket tanıma sevgisi ve sevdası ortaya çıktı. O sevgi aynı zamanda öteki dilleri öğrenmem için de bir vesile oldu. Çünkü rehberlik yaparken etrafımızda sadece İngilizce konuşan rehberler yoktu. Almanca, İtalyanca, Fransızca konuşan rehberler de arkadaşımızdı. Haliyle çok değişik lisanların konuşulduğu bir ortamlarda bulunuyorduk. Bunları duya duya benim de içimde büyük bir heves belirdi. Ben de o değişik lisanları konuşmak istiyordum. Bu da böylece çokdilliliğe atılan bir adım oldu. Aradan birkaç sene geçtikten sonra profesyonel rehber oldum. Fakat şimdi maalesef akademik uğraşlarımın yoğunluğundan dolayı rehberliğe pek vakit bulamıyorum.

Japoncayla ve öteki dillerle nasıl tanıştınız?

Üniversite yıllarındayken dile meraklı olduğumdan dolayı önce İtalya'ya gittim, İtalyanca öğrendim. Fransa'ya gittim. Fransızca öğrendim. Dolayısıyla okulu bitirdiğimde zaten üç dili çok iyi bir şekilde konuşabiliyordum. O sırada Japonlar da yavaş yavaş ülkemize gelmeye başlamıştı. Çeşitli yerlerde Japonca kurslar açılmıştı. Bu kurslara ben de katıldım. Söz dizimi Türkçeye benziyordu. Nasıl biz 'Ben okula gidiyorum.' derken özne-nesne-yüklem sırasını kullanıyorsak Japoncadaki söz dizimi de aynı şekildeydi. Bu durum benim çok dikkatimi çekti. Bir de o zamanlar bu dili konuşan yoktu. Japon turistler İngilizce bilmedikleri halde İngilizce rehber almak zorunda kalıyorlardı. İngilizce anlamayınca da ülkeden tarih, coğrafya hiçbir şey öğrenmeden çekip gidiyorlardı. Bunun üzerine bir Japonya kaçamağı yapıp geldim. İlk gidişimde iki buçuk üç ay kadar Tokyo'da kaldım. Bir dili bu kadar kısa sürede öğrenmek haliyle mümkün değil. Ama çok yoğun bir kurs aldım. Hiragana ve Katakana adlı iki alfabelerini de öğrendim. Bir Japon ailenin yanında kaldığımdan dolayı neredeyse bütün gün Japonca konuşuyordum. Döndüğümde Japonca rehberlik yapmaya başladım.

Yüksek lisans teziniz Japonca ile Türkçenin karşılaştırmalı ses yapısı üzerine. Bu konuyu nasıl seçtiniz?

Japonlarla çalışırken Boğaziçi Üniversitesi'ne yüksek lisans öğrencisi olarak girmiştım. Bu kadar lisan öğrendikten sonra yüksek lisans yapmak istedim özellikle. En çok merak ettiğim konu dilbilim oldu. Niçin bu kadar dil öğrendiğimi, bunların ortak prensipleri olup olmadığını merak ettim. Bundan dolayı dilbilim bölümüne girdim. Bu bölüm bana diller hakkında sağlam bir fikir vermişti. Pek çok şey öğrendim ve son derece de mutlu oldum. Afrika'daki Zulu dilini bile merak etsem, öğrendiğim tahlil yöntemleriyle bu dili de öğrenmemin mümkün olacağı kanısına vardım. Yüksek lisans tezimi de bitirirken Japonlarla edindiğim deneyimler bana önderlik etti. Japonlar, Türkçede çok telaffuz yanlışları yapıyorlardı. Mesela "küçük şarap" demeyi öğretiyordum. Sanki hepsi sözleşmiş gibi "kuçku şarap" diye telaffuz ediyorlardı. Ben "Müjde Ar" diyorum, onlar "Müjde Arı"

diyorlar. "Oğuz" diyorum "Oğuzu" diye telaffuz ediyorlar ve 'r' ve 'l' leri karıştırıyorlardı. Bu farkın nereden geldiğini merak ettim. Buradan hareket ederek Türkçenin ses yapısına Japoncanın ses yapısını hem fonolojik hem de fonetik olarak karşılaştırdım. Bunların tablolarını çıkardım. Sonra da on kadın ve on erkek denek üzerinde bir test uygulayarak bu sesletim farklarının nedenini araştırdım, yanlışlarının kaynağına inmeye çalıştım. Kendime göre birtakım sonuçlara vardım ve bunlar zaten tezimde yazılıdır. Japonların, fonolojilerinde olmayan sesleri telaffuz etmeleri zordu. Türkçeyi öğrenseler bile üstünde çok çalışmadıktan sonra 'r' ile 'l' arasındaki farkı ya duyamayacaklardı ya da farklı sesler olarak telaffuz edemeyeceklerdi. Fakat özel yöntemlerle bazı yanlışların önüne geçilebilirdi. Sonra zaten onlara Tokyo Yabancı Diller Üniversitesinde iki sene Türkçe öğrettim. Böylece yaptığım çalışmaları Japonya'da uygulamış oldum.

Japonya'ya ikinci kez gidişinizin nedeni neydi, orada nelerle meşgul oldunuz?

Bizim rehberlik yaptığımız dönemde Japonca bilen yoktu; hem de elimizde Türkçe yazılmış olarak doküman yoktu. Yani bilmediğimiz kelimelere ancak ancak Japonca-İngilizce, İngilizce-Japonca, Japonca-Fransızca, Fransızca-Japonca gibi sözlüklerden, ancak ikinci ya da üçüncü bir dilden bakabiliyorduk. Japonca sözlük hazırlayacak olursam büyük bir boşluğu dolduracağını düşündüm ve sözlük hazırlamaya karar verdim. Boğaziçi'nde master derslerime devam ederken epey bir yol kat ettim. Madde başı olarak S'ye kadar geldim. Boş zamanlarımda gece gündüz bununla uğraştım. İtalyanca, İngilizce, Fransızca sözlüklerde Japonca örnek cümleler vardı ama sadece anlamları vardı, Latin harfleriyle yazılmış telaffuzları yoktu. Örnekleri anlıyor fakat okuyamıyordum. Bu bende bir rahatsızlık doğurdu. Japonca-Türkçe sözlük yazmam için benim Kanji'yi öğrenmem gerekiyor dedim. Master'ım biter bitmez rehberlikten de ayrıldım çünkü çok yoğun yapmıştım bu işi. Yaktım gemilerimi ve Japonya'ya gittim. Orada üç sene Keio Üniversitesinde yoğun olarak Japonca öğrendim. Üç sene sonunda artık kararımı vermiştim. Japon dili ve edebiyatında doktora yapmak istiyordum. Doktora için müracaat ettim ama beni doktora alamayacaklarını söylediler. Haklıydılar. Edebiyatla doktora yapacak insanın önce o dilde edebiyat okumuş olması gerekiyordu. Buradaki eksikliğin farkına vardım. Önerilerini aldım. Önce, "Japonca dil öğretimi" okuman lazım, sonra edebiyata girebilirsin dediler. Bunun üzerine tekrar, sil baştan ikinci yüksek lisansına başladım. Bu yüksek lisans sırasında bana Japon Vakfından bir teklif geldi. Benim oradaki hocalarım sözlükçülükle ilgilendiğimi biliyorlardı. Hatta onlara çalışmalarımı göstermişim, çok beğenmişlerdi. Bunu üzerine Japon Vakfıyla tanışmamı istediler. Bu vakfın sözlüğü Türkçe hariç on beş dile çevrilmişti. Bana o sözlüğün Türkçe versiyonunu hazırlamamı söylediler. Üstelik yüksek lisansımı yaptığım süre içinde hazırlamamı istediler. Çok duygulanıp sevinmişim. Ama ne kadar büyük bir sorumluluğun altına girdiğimin de farkındaydım. Ondan sonra gündüzüm gecem birbirine karıştı. Her gün okula bisikletle gidip geliyordum toplam 30 kilometrelik yolu. Gece on birlere kadar ödev yapıyor sonra da sözlüğün başına otuyordum. Sabah üçe dörde kadar sözlük çalışmalarına devam ediyordum. Bu aşağı yukarı üç dört yıl böyle devam etti. Uyku düzenim, günlük işlerim altüst oldu. Ancak okula bisikletle gidip gelmem beni çok rahatlatıyordu. Yüksek lisansımı yaparken sözlük de bitti. Ama hemen basılmadı tabii. Ben sözlüğü 1998'de bitirdiğim halde sözlük neredeyse dört yıl sonra 2002'de basıldı. Yüksek lisansı bitirdikten sonra artık doktora yapabilecek sevi-

yeye gelmiştim. Yüksek lisans hocam ünlü bir edebiyat profesörüydü. Konumu seçtim ve aynı hocanın yanında doktora başladım. Doktoram da aşağı yukarı altı sene sürdü. Üç yazar üzerine çalışacaktım: Shiga Naoya, Tanizaki Jun'ichiro ve Akutagawa Ryunosuke. Japon edebiyatını daha önce Japonca olarak hiç okumamış birinin üç dört bin değişik karakterle yazılmış edebi metinleri okuması gerçekten zordu. Düşünün ki Japon çocuklar bile kendi gazetelerini orta üçüncü sınıfta ya da lise birde ancak okuyabiliyorlar. Bu, bir yabancı için kolay kolay başarabileceği bir uğraş değildi. Bu yüzden ilk önce yazarları öğrenmem gerekiyordu. Kendime bir plan çıkardım. Her sene bir yazarın en seçkin eserlerini okudum ve çevirdim. Doktoranın ilk üç yılı bu üç yazardan değişik eserler çevirmekle geçti. İrili ufaklı otuz sekiz yapıt çevirdim. Bunların içinde dört sayfalık öyküler de var, iki yüz sayfayı bulan roman da var. Fakat büyük bir kısmı yirmi otuz sayfa civarındaki uzun öykülerdi. Bütün bunlar üç sene içinde bitti ve dördüncü seneye girdiğimde bu yazarlar ve öyküler üzerine yazılan eleştirileri okumaya başladım. Çinceye yakın ağıdalı bir dil kullandıklarından eleştirileri okumak yazarların eserlerini okumaktan çok daha zor oldu. Bilmediğim bir karakter için yarım gün uğraştığımı, insanlara sorduğumu, onların da bilemediğini çok iyi hatırlarım. Fakat arkadaşlarım bana bu konuda çok yardımcı oldular. Gece gündüz her zaman telefon edebiliyordum onlara. Ben tezimi yazmak için oturduğumda doktoramın dördüncü yılındaydım. Geriye kalan iki sene içinde neredeyse yerimden hiç kalkmayarak tezimi yazdım. Bu arada oturmaktan bel fıtığı oldum tabii. 2004 ağustosunda tezimin savunmasını verdim. Eylül ayında Boğaziçi Üniversitesi'ne geldim ve Çeviribilim bölümünde hoca olarak göreve başladım.

Türkiye'ye geldiğinizden beri nelerle uğraşıyorsunuz?

Her ne kadar bütün hayatım çeviri işiyle geçmiş olsa da Japonca ve çeviribilim değişik disiplinler. Çeviri kuramlarını öğrenmem, verdiğim dersleri dikkatlice hazırlamam gerekiyordu. Onlar üzerine okudum. Derslerimin programlarını, derste işlediğim metinleri hazırladım. Teknik çeviri alanında ağırlıkla verdiğim konu genelde hukuk oldu. Seçmeli "Şiir Çevirisi" dersleri verdim. "Basın Dili", "Çevirmenler için Yazı Becerisi", "Lexis" gibi dersler verdim. Üç senede yirmi bir çeviri projesi yönettim. Sempozyumlarda bildiriler verdim. Japonca çeviri yapmaya pek fırsatım olmadı. Sınavlardan, derslerden Shakespeare çevirmeye fırsat olmadı. Bu arada kendim şiir yazdım.

Şiir çevirisi bugün Türkiye'de nasıl karşılanıyor? Sizce yeterince önem veriliyor mu?

Benim görebildiğim kadarıyla ülkemizde çeviri şiir pek fazla okunmuyor. Şiir çevirisi yapıp bunu bir kitapta toplayabilen isimlerin sayısı çok da az. Zaten şiir çok emek isteyen bir iş olduğundan herkes şiir çevirisi yapmıyor. Ancak şiir konusunda kendini eğiten bir kişi de şiir çevirebilir. Yalnız eğitim ister, emek ister, sabır ister. Çünkü kullanabileceği dil malzemesi kısıtlı. Roman üç yüz sayfada kendini anlatabiliyor. Fakat en uzun şiir bile otuz sayfa. Genellikle şiirler kısa ve duyguların yoğun anlatıldığı sanat yapıtları oluyor. O duyguları yığabilmek, bir kuyumcu gibi işlemek o kadar kolay değil. Ben Shakespeare'i çevirirken iki mısra için bir hafta veya on gün düşündüğüm zamanlar olmuştur. Yirmi defa değiştirip yine de emin olamadığım zamanlar olmuştur. Bazı sone çevirilerime şu anda bile son noktayı koymuş değilim. İşin bir de başka yönü var. İyi bir şiir çevirisi için çevirmenin şairle de dost olması, şiirin içine girmesi gerekiyor. Çevirmenler kendi duygu ve

kişiliklerine uygun olan şiirlerde daha başarılılar. Şiirle paralel olan bir olayı çevirmenin kendisinin yaşamış olması, çevirisine hayat katar. Çevirmenin şair gibi düşünüp, onun hissettiklerini hissetmesi gerekir.

Bu şair çevirmen işbirliğinde uluslararası çeviri atölyeleri faydalı oluyor mu?

Çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Dışardan gelen şair çevirmenlerle birlikte çalışarak Türk şairlerinin şiirlerini kendi dillerine çevirmelerinde çok yardımcı oldum. Birçok milletten çevirmenin bulunduğu atölyede bazen şiiri çevrilen Türk şairlerin kendileri bulunuyordu. Onlara sorular sorarak yabancı çevirmenlere yardımcı olmaya, onların fikirlerini anlatmaya çalıştım. Ama bazen o kadar da kolay olmuyordu, bunu sadece o kültürün insanı anlayabiliyordu. Bazen bir mısrayı anlatabilmek için yabancı çevirmenler ve şair ile bir saat konuşmam gerekebiliyordu. Böylece, bu atölyelerin sonucunda benim dilimde yazılmış olan bir şiirin en doğru, en yakın olan şekliyle öteki dillere aktarılmasını sağlamaya çalıştım. Bunları okuyup bizim duyduğumuz zevkin yarısını dahi duysalar çağdaş Türk şiiri hakkında bir fikirleri oluşur. Bu hem çevirmen olarak hem de bir hoca olarak benim için en büyük mutluluklardan biridir. Biz yabancı kültürleri öğrendik onlar da bizim kültürümüzü, şiirimizi, edebiyatımızı öğrensinler diye zaten bütün çabamız. Bu tür birliktelikler ne kadar fazla olursa o kadar iyi olur. Bunlar barışın özlediği birlikteliklerdir. Belki politik olacak ama Bush eğer bu coğrafyanın dillerinden birini bilseydi herhalde Ortadoğu'ya daha ılımlı yaklaşırdı.

Tekrar Japon edebiyatına dönecek olursak; sizce Japon edebiyatı, romanı, hikâyeciliği, şiiri nasıl tanınıyor dünyada ve Türkiye'de? Dünya edebiyatındaki yeri ne?

Japon roman, öykü ve şiirini Amerikalılar tanıtmışlardır dünyaya. Japoncadan öteki Avrupa dillerine çevrilen eserler İkinci Dünya Savaşına kadar yok denecek kadar azdı. 19. yüzyılın sonlarına doğru Amerika ve Avrupa'da her ne kadar sayıları çok olmasa da Japon filolojisine ilgi duyanlar vardı. Sayıları çok az olduğundan ve bunlar bilimadamı olduklarından çeviri ile pek ilgilenmediler. İkinci Dünya Savaşından sonra, Amerikalılar kendilerine bu kadar direnen bir toplumu merak ettiklerinden dolayı hem sosyologlarını hem de edebiyatçılarını devreye sokup Japonları anlamaya çalıştılar. Kendi işlerine gelen yapıtları çevirselere bile, bu da yine bir hizmetti şüphesiz. Böylece Japon edebiyatını İngilizce çevirilerinden öteki dillere çevirme eğilimi arttı. Uyanan ilgi ile 1959'da Varlık Yayınları'ndan bir Japon öykü antolojisi çıktı. Japonca metinler öteki dillere çevriliyordu artık. Fakat İngilizce haricinde yapılan çeviriler aslından değil, ikinci, hatta üçüncü bir dilden yapılıyordu. Nitekim Türkiye'de de yirminci yüzyıla kadar Japoncadan Türkçeye birinci dilden çeviri olmadı. Yirmi birinci yüzyıldaki ilk çeviri yine Boğaziçi Üniversitesi'nden sayın Mariko hocamızın öğrencileri ile çevirdiği Bocchan (*Küçük Bey*) olup ikincisi ise benim *Kappa* çevirimdir. Yayıncıların hangi kaygı ve ölçütlerle Japon edebiyatıyla ilgilendiklerini bilmek beni aşıyor. Ben, bir kültürü, edebiyatı anlayabilmek için onu sistematik olarak tanımak gerektiği kanısındayım. Benim amacım, sadece elektronik cihazlarıyla tanınan bir ülkenin edebiyat ve şiir geleneği ile tanıtmaktır. Uzak akrabalarımızla ancak bu yolla kaynaşabiliydik. Edebiyatın ulusları kaynaştırmakta çok büyük bir görev üstlendiği kanısındayım.

Türk edebiyatı Japonya'da tanınıyor mu peki?

Türk edebiyatı maalesef tanınmıyor. İşte bu da en büyük eksiklik. Nasıl biz onların edebiyatını dilimize aktaralım diye gayret etmediyse, onların merakı da o kadar, hatta daha da az. Bunun nedeni onların yüzünün de bizim gibi batıya dönük olması. Genellikle Batı odaklı düşündüklerinden Ortadoğu'yu atlıyorlar. Ekonomik bağın zayıf olmasından dolayı kültürel alışveriş gibi bir gelenek de oluşmuyor. Biz nasıl çağdaş edebi kalıplarımızı Avrupa'dan ithal etmişsek onlar da yine aynı yolu kullanmışlardır. Onlara öğreteceğimiz bir şey olmadığından dolayı bizi merak etmiyorlar. Televizyonlarında Amerika, Avrupa ile ilgili haber her dakika çıkarken Türkiye hakkında ayda bir defa ya çıkıyor ya çıkmıyor.

Bizim dilimizde son yüzyılda köklü değişiklikler oldu. Birçok sözcük tasfiye edildi, yeni kelimeler türetildi. Benzer bir durum Japonya için de geçerli mi? Ayrıca bu konuyla ilgili, Türkçedeki kayıplar ve kazanımlar nedir?

Japoncadaki sadeleşme 19. yüzyılın sonları, 20. yüzyılın başlarına rastlar. Çincenin etkisi azalmıştır. Ancak Japon ve Çinlilerin alfabesi ve sesletimi benzeştiğinden dolayı Çince bir ifade Japoncaya girdiğinde ondan ayırt edilemiyor. Ancak Türkçeye giren kelimelerin Arapça sesletimleri çok farklı olduğundan, bunlar hemen belli oluyor. Japonlar her ne kadar biz Çince den vazgeçtik dilimizi sadeleştirdik dese de bugün hâlâ Çin alfabesini kullanıyorlar, sözcük dağarcıklarının yarısından fazlası Çince. Türkiye'de durum böyle olmuyor. Bazı kelimeler atılıyor ancak karşılığı bulunmadığı için belirsizliğe yol açıyor. Dilimizde bulunan ve anlam farklarını ortaya koyan kelimeleri rahatça kullanabilmeliyiz. Dilimiz buna layıktır. Ben çöpe attığımız kelimelerin tekrar kullanılarak çeviride işlev görmesi taraftarıyım. Artık bu kelimelerin kullanılmasında mahsur görmüyorum. Örneğin İngilizcede düşünmenin farklı aşamalarını belirtmek için "cogitation, meditation, contemplation, consideration, thinking" gibi birçok sözcük bulunuyor. Bunlardan yalnızca sonuncusu kendi kültürlerinden gelme. Bizde ise bugün sadece "düşünmek" var. Oysa eski dilimizde düşünmenin aynı aşamalarını karşılamak için "idrak, tefekkür, murakabe, mütalaa" gibi sözcükler vardı. Bugün ise bize kala kala "düşünce" kaldı, o da düşünce ne yapacağız bilemiyorum.

Bilgi ve deneyimlerinizi bizimle paylaştığınız için çok teşekkür ederiz.

Cevat Çapan

Söyleşen: Tozan Alkan

"Şiiri bilen çevirsin. Çeviriyi bilmese de, yaptığı çevirinin şiir olup olmadığını bilir"

En sondan, 'Bana Düşlerini Anlat' kitabından başlayacak olursak aslında en başından almış olacağız şiir serüveninizi. Çünkü, 'Bana Düşlerini Anlat' bir "Toplu Şiirler" kitabı. 1985-2006 yılları arasında yazılmış şiirlerden oluşuyor. İlk kitabınız 1985 yılında çıkan 'Dön Güvercin Dön'. Kitabı ilk okuduğumda şu dizeler kalmıştı aklımda: "Beni tanıyasın diye bir gün/Doğmanı bekledim sabırla." "Bana Düşlerini Anlat"ı da karıştırırken de hemen bu dizeleri aradı gözlerim. Neden bu kadar zaman beklediniz ilk kitabınızı yayımlatmak için?

İlk şiirimin bir dergide, *Varlık*'ta, 1952'de yayımlanmasından sonra bir kitap oluşturacak sayıda şiir yazmamıştım. Altmışlı yıllarda çeviri yaparak dünya şiirini bir çeşit tanıma dönemi başladı benim için. Yetmişli yılların sonunda da şiir yazmayı unutmadığımı fark ettim Böylece 1985'de *Dön Güvercin Dön* yayımlanınca, bazı arkadaşların deyişiyle, çevirmenlikten şairliğe terfi etmiş oldum. Bu bir gecikmeysen eğer, bunun nedeni belki bir özgüven eksikliği de olabilir.

A.S. Byatt şiiriniz için "Kökleri Türk hayatı ve edebiyatında olmasına karşın, aynı zamanda Avrupalıdır da" diyor. Bizde bütün şairler bir ucundan "Batılı", "Avrupalı" bir şiir yazmalarına karşın, çevirmen bir şair yazdığı anda hemen "çevirdiklerinin etkisinde kalmakla" eleştirilir. Oysa bir çevirmenin çevirdiğinden etkilenmesi, o çeviriyi okuyan diğer şairlerin o çeviriden etkilenmesinden daha az ya da daha çok değildir. Eminim söyleyecekleriniz vardır bu konuda...

Elbette birçok şeyin etkisinde kalmışımdır. Çevirdiklerimin, okuduklarımin. Herkes de öyle değil midir? Önemli olan yazdıklarınızda kendi sesinizle konuşmanız, kendinize özgü o kişisel sesi bulmanız, kendiniz olmaktır sanıyorum. Hatta yalnız yazdıklarınızda değil, gündelik konuşmalarınızda, davranışlarınızda bile.

Şiir çevirisi en tartışmalı çeviri türlerinden biri. Sıkıntı daha en başta, şiirin çevrilebilirliği-çevrilemezliği tartışmasında kendini gösteriyor. Bu sorunu aş-tığınızda bu kez güzellik-sadakat ikilisi bir paradoks olarak konuyor önünüze. Sonra, "romanı romancılar çevirsin" denmiyor örneğin ama "şiiri şairler çevirsin" deniyor, ki ben de katılıyorum bu görüşe. Sözü şiir çevirisi kuramlarına getirip şunu sormak istiyorum: Şiir çevirisinde bu kuramların bir "iş" gördüğünü düşünüyor musunuz? Yapılan "iş" in tanımlanması açısından önemli olabilirler ama şiirin nasıl çevrileceği konusunda öğretici olabilirler mi sizce?

Kuramlarla fazla bir işim olmadı. Ama kuramları küçümseyecek kadar önemli bir çevirmen olduğumu da düşünmüyorum. Varsın akademikler uğraşınlar kuramlarıyla. Onlardan nasıl yararlanılacağını öğretsinler öğrencilerine. Şiirin çevrilemezliği de bir yere kadar doğru. Çevrilebilen şiirler var, çevrilemeyen şiirler var. Büyük kuramcılar ne derse desin, dünya çeviri edebiyatı başarılı şiir çeviri örnekleriyle dolu.

Türkiye'de 2006 yılından beri çevirmenlerin haklarını savunan, sorunlarını dile getiren ve 2 yıl içinde önemli işlere imza atan bir meslek birliği var: Çevbir (Çevirmenler Birliği). Ancak şiir çevirisi meslek olamıyor. Üzerinde bir yıl uğraştığınız bir şiir kitabı "ince kitap" muamelesi görüyor. O da eğer, şanslı olup telif ödeyen bir yayınevi bulduysanız. Kuşkusuz bu sorun şiirin içinde olduğu açmazdan farklı bir sorun değil. Siz neler düşünüyorsunuz bu konuda?

Bu düşüncelerinize içtenlikle katılıyorum. Öyle olmasa, 560 sayfalık bir şiir çeviri kitabına *Şiir Çevir, Denize At* adını koyar mıydım? Ama Çevbir'in önemini de küçümsemeyelim: Meslek birliği meslek birliğidir. Aşağı yukarı benzer uğraşı olanların belli bir dayanışma içinde olmaları çok doğal ve saygı duyulacak bir davranış.

Ülkemizde köklü bir şiir geleneği var. Bu geleneğin geçmişle bağını şaman dönemine ait destanlar, humanizma, tasavvuf, bektaşî kültürü, halk edebiyatı, divan edebiyatı vb. oluştururken gelecekle ilişkisini de dünya şiiri belirliyor. Bu bağlamda, dünya şiirini bir uçtan öteki uca katetmiş bir şair-çevirmen olarak Türk şiirinin dünyadaki temsiliyeti hakkında söyleyecekleriniz nelerdir?

Yeryüzündeki insanların birbirlerini tanımaları ve anlamaları o kadar karmaşık nedenlere bağlı ki, bizim şiirimizin, edebiyatımızın başka ülkelerin insanlarının dilimizi hangi amaçla öğrendikleri belirleyici olmuş son yıllara kadar. Yabancı ülkelerde daha çok casusluk amacıyla öğretmişler Türkçe'yi önemli kurumlar. Ancak 19. yüzyılda bizim de bir edebiyatımız olduğunu görenler olmuş. Bunun sonucunda da oldukça sınırlı araştırmalar ve çeviriler çıkabilmiş ortaya. Ama bir süredir dünya Türkçe'yle ve edebiyatımızla insanca değerler açısından da ilgilenmeye başladı. Böylece edebiyatımızın, dolayısıyla şiirimizin önemi ve değeri yavaş yavaş anlaşılacaktır sanıyorum.

Türkiye son zamanlarda edebiyatını dışarı açmanın önemini anlamış durumda. TEDA projesi bu anlamda yılların boşluğunu kapattı. Çok daha önceden başlatılması gereken bir çalışmaydı bu. Dünya bizim şiirimizi, edebiyatımı-

zı fark etmiyorsa, fark ettirecektik. Onlar bizi çevirmiyorlarsa, biz kendimizi çevirecektik. “Çeviri anadile yapılır, anadilden yapılmaz” sözüne inansak da, yine de kendi göbük bağımızı kendimiz kesecektik. C.N.’de buna çok önem veriyoruz. Şiirleri İngilizce’ye (Where Are You Susie Petchek) ve Fransızca’ya (L’hiver est fini) çevrilmiş bir şair ve çevirmen olarak bu konuda neler söylemek istersiniz?

TEDA projesinin olması olmamasından iyidir kuşkusuz. Ancak dediğiniz gibi, çevirinin anadile yapılacağına ben de inanıyorum. Bu nedenle, bizim edebiyatımızdan kendi dillerine çeviri yapmak isteyen yabancı çevirmenler için birçok yabancı ülkede olduğu gibi “edebi çeviri merkezleri” (Colleges de traduction litteraire) kurup onlara burslar ve benzer çalışma olanakları sağlamamız daha sağlıklı sonuçlar verebilir. Benim İngilizce’ye ve Fransızca’ya çevrilen kitaplarımın çeviri çalışmalarına ben de katıldım, ama son biçimi veren anadili İngilizce ve Fransızca olan şair/çevirmenlerdi.

Çevirinin önemli alt başlıklarından biri de ortak çeviri. İlyada ve Odysseia (Homeros, çev.: Azra Erhat-A. Kadir) ortak çevirinin en başarılı örneklerinden. Günümüzde de, ender de olsa ortak çevirilere rastlıyoruz. Sizin hiç böyle bir çalışmanız oldu mu? Ortak çeviri konusunda düşünceleriniz nelerdir?

Ortak çeviri o kadar da az rastlanan bir yöntem değil. Bizde özellikle Sabahattin Eyuboğlu imece yöntemiyle çeviri dediği bu işi Vedat Günyol’la, Minâ Urgan’la ve daha birçok başka arkadaşıyla yapardı. Ünlü *Türçüme* dergisinin bazı sayılarında da ortak çevirilere sık sık rastlıyoruz. Biz, Türkiye’den bir grup şair ve çevirmen, 1995’te Fransa’da Fondation Royamont adlı bir kültür merkezinin öncülüğünde kurulan uluslararası bir “Ortak Şiir Çevirisi” örgütüne katıldık. Böylece bizden bazı şairlerin şiirleri Fransızca’ya, Portekizce’ye ve İngilizce’ye çevrildi ve bu çeviriler o dillerde kitap olarak basıldı. Biz de o ülkelerle birlikte İspanya’dan ve İspanya’nın Katalanca konuşulan bölgelerinden İstanbul’a çağırdığımız şairlerin şiirlerini gene ortak bir çeviri yöntemiyle Türkçe’ye çevirdik. Böyle bir yöntemin çoğu zaman olumlu sonuçlar verdiğini de söyleyebilirim. Ama başarının asıl nedeni çevirinin ortak ya da tek kişi tarafından yapılmasında değil, çevirmenin ya da çevirmenlerin bu işteki ustalığıdır.

İlk şiir kitabınız “Dön Güvercin Dön” ile Behçet Necatigil Şiir Ödülü’nü kazanmıştınız. Bu yıl da son kitabınızla, YKY’den çıkan « Bana Düşlerini Anlat » ile Altın portakal ödülünü kazandınız. Ödüllerle ilgili ne düşündüğünüzü sormadan geçmeyelim. Bir de şiir ödülleri bu kadar yaygınken, neden çeviri ödülleri yaygınlaşmıyor ülkemizde? Çeviriye, gereken önemi vermiyor muyuz acaba ?

Ödüllerle ilgili öyle çok abartılı görüşlerim yok. Hiçbir seçiciler kuruluna da ödül için kitap göndermedim. Ödülün değeri ödülü alan kadar ödülü veren seçiciler kuruluna göre de değerlendirilmeli. Belki de son yıllarda ülkemizde ödül sayısının artması bazı çevrelerde ödüllerin küçümsenmesine yol açtı. Ben kendi adıma aldığım ödüllerden onur duyduğumu korkusuzca söyleyebilirim. Çeviri ödülleri bence de daha da yaygınlaşmalı. Ne yazık ki, çeviriye gereken önem verilmiyor.

Çevirmeni görece en çok görünür kılan alan şiir çevirisi. Şiir çevirisi yaratıcılık da gerektirdiği için, çevirmen diğer türlerden çok daha fazla varlığını hissettiyor şiir çevirilerinde. Şiir çevirisinin düzyazı çevirilerinden ve diğer yazınsal çevirilerden daha zor olduğu söylenir. Peki bu zorluk tam olarak nereden kaynaklanmaktadır? Ses, yapı, uyak, ölçü, anlam, biçim, biçem vb. Şiir çevirisi ile diğer çeviriler arasında bir karşılaştırma yapabilir misiniz ?

Şiir dilini düzyazı dilinden ayıran özellikler arasında başta ritim gelir sanıyorum. Ritmin yanı sıra imge kullanımı ve şiirin yazıldığı dilin kendine özgü deyimler, atasözleri, söz oyunları gibi yaratıcı yanları. Bu özellikleri başka bir dile aktarırken belki de en kolay imgelerin aktarılmasıdır. Ritmin sağladığı ezgisellik ise iyi müzik kulağı olan bir çevirmenin üstesinden gelebileceği bir güçtür. Bence şiir çevirisinin, hatta her türlü edebi çevirinin, en güç yanı kaynak dildeki o dile özgü yaratıcı söz oyunlarıdır. Sizin de saydığınız ses, yapı, uyak, ölçü, anlam (ki bunların hepsinin ustaca bir araya gelmesiyle sağlanır), biçim, biçem hep sözünü ettiğim üç başlıkla açıklanabilir. Şiir çevirisi düzyazı çevirilerinden ve öbür yazınsal çevirilerden daha zordur, ama öyle yazınsal çeviriler vardır ki, bunların en az şiir çevirisi kadar zor olduğu söylenebilir. Örneğin ilk aklıma gelenler Joyce'un, Beckett'in Burroughs'un bazı metinleri.

1993 yılından beri Cumhuriyet Gazetesi'nin 'Cumartesi' ekinde, daha sonra da 'Kitap' dergisinin 'Şiir Atlası' sayfalarında dünya şiirinden örnekler sundunuz okura. Bu şiirlerden sizin çevirdikleriniz geçtiğimiz günlerde kitap olarak da yayımlandı. (Şiir Çevir, Denize At, Cumhuriyet Yayınları) 31 ülkeden 74 şairin yüzlerce şiiri yer alıyor kitapta. Kısaca Benim kısaca özetlediğim 'Şiir Atlası'nın serüvenini siz bize biraz açar mısınız ?

Ben buna Nasrettin Hoca'nın göle maya çalması diyorum. Böyle bir işe kalktığımda birçokları bunun uzun ömürlü bir girişim olduğuna inanmadı. Özellikle gündelik bir gazetede şiirin ne işi var diyenler oldu. Oysa benim asıl istediğim de gündelik gazete okurlarının dünya şiiriyle karşılaşmalarını sağlamaktı. Kendimden çok gönüllü çevirmen arkadaşlara güveniyordum. Bir de bu ülkede şiire duyulan sevgiye. On beş yıllık deneyim yanılmadığımı gösteriyor. Tanıdığım çevirmen arkadaşlar dışında tanımadığım birçok çevirmen bu imeceye katıldı. Hem de dünyanın her yanından.

Gazete okuruna şiir okutmak zor olsa gerek. 'Kitap' dergisinin okunabilirliği ile ilgili kaygılarınız var mı? Yoksa şiir seçimlerinizde tamamen özgür müsünüz? Dergilerin, okurun şiir beğenisini etkileyebileceğini düşünüyor musunuz?

Gazete okuruna şiir okutmak zor olabilir, ama biz de kimseye zorla okutmuyoruz. 'Kitap' dergisinin okunabilirliği ile ilgili kaygılarım yok. Şiir seçiminde tamamen özgürüm. Hatta şiirlerin çoğunu çevirmenler kendileri seçiyorlar. Ben uygun görürsem, o şiirler yayımlanıyor. Dergiler de okurun beğenisini etkileyebilir. Ancak şiir beğenisinin oluşması o ülkenin insanların nasıl bir eğitim aldığına, nasıl bir eleştirel bilinç ve duyarlılığa sahip olduklarına da bağlıdır. Bu şiir çevirileri belki öyle bir hazırlıktan sonra daha yararlı olabilir.

İkinci dilden yapılan çeviriler hakkında ne düşünüyorsunuz ? Önceleri bunun

bir zorunluluk olduğunu biliyoruz. Ancak günümüzde artık dilde uzmanlaşma sonucu ikinci dilden çevrilere çok fazla gereksinim duyulmuyor. İlk dilden çevirililer tercih ediliyor. Rusça'dan Lehçe'ye, Yunanca'dan Çince'ye kadar çeşitli dillerde çevirmenler yetişiyor. Böylesi bir uzmanlaşmanın önemine inanıyor musunuz ?

İkinci dilden yapılan çevrilere önce kuşkuyla bakmak çok doğal. Ama bu işi kimin yaptığı, nasıl yaptığı da araştırılmadan hemen sonucu yargılamamak gerekir. Sözünü ettiğiniz uzmanlığa inanıyorum. Çevrilecek şiirin özgün dilini bilen çevirmen varsa, elbette o çevirsin. Ama yalnızca özgün dili bilmek şiir çevirisi için yetmiyor.

Bununla ilintili olarak bir diğer konuda görüşlerinizi almak istiyorum. Şiiri şairler ya da şiiri iyi bilenler çevirsin, tamam. Ama bunun mümkün olmadığı durumlarda iki seçenek kalıyor karşımızda. Şiiri bilmeyen çevirmen ile çeviriyi bilmeyen şair ; kötünün iyisi, yani eskilerin deyişiyle ehven-i şer (kötünün iyisi) . Ben burada oyumu çeviriyi bilmeyen şairden yana kullanıyorum. En azından okurun şiir beğenisini bozmasın. Siz ne diyorsunuz ?

Şiiri bilen çevirsin. Çeviriyi bilmese de, yaptığı çevirinin şiir olup olmadığını bilir sonunda.

Şiirlerinizde Türk ve Dünya şiirinin ustalarını da anmışsınız. Bu isimler arasında Nazım Hikmet'i, Orhan Veli'yi, Özdemir Asaf'ı, Metin Eloğlu'yu, Gülten Akın'ı, Melih Cevdet Anday'ı, Ülkü Tamer'i, William Butler Yeats'i, San Juan de la Cruz'u, Oktay Rifat'ı, Anna Ahmatova'yı sayabiliriz. Şiirinizin oluşmasında bu isimlerin de katkısı olduğunu söyleyebilir miyiz? Cevat Çapan'ın şiirleri en çok nelerden beslenmiştir?

Okuduklarımdan, dinlediklerimden, gördüklerimden, beş duyuyla duyduklarımdan, kıscası yaşadıklarımdan.

Türkiye'de şiirin okunmadığından yakınıyor sürekli. Kimileri 'Şiir bitti' diye kestirip atarken, kimileri bitenin şiir değil, hayattan uzaklaşan, sahiciliğini yitiren şair olduğu görüşünde. Dünya şiirini yakından takip eden bir şair-çevirmen olarak şiirin bizdeki ve dünyadaki durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu konuda belirleyici olan yalnız Türkiye'de değil, dünyanın her yerinde, hayatın niteliğidir. İnsanların nelere değer verdikleri, bu değerlere ne ölçüde sahip çıkabildikleri. Yaşayan insan için, canlı insan için şiir hiçbir zaman ölmez. Çünkü onun canlılığının da bir göstergesidir şiir. Bu ülkede de biz ne kadar yaşıyorsak, şiir de o kadar yaşıyordur.

Çeviri şiirin, şairin kendi şiirinden zaman çaldığı, hatta bazen uyak, imge vb. gibi doğrudan şiirin unsurlarından çaldığı, şairi gölgelediği, ikinci plana attığı söylenir. Şair kimliğiniz ile çevirmen kimliğiniz arasında bir denge gözetme gereksinimi duydunuz mu? Bir de, bununla bağlantılı olarak; çeviri yapan şairleri şairden çok çevirmen olarak görme eğilimi var ülkemizde. Cevat Çapan adı anıldığında da terazinin çevirmen gözü ağır basıyor hep. Bunu doğal görüyor

musunuz? Bu konuyla ilgili bir rahatsızlık duyuyor musunuz?

Bu konuda hiçbir rahatsızlık duymuyorum. Bu türden hesaplar yapanlar rahatsızlık duymalı bence. Yalnız çevirmenin yaptığı işle ilgili İspanyol şairi Jesus Munariz'in "Çevirmen" başlıklı şu şiirini buraya almama izin verin. Yaptığımız işi en iyi o özetliyor sanıyorum.

Birinci keman saatlerce, günlerce, haftalarca
bir notanın önünde tek başına
hayatı parlak bir biçimde
sanata dönüştüren maestro'nun
işaretlerinin gizini nasıl çözer

ve denetleyerek, provalarla, düzelterek,
başka anlatım yollarını arayarak,
kavrayıp özümseyerek,
bir başkasının yapıtını yorumlayarak,
ritmini ve titreşimini özgün ezgiye
dönüştürerek

günü gelip de
halkın beğenisine sunduğunda,
inançlı bir önseziyle,
parmakları, yayı ve bilgeliğiyle

kağıt üzerinde uyuyan ve bekleyen
gerçekleri ve güzellikleri yayıp zenginleştiren,
titreten, canlandırıp çoğaltan
ve koruyan çalgısıyla

yiten bestecinin dinlediğini nasıl bilirse –
gerçekte dinleyen kendisidir –
ve kendi duygularını dinleyicilerde
nasıl canlandırırsa,

çevirmen de işte onu yapar,
uzak sesleri
kendi sesiyle
yakınlaştırarak.

'Son olarak sizin eklemek istedikleriniz var mı ?' diye bitirilir hep. Bu defa son olarak ben eklemek istiyorum. Bir kuşak dünya şiirini sizin de aralarında bulunduğunuz çevirmenler aracılığıyla tanıdı. Türkiye'de yazılan şiirin seyrini belirlediniz. Akımları siz çevirmenler aracılığıyla tanıdık ve akımlar yarattık. Ölçüsüz, uyaksız şiirler yazılabileceğini öğrendik ve yazdık. Dili bozmasını, dizeler kırmasını, düzyazıyla da şiirler yazılabileceğini... Ama bir tek teşekkür etmedik galiba size şimdiye dek. Ben tüm şairler ve CN adına size ve tüm şiir çevirmenlerine teşekkür ediyor ve bu söyleşiyi kitaba adını veren şiirinle sonlandırmak istiyorum:

İstersen bana düşlerini anlat,
istersen sus sabahın sisli alacasında
yollara düşerken tökezlediğin,
dağ yamacındaki çiçekleri kokla
ve başla gene de anlatmaya
suyunu içmeye eğildiğin
o keklik pınarını, uykulu kanatlarıyla
havalanan kuşları...

Bir ince marangozdun sen Pekerîç
kuytusunda,
uzakta su değirmeni,
yatağın toprak damda,
düşlerinde bıldır yağan kar.
haydi bir cigara sar şimdi
nasırlı parmaklarınla
ve bana düşlerini anlat;

"Ah o bulutsuz gökyüzü, o çırpıntısız deniz,
kumsalını, kayalıklarını uzaktan görebildiğimiz
ada!"

VİKTOR GOLIŞEV

Söyleşen: Yelena Kalaşnikova.
Rusçadan çeviren: Hanife Çaylak

"Vasat bir kitabı iyi çevirmek imkansız"

Çeviriye ilk başladığınızda örnek aldığınız çevirmenler var mıydı?

Başlarda hayır. Örnekler daha sonra, başkalarının çevirilerini bilinçli olarak okumaya başladığımda ve bazı çalışmalar yüzümü güldürdüğünde ortaya çıktı.

Birşeyleri düzeltmek ya da sadece yeniden okumak için eski çevirilerinize döner misiniz?

Allah korusun! İlk olarak ilginç değil, ikincisi insanın zamanla daha iyi olacağını düşünmüyorum, teknik iyileşir ancak enerji eklenmez.

'Çevirinin eskimesi' diye bir kavram var mıdır, ne dersiniz ?

Elbette var, fakat kitapların kendileri de eskiyor. Edebiyat Enstitüsü'ndeki derslerde Dos Passos'un Steniç çevirisinden '1919' romanını okuduk, çeviri eskimemişti. Steniç bu roman üzerinde çalıştığı sıralar, bazı şeyleri öğrenmek çok zor olmasına, argo ve ülke bilgisi sözlükleri olmamasına karşın...

Bütün kitaplar eskir mi, yoksa dahiyane eserler bu durumun dışında mıdır, ne dersiniz?

Zor bir soru, bence bütün kitaplar eskimiyor. Örneğin Sofokles değil de Dickens eskidi. Dos Passos da eskidi tabii, kendi döneminde bilhassa Rusçada büyük ses getirmesine rağmen, mesela Shakespeare'in eskimediğini düşünüyorum.

Çeviri iham mıdır, ne dersiniz?

Bunun ne demek olduğunu bilmiyorum.

Hergün çeviri yapar mısınız?

Evet, şayet sağlıklıysam hemen hergün ya 'düşük nitelikli' ya da iyi bir kitabı çeviririm.

Sadece yeni bir eser ararken ya da redaktörle çalışırken çeviri yapmam.

Eğer kitaba yaklaşımın iyi olursa tüm zamanın dolu oluyor ve ilhama da gerek kalmıyor. Şiir muhakkak ilhamla yazılmalı. İlhamla roman nasıl yazılır tasavvur edemiyorum.

Çeviride en zorlandığınız yazarlar hangileri oldu?

Sherwood Anderson'un 'Kasabamız'ıyla kolay gözükmesine rağmen ne kadar uğraştığı-mı hatırlıyorum, Faulkner'ı çevirmek zor değil gibi. Bu 'kolay' olduğu anlamına gelmiyor.

Andrey Sergeev'in 'düzenli nesir' olarak adlandırdığı türden eserleri çevirmek bana oldukça zor geliyor. Örneğin başlarda Sherwood Anderson'un tonunu anlamak kolay değildi, 'Kasabamız'a kadar olan edebiyat tabakasını sıyırdı ve daha yeni, gayet basit bir biçimde yazmaya başladı. Anderson'un aptallık sınırında sade bir dili var, bununla birlikte mükemmel yakalanan bir psikoloji söz konusu. Sonuç itibariyle çeviri yaptığın zaman terliyorsun fakat bu belki de işin yegane zor yanı.

Çeviri başarılarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Başarıyı hiçbir zaman düşünmüyorum, önemli olan utandırmaması. Cümle ile olan işimi artık onun adına utanç duymadığımda bitiriyorum; işin üstesinden geldiğin için bazen mutlu oluyorsun. Bütün çevirilerimin isabetli olduğunu düşünüyorum yoksa onları teslim etmeye götürmezdim. Fakat başkalarının benimle hemfikir olmak zorunda olduğunu düşünmüyorum.

Çevirilerinizden en çok hangisini seviyorsunuz ?

Çevirini değil de yazarı çevirirken seviyorsun. Anılarsa çevirdiğin dönemde nasıl yaşadığına bağlı. Warren'i iyi yaşadığım dönemlerde, Styron'u ise etrafımdakiler hastalandıkları ve öldüklerinde çevirdiğimi anımsıyorum, çeviri yaparak avundum.

Dünya edebiyatından zevkinize göre bir kütüphane oluştursaydınız buraya hangi yazarları ve kitapları dahil ederdingiz?

Başkaları için mi, kendim için mi bir kütüphane?

Başkaları için.

İnsanlar kendilerine ne gerektiğini daha iyi bilirler. Kendi kütüphaneme sanırım gereken herkesi dahil ederdim: Sofokles'i, Apokalipsis'i, Yaşlı Edda'yı, Moby Dick'i, Süreç ile Ses ve Öfke'yi (bildiğim tüm kitaplar arasında anımsadığım kadarıyla en iyi kadın sureti oradaydı...) 'İlyada'yı dahil etmezdim, çok uzun.

Ya Odessa'yı?

Sanırım onu da. Onların anlatımlarını okudum. Bu kütüphaneye Shakespeare'i, Marlowe'u, Smolett'i, Kleist'i ve Hamsun'u dahil ederdim.

Farklı zamanlarda farklı kitaplar etki bırakıyor. Ben ortaokul öğrencisiyken Bulwer-Lytton'dan çok etkilenmiştim, sanırım şimdi okuyamam onu, bir de Wells ve Jack London vardı. Onları dahil etmeli mi bilmiyorum...Galiba Wells'i dahil etmeli.

Bu simalar sizin için en önemlileri mi?

Olabilir, ilk olarak onlar aklıma geldiğine göre.

En başarılı çevirilerden oluşan bir seçki hazırlasaydınız oraya kimlerin çalışmalarını dahil ederdingiz?

Oldukça zor bir soru. İngilizce dışındaki diğer yabancı dillerden yapılan çevirileri yargılamayı düşünmüyorum. İngilizce yazılan edebiyattan bahsedecek olursak bu seçkiye Ste-niç ve Kaşkin'in yaptığı Dos Passos çevirilerini, Hemingway'in bütün eserlerini (bilhassa Kalaşnikova'nın emeğiyle Hemingway iyi çevrildi), Woolf'un Aleksandrova ve Lorie'nin çevirdiği iki mükemmel çevirisini dahil ederdim. Greene'in bazı kitapları da oldukça iyi çevrildi. Bernşteyn'in çevirisiyle Moby Dick'i dahil ederdim. Şu an hepsini hatırlamak mümkün değil.

Beni etkileyen çalışmaları olan çevirmenleri anımsamak bana daha kolay geliyor. Gençken ve henüz bir şey çevirmemişken Dickens'ın 'Büyük Umutlar'ını, Lorie'nin çevirisinden okumuş ve iyi bir çevirinin ne demek olduğunu ilk kez o zaman anlamıştım.

Haritonov diğer çevirdiği bütün eserler gibi 'Dük'ü de mükemmel çevirmişti; Kuzminskiy Fowles'i mükemmel çevirdi, Leningrad'lı çevirmen Boşnyak Donleavy'nin birkaç hikayesini ve 'Köy'ün kendisine ait yarısını fevkalade çevirmişti. Hinkis Updike'in 'Kentaur'ını, kitap ilginç olmamasına rağmen harika çevirmişti. Hinkis'in yaptığı 'Ulysses' çevirisinin başını okumuştum.

'Ulysses'i çevirmenin 'Kentaur'ı çevirmekten daha kolay olduğunu mu düşünüyorsunuz?

'Ulysses'teki zorluk orada oldukça basit olan çeviri tekniğinden ziyade anlaşılabilirlikle ilgili, göndermeleri ve Dublin'in yapısını iyi bilmek lazım.

Frankovski ve Federov Proust'u iyi çevirdiler. Frankovski'yi nedense birebirci olarak değerlendiriyorlar, öğrencilerimle onun çevirilerini ele aldık, bence öyle değil.

Çeviri ikincil bir uğraş, yansıyan bir ışık, vasat bir kitabı iyi çevirmek imkansız, çevirinin değerlendirilmesinde de her zaman orjinalinin notu etkilidir.

İyi çevirmenlerden bahsetmek mümkün mü, yoksa sadece iyi çevirilerden mi bahsetmeli?

Tabii ki iyi çevirmenlerden bahsedilebilir, şimdi bunu konuşmanın tam yeri: birsürü gereksiz çevirmen var, kriterler azaldı.

Galiba çeviride en önemli olan kitabın çevirmene ne kadar uyduğu ve çevirmeni ne derece ilgilendirdiği. Çeviri bir meslek olduğu için insanların çoğu çok istedikleri şeyleri çeviremediler, Sovyet döneminde de, bilhassa şimdi de.

Eskiden ideolojik mengene vardı şimdiyse ilkinden de kötü olan parasal mengene var, en azından ciddi edebiyat açısından durum bu. Önceleri yeni bir yazarı 'çıkarmak' daha kolaydı, şimdiyse buna pratik olarak olanak yok, çünkü satmazsın.

Bu yayıncının politikası...

Önceleri de herşey Komünist Parti Merkezi'nin de genel sekreteri olan yayıncıya bağlıydı. Eskiden redaktör oturur 'ya işten atarlarsa' diye korkardı. Şimdi yayınlar farklı, fakat hepsi eskisi gibi paraya bağlı ve risk almak istemiyorlar.

Çevirdiğiniz eserin atmosferi sizi etkiler mi?

Elbette. Bu oldukça kolay açıklanabilir bir etki, kitapla bir ya da iki yıl yaşıyorsun ve bu yazarla konuşmak, örneğin tanıdıklarınla konuşmaktan daha ilginç geliyor. Doğal olarak eserin atmosferinden çok güçlü bir şekilde besleniyorsun, etkisi altına giriyorsun. Bu, her zaman olan bir durum değil.

Çevirmenin aktöre benzediği oluyor mu, bir nevi sünger gibi?

Bir zamanlar ben de öyle düşünüyordum, şimdi bundan o kadar emin değilim. Aktörün daha fazla imkanı var, aktör kendisini göstermek zorunda. Çevirmenin daha mütevazı bir rolü var, çok fazla öne çıkmak olmaz, iyi bir yazarı çeviriyorsan, muhakkak senden daha iyi düşünüyor ya da yazıyordur, sen fark edilmemelisin...

Okuyucu, genelde çevirmenle ilgilenmez (tabii çok fazla canını sıkmadıysa). Çevirmen aktörle ses rejisörü arasında bir yere sahip (onu kimse tanımıyor).

Edebiyat Enstitüsü'ndeki ikinci çeviri seminerinde söz aldınız. Böylesi seminerlerden ortalama kaç tane çevirmen çıkar, nasıl değerlendiriyorsunuz?

İki şey gerekli: yetenek ve bu işle uğraşma isteği. Seminerdekilerin 2\3'si, yani birçoğu yetenekli. İki kişi çeviri yaparsa iyi. Bazı şeylerden vazgeçmek gerekecek ne de olsa. Örneğin büyük paralardan. Çeviriyle 'manyaklar' uğraşacak, diğerlerini hayat oradan çeker alır zaten.

Çeviri yapmayı biryerlerde mi öğrendiniz, mesela seminerlere gittiniz mi?

Öğrenmedim. Bir ya da iki kez misafir olarak 'yetişkin'seminerine katıldım. Bu, Bernşteyn, Jukova, Bespalova, Muravyev, Arhangelskaya, Haritonov ve Zinde'nin gittikleri, Livergant'ın uğradığı, Kalaşnikova ve Lorie'nin yönetiminde bir seminerdi...Orada oldukça uzun bir süre çalıştılar.

Bense hiçbir zaman çevirilerimin ele alınmasını istemedim.

Bu semineri artık profesyonelleşen insanlar mı ziyaret ediyordu?

Evet, artık çalışmaları yayınlanmış, hazır olan çevirmenler.

Çeviriyi öğrenmek mümkün mü, yoksa çeviri yapmak sadece profesyonel yakınlıkla mı mümkün olur?

Sadece beceriyle mümkün olduğunu düşünüyorum. İnsan işini sevmeli ve yetenekli olmalı. Seminerde kişiye sadece daha sonra kendi başına da erişebileceği teknik şeyler öğretirler. Öğrendiğim bir şeyi hemen onlara da söylüyorum, bu da onların mutluluğa giden yollarını kısaltıyor.

Bir İngilizce çevirmen için en gerekli sözlükler hangileridir sizce?

Bu çevirmenin seviyesine bağlı. Genel olarak yeni başlayanlar için minimum üç sözlük lazım: Üç ciltlik İngilizce- Rusça sözlük, Phrasal Verbs ve Deyimler Sözlüğü. İnsan dili iyi biliyorsa Oxford, Webster, Random House gibi İngilizce-İngilizce sözlükleri kullanması daha iyi olur. Onlardan kelimenin kullanımını daha net anlayabiliyorsun. Rusçaya her zaman daha yakın bir çeviri oluyor.

Yakın zamanda Phrasal Verbs sözlüğü çevirdiler, fakat onun İngilizcesini okumak daha iyi. Elbette Argo Sözlüğü, Dal'in sözlüğü, Atasözleri ve Rusça Eşanlamlılar Sözlüğü gibi sözlükler gerekli, fakat bir bütün olarak yok, olanlar da çok az. Ancak bütün bu sözlüklere kütüphanede bakmak mümkün. Evdeyse üç ana sözlük olmalı.

Sevdiğiniz Rus yazarlar kimler, klasikler mi, çağdaşlar mı?

Galiba okulda öğrendiklerimiz. Puşkin, Gogol, Leskov, Turgenyev, Lermantov. Tolstoy.

Ya Dostoyevski?

Onu insan olarak da düşünür olarak da sevmiyorum. Beni çok güçlü bir şekilde etkiliyor ve her kitabından sonra hasta oldum. Fakat psikolojik hasarlık, gayretkeşlik hoşuma gitmiyor.

20 yüzyılda çok iyi yazarlar var. Nesirde Platonov muhakkak ilk sırayı alır. Bely mükemmel bir nesircidir ancak çok sayıda kötü karakteri var. Genel olarak savaşlar arasındaki parlak yazarların sayısı ondan az değil, resimde de olduğu gibi parlak bir devir. Umut-büyük iş.

Ya şairler?

20 yüzyıldan Hlebnikov, Mandelştam, Brodski.

Şiir çevirmediniz mi?

10 satır çevirdim. Bunun nasıl yapılması gerektiğini cidden anlamıyorum.

Şiir çevirisinin nesir çevirisinden keskin bir şekilde ayrıldığını mı düşünüyorsunuz?

Şiiri çevirmenin neredeyse imkansız olduğunu düşünüyorum. Bir dörtlük çevirmek gerekiyorsa, bunun çevirisini, bu işle profesyonel bir şekilde uğraşan birine rica etmeye çalışıyorum, önceleri Andrey Sergeev'e başvuruyordum şimdi ise Lena Kassirova'ya.

Şiirde neyin muhafaza edilip neyin edilmeyeceğini anlayamıyorum. Şiir çevirileri yerel şiirselliğin gerçeğine nadiren dönüşüyor, şiir çevirisi bilgilenme amaçlı bir öneme sahip.

Şairin fikirden çok 3/4 oranında sözcüğe bağlı olduğunu düşünüyorum.

Çeviri bir şiirin sizde ne zaman güçlü bir etki bıraktığını hatırlamayı deneyin. Örneğin Eliot'un iyi çevrilmiş şiirlerinde olduğu gibi dünyaya yeni bir bakış açısı ya da yeni bir anlayış söz konusuysa güçlü bir etki bırakır. Nesirdeyse farklı, orada 60-70 %, istisnai durumlarda 80-90 % çevirmek mümkün. Şiir çevirisinde kendi kültürünü kısmen dil ile

bağlayan dikişler kayboluyor. Nesirde dille olan bağ şiire oranla daha az. Şiirde sözcükler yerlerinden oynar, kelimelerin çevrelerini ve çağrışımlarını iyi bilmek gerekir, standart konumlarından ne oranda oynadıklarını o zaman anlarsın.

İngiliz şiirini nadiren beğenirim, çoğu zaman orjinalinden zevk alırım, Rus şiirindense çok daha sık keyif alırım.

Sizce ilgiye değer genç çevirmenler hangileri?

Çok genç olanları tanımıyorum, Kuzminski, Daşevski, Motilev daha büyüklerden bazıları..Çevirinin eski altın devirde hiçbir zaman düşmediği kadar düştüğünden bahsediyorlar, katılmıyorum. Haritonov, Muravyev, Bepalova, Surits, Kan, Boşnyak, Soroka, Babkov, Bernşteyn, Bogdanovskiy, Kormiltsev, Livergant veya saydıklarım dışındakiler hayatta ve çalışıyorlarsa ne gibi bir düşüştür bahsedilen..Sanırım 3-4 kişiyi saymadım.. Hepsi üstün yetenekli insanlar, üstelik farklı, önceki neslin iyi çevirmenlerinden daha farklılar.

Ne tür edebiyat size ilginç geliyor?

Çağdaş edebiyat fazlasıyla akla dayanıyor. Duygusal tecrübe olmaksızın dünyayı kavramak imkansız, bu kendini kandırmadır. Postmodernizmi ve de bu edebiyatın çeviri kalitesini anlamıyorum. Amerikalı yazarlarla uğraştığımdan onlardan bahsedebilirim. Onların, savaşlar arasında, yirmili yıllardan başlayarak 5-6 dünya yazarının (Faulkner, Woolf, Steinbeck, Hemingway) yetiştiği harika bir dönemleri oldu. Bizim edebiyatımızda da çok sayıda harikulade sima vardı ancak bu edebiyata çok çabuk kıydılar.

Çağdaş Amerikan edebiyatı ilginizi çekmiyor mu?

Çok esaslı değil, pratikte hayata dair söyleyecek bir sözü yok. Savaşlar arasında insanların dünyaya bakış açıları değişti, savaş sonrası büyük tecrübeleri oldu, bugünkülerinse sadece tekniği var. Amerikalı yazarlardan en son beğendiğim Kennedy. Şu an 50-55 yaşlarında olan İngiliz yazarlar büyük ustalar fakat bana hitap etmiyor. Naipaul belki buna istisna teşkil edebilir. Nesir daha rasyonel, soğuk olmaya başladı, hayati bilgidен çok haber alıyorsun. Haz olarak da diğer sanatların önüne geçemiyor. Sanat olmayan şeylerin de...

Nazmi Ağıl

İngilizceye çeviren: Nazmi Ağıl

MASAL

O kapılar açılmadı, arka odalar
çözölmeyecek bir sırđı bu masalda,
biz aynanın parlak yüzünde kaldık.
Yine kırk oda vardı var olmasına da
şansımıza kırkinci odadan başlamıştık biz.
Ah, elbet her oda başka bir serüven
saklar, ama kaynağın içine doğduğu bir
deniz olunca bitmez mi yolculuğu
daha başlamadan? Eridi sözün kemiği
ve ağır ağır düşen bir tül gibi
katlandı masal kendi üstüne.
Kuyruğunu sürüyüp sessizce çıktı Merak
adlı kedi de kendi sesinin karında
uyuyup kaldı anlatan. O kapılar açılmadı,

biz hep misafir odasında kaldık:
kolonyalar dökündük, çikolatalar aldık
durgun bir ikindide.

THE TALE

Those doors were not opened, the back rooms
were a puzzle that would not be solved in this tale,
we stayed on the bright face of the mirror.
There were forty rooms again this time but
-by chance- we had started with the fortieth room.
Oh, surely each room reserves a different
adventure, yet if the spring is already born into a sea
hasn't it come to the end of its journey even before
the start? The bone of speech melted
and like tulle falling slowly,
the tale folded upon itself.
Curiosity, the cat, left silently dragging its tail
and the narrator fell asleep in the snow
of his own voice. Those doors were not opened,

we always stayed in the guest room:
had cologne-water and chocolates
in a still afternoon.

Melih Cevdet Anday

İngilizceye çeviren: Tozan Alkan

Kıyadaki Karanlık

Tamayın çıkışını bekliyordun
Deniz kıyısında. Birden öyle karanlık
Bastı ki, kör olmuş sandın kendini,
Bir Bizans prensi gibi gururlu, dingin,
Bekle, tamay hazırlanıyor şimdi,
Aynanın karşısında yapayalnız,
İşte deniz, şimdi onun denizi.

"Ve dizeler yazdım" der Rilke,
"Gençken yazılan dizelerin değeri nedir ki?"
Beklemeli, nasıl geçti çocukluğumuz,
Yok olan eski uygarlıklar, Homer,
Bekle, tamay hazırlanıyor şimdi,
Bütün sevgimizin geçmişi yok olamaz
Deniz kıyılarındaki karanlık gibi.

Tamay, bulutsu, ya da yıldız,
Kiremitler, kırlangıçlar, deniz feneri,
Dönemeçleri olmayan göz,
Bir tümceyi hiçbir zaman bitiremedin,
Bekle, tamay hazırlanıyor şimdi,
İlk yaz beklenmeden tüketilmiş
Gökyüzünün tilki mavisi.

Darkness at the seaside

You were waiting for the full moon to rise
At the seaside. Suddenly, it became so dark
That you felt you were blind,
Proud and tranquil like a Byzantine prince,
Wait, the full moon is getting itself ready now,
Alone, in front of the mirror
Here is the sea, its own sea now.

"And I've written verses," said Rilke
"But how much are verses written in youth worth?"
We'd best wait, just as our childhood passed
The old civilisations have passed with Homer,
Wait, the full moon readies itself now,
The full past of our love can't disappear
Like the darkness at the seaside

The full moon, nebulosity or star,
The bricks, the swallows, the warning beacon,
Without the eye's winding path
You could never complete a sentence,
Wait, the full moon readies itself now,
Not waiting for the first summery day
The sky's fox-blue hue is consumed.

Ataol Behramoğlu

İngilizceye Çeviren: Nilgün Dungan

Çanta

Bir okul çantası
aldım sana
minik bir çanta
Üstünde bir miki
şirin mi şirin
(Bugünlerde İstanbul'a
gelecek bir dostla
göndermek için)
Sonra çantayı
okşar gibi
tutup kulpundan
(Bıyık altından
gülenlere
aldırmadan)
Seninle el ele
tutuşmuş da
gezermiş gibi
dolaştım
sokaklarını Paris'in...

School Bag

I bought s school bag
for you
a small bag
with mickey on it
cute as a buton
(to send it with a friend
going to İstanbul
one of these days)
Then I held the bag
by its handle
as if to caress it,
(ignoring people
laughing up
their sleeves
as if holding hands
with you
walking around
Paris streets

Asaf Halet ÇELEBİ

İngilizceye çeviren: İlyas Tunç

Korkuyorum

etli dudakların var
 yiyecek beni
 korkuyorum
 pitekantropum
 dişim
 hayvanım
 birbirine yakın gözlerinden
 uzun
 ve yuvarlak
 sıcak
 karnından

gözlerin orman akşamlarından kalmadır
 anlaşılmaz sözlerin var
 gündüzleri bam başka
 geceleri büyücüsün
 korkuyorum
 mara'm
 şeytanım
 sivri dişlerinden
 uzun ayaklarından
 ve simsiyah saçlarından
 iyilikler dolu yüreğin var
 rahmetler taşıran
 seven
 ve okşayan
 korkuyorum
 bodhisattva'm
 bilinmez dünyadan
 ve uyutan
 kucağından

Scared

you have fleshy lips
 they will eat me up
 I'm scared
 my ape woman
 my vamp
 my beast
 of your crossed eyes
 of the broad
 round
 and hot
 belly

your eyes are like the evening in the jungle
 you have a complicated language
 you're someone else all day
 but a healer at night
 I'm scared
 my mara
 my demon
 of your sharp teeth
 of the gigantic feet
 and pitch-black hair
 you have a heart full of goodness
 in abundance
 in love
 and in caress
 I'm scared
 my bodhisattava
 of your secret world
 and the breasts
 putting me to sleep

Hüseyin Haydar

Arapçaya çeviren: Mustafa Ziya

Doğu Tabletleri. Yedinci Tablet, Ey Ana

Ya Ümmü! Beni duy! Ey ana! Sesimi duy.
Sokağın komutan çocukları, ateş altındayız.
Öyle tatlı, öyle hoş bir direnme anındayız, burada.
Ey ana, helal et! Sütünü helal et esmer oğluna.
"Yaramaz! Ah yaramaz!" derdin ya bana, işte bak,
Buradayım. Köşklerin Anası'nda ateş altında.
Ey ana! Yaramazınla övün, şu arsız oğlunla övün,
Yazdırdım ben de adımlı, ümmül kitabın sayfalarına.
Beni doğurduğun için şükran, şükran sana!
Senin göğsün kadar şifalı burada toprak da, taş da.
Basra güneşi de emzirmiş beni, anayurt da emzirmiş.
Dokuz arslan büyütmüş beni, ruhum güven altında.
Yedirdiğin mamadan daha tatlı bir şey ağzımda,
Hurma şirasından daha lezzetli bir şerbet içiyorum.
Her sabah doğuyor güneş ve ben onu her sabah içiyorum.
Nice savaşın tanığı çöl, yüzünü gizliyor kum hırkasıyla.
Görüyorum şu yıkık duvarın üstünden, korkağın biri
Füzeler, roketlerle sokuluyor bana, Kansas sıçanıdır o.
Kendi eğreti hayatı için döktüğü kana bak!
Bir de Ümmü Kasır'da direnen çocukların aşkına,
Bak ana! Büyük şafakta bana bak!

عرباسلار چوللا

قزیز غلاییم یئنی غمورونلارک ی غمورا
 لافسلا قداق نالان چنرانلارک تحت غراوغلان ع غنادن
 انه قمواق چلانا تاظحله عتیم یه دنگ
 رمورالایین دبا یبیلح لکل لال چل چل چل
 لکن دبا انا حی قورونلارک نالانایین یدان ت کنک
 یغ روصوقلانا ک رانلارک تحت
 یصرا غلانا لکن دباب یر حفتا حی قورونلارک لکن دباب یر حفتا
 بیت لکلانا تا حصص یغ یصرا تکل چس اناف
 یئنی ت غمورا و یئنی ت غمورا چن لکنال قزیز غلاییم لکل رکنش فلانا
 نون چلانا لکن دمن لکنم قراج چلانا دبار تکلانا قوقنم انه
 ن طوللانا و یئنی ت غمورا قزیز غلانا س مش
 ت دومنا یئنی ت غمورا ت کنضرتا و عس
 لکی ییلح نم ذلام عطف یغ یغ
 یبارقن من بدلانا نم بی یلا و
 چابص لکن غرابلانا س مشلانا دبر قرا
 لکلانا قراج دبا اهو چو دبر اچلانا وار چمنلانا یراوت
 هجال من هجو دبر خ راد چب یغت حی اناب چ یرا
 یوحن .. ساسن لکن نار یغ نم ناب چ منا
 دلانا نم ناب چلانا اده قوی یرایم قزیز غلاییم نیرتانا
 نم ناب چلانا متایح لکل چلانا یرظنا
 قداصللانا رچنلانا غم غرابلانا اناو یئنی ت غمورا
 رصوق دبا یغ قمواق چلانا لافسلا ق حب یئنی ت غمورا
 قزیز غلاییم

Attila İlhan

İngilizceye çeviren: Özgür Çavuşoğlu

hannelise

yağmurda çıkıp geleceksin hannelise
yağmur gözlerinden çıkıp gelecek
bir öğle sonu paris'te hannelise
bir kahvede grands boulevards türküsünü çalacaklar
paris ve yapraklar sararmış etrafımda
seine'e kanat vurup bir rüzgâr geçiyor
gare d'orleans'da saat şimdi üç diyecek
yağmurdan çıkıp geleceksin hannelise.

gözlerine bakıp sanki mavi diyeceğim
sanki çocuk diyeceğim
aydınlanacaklar
balığa çıkmış bir ihtiyar rıhtımda
suya atıp söndürecek
cigarasını
bir öğle sonu paris'te hannelise
bir kahvede grands boulevards türküsünü çalacaklar

insan kendisine rağmen yaşayamaz
kalbimiz beyaz derken biz siyah diyemeyiz
diyemeyiz hannelise
sen mutlaka lichtenstein dükalığından bahsedersin
yapraklarını döker ıhlamur ağaçları katedralin önünde
ben içimde müstesna bir ateş bahçesi donatırım
bembeyaz
bembeyaz hannelise

hannelise

you'll come out of rain hannelise
rain will come out of your eyes
one afternoon in paris hannelise
in a café will they play the song "grands boulevards"
paris and leaves have withered around me
a wind's blowing hitting seine with its wings
the clock will now strike three at gare d'orlean
you'll come out of rain hannelise

i'll look into your eyes and say blue perhaps
perhaps i'll say "kid"
they'll shine
an old man fishing at the port
will put out his cigarette throwing it
into the water
one afternoon in Paris hannelise
in a café will they play the song "grands boulevards"

one cannot live despite himself
we cannot say black while the heart says white
we can't hannelise
you'll probably talk about the duchy of lichtenstein
linden trees will drop their leaves in front of the cathedral
i'll decorate an exceptional garden of flames inside me
pure white
pure white hannelise

Tuna Kiremitçi

İngilizceye çeviren: Şebnem Korkmaz ve Jean Carpenter Efe

D.J.

Sevgilim;
Bu gece bir parti var,
Yalnız senin kaçırdığın.
Sen çok soğuk bir trenden
İçli Balkan köylerinde,
Senin için yazılmamış
Levhalara bakacaksın,
Biz savaşta keşfedilmiş
O tarifsiz yemeklerden
Son kez yapıp getirerek
Barışı kutlayacağız.

Aklımda sabahki halin,
Üniformanın kokusu,
Teypte Goran Bregoviç'in
Eski grubu Beyaz Düğme'den
Karışan damağımdaki acıya,
Hâlâ sevilen bir şarkı:

"Yerimde olmak için,
Söyle, neler verirdin?"

D.J.

My sweetheart,
Tonight there'll be a party,
It's one that only you will miss.
While you in a very chilly train
Through those sad Balkan villages,
Will be looking out at signs
Never intended for your eyes,
Those meals invented in the trenches
During the war we'll have once more
Those we'll be cooking and bringing
To celebrate the peace accord.

I remember your face in the morn,
The starched smell of your uniform,
Now the tape plays Goran Bregovich's
Former group the White Buttons singing
If stinging the bitterness on my palette,
A song that I still like:

"For you to be in my shoes,
Tell me, what wouldn't you give?"

Murathan Mungan

Lehçeye çeviren: Barbara Aktan

SİZDEN SAKLI

gelmediniz, ben hep sizi bekledim
eksilen yanlarımla
sizden saklı eskidim
her şeyden önce aşk verilmiş bir sözdü benim için
gün, ay, saat, hafta; takvim işi zaman yani
Aldıkça dönemeçleri değişmedi hiçbir şey
yalnızca ufuklar yeniledim
Kaç aşktan oluşmuş bir şeydi aşk
her sevgiliyle biraz daha
biraz daha sizden saklı eskidim.

UKRYTY PRZED WAMI

nie przyszliscie,ja zawsze na was czekalem
z mymi ubytkami
ukryty przed wami zestarzałem sie
przede wszystkim miłosc to dla mnie obietnica
dzień,miesiac,godzina,tydzien,sprawa kalendarza czyli czas
przeżyte przelomy nic nie zmienily
tylko odswiezylem horyzonty
z ilu miłosci stalo sie to co zwia miłoscia
z kazda kochana coraz bardziej
coraz bardziej ukryty przed wami zastarzalem sie .

Zeynep Köylü

İngilizceye çeviren: ORUÇ ARUOBA

ZAN

zamandan önce doğdum. bir avuç sestî ömrüm
gölgemin izi kaldı karanlığın ağzında
aynada haritasız unutmuştum denizi
annemin göğsünde eskiyen aşktım
ben günah işledikçe incelmişti arz
döndüm! kabileydiniz çok yüzlü bir çarmıhta
beni de terk ederken bir tanrıyla aldatın

hiçbir sesi sevmeyi ağzımdaki uçurum
serçelerin duasıyla büyümüştüm bir gece
avlunuzun kızyıdım. çok denedim ölmeyi
her sokak sevişimde kanardı bileklerim
rüzgârısa içimdeki en eski büyücüydü
onarırdı çöllerde kırılan esasını
gölgeme bağdaş kuran ay perisiyle

masallar ki o eksik gölge­den kalmışlardı
yüzümün yittiğini söylediğinde babam
bendim gökyüzünün son gördüğü uçurtma
adanmış bir kuyuydum odaların yasına
ırmaklar hiç dönmedi. oysa döndüm
k a b i l e y d i n i z

zaman şimdi zan altında

SUSPECT

i was born before time was. a handful of sound was my life
 my shadow left a trace on the mouth of darkness
 in the mirror, mapless, i'd forgotten the sea
 i was the love that aged on my mother's bosom
 whenever i sinned, the earth would become thinner
 i came back! you were the clan on that many-faced crucifix
 as you forsake me too, deceive me with a god

no sound was favorable to the abyss in my mouth
 i had grown up in one night with the prayers of sparrows
 i was the girl of your yard. i tried so many times to die
 whenever i loved a street my wrists would bleed
 and the wind was the oldest witch in me
 she would repair her broken staff in deserts
 together with the moon-fairy squatting on my shadow

tales were left over from that absent shadow of mine
 when my father told me that my face had perished
 i was the last kite the sky saw
 a dedicated well was i to the mourning of rooms
 rivers never come back. but i came back
 you were the clan

time is now suspect

Behçet Necatigil

İngilizce'ye çev: Yusuf Eradam

Sevgilerde

Sevgileri yarınlara bıraktınız
Çekingem, tutuk, saygılı
Bütün yakınlarınız
Sizi yanlış tanıdı.

Bitmeyen işler yüzünden
(siz böyle olsun istemezsiniz)
Bir bakış bile yeterken anlatmaya herşeyi
Kalbinizi dolduran duygular
Kalbinizde kaldı.

Siz geniş zamanlar umuyordunuz
Çirkindi dar vakitlerde bir sevgiyi söylemek.
Yılların telaşlarda bu kadar çabuk
Gececegi aklınıza gelmezdi.

Gizli bahçenizde
Açan çiçekler vardı,
Gecelerde ve yalnız.
Vermeye az buldunuz
Yahut vakit olmadı.

In Loves

You postponed loves to tomorrow.
Hesitant, timid, respectful you were
All your relatives misunderstood you
Though it was not your choice to do so

You kept everything in your heart
When one look was enough to tell everything
Because you had so much to do

You were expecting more time
It would sound ugly to utter love in a limited time
But you never guessed life would pass
In a rush of years, and so quickly too

In your secret garden
You had flowers blooming
At night and alone
You thought they were not worth giving
Or you just didn't have the time.

Kemal Özer

Fransızca'ya çeviren: Erdoğan Alkan

Her Soluk Alışta

Kaldırın bugün
ne kadar engel varsa
güneşle aranızda,
elinizin değdiği her şey
gökyüzü koksun

Türkülerle doldurun göğsünüzü
açılın kırlara çiçekler devşirin
kolan vurun ağaçtan ağaca
her soluk alışta duysanız bile
o zonklayan hüznü

Bugün ilkyazın ilk günü

A Chaque Aspiration

Enlevez aujourd'hui
Tous les obstacles
Entre vous et le soleil,
Que tout ce que vous touchez
Sente le ciel

Respirez et nourissez votre esprit de chansons
Et meme si vous sentez a chaque aspiration
Cette douleur qui vous tourmente
Allez dans les prairies, cueillez des fleurs
Car

Aujourd'hui c'est le premier jour du printemps.

Veysel Çolak

Şiir Dili, Dilde İdeoloji Kırıcılığı

Türk şiirinin açmazlarını görüp birilerini, örneğin Thomas Stearns Eliot'ı suçlayabilir miyiz? İşin ironisi bir yana, ama böylesi bir soruyu sormak gerekiyor. Ancak o zaman şairin yaptığı işten sorumlu tutulacağı kendisine anımsatılmış olabilir. Benim de hep gündemde tutmak istediğim bu. Evet, 'eyleyen, eden, yapan, kılan' özneyse eğer, sorumlu olan da o olmalıdır elbette.

Türk şairinin T. S. Eliot'ı nasıl anladığına geçmeden şunları belirlemek gerekiyor: Eliot'ın din olmadan kültürün olamayacağına inandığı biliniyor. Buna bağlı olarak gerek eleştiri anlayışını, gerekse şiirini Katolik Hıristiyanlığın yönlendirmesiyle kurar, geliştirir. Ayrıca 'kadınların, kilise ve çocuktan oluşan bir dünyaya' sürülmesi gerektiği görüşündedir. Gene '*insanları, üstün insanlar, beyaz karıncalar ve kök kurtları*' biçiminde sınıflandırdığı, elbette anımsanmalıdır. Bu süreçte kendini '*beyaz karıncalar*'dan saysa da, kısa sürede '*üstün insanlardan*' biri olarak ortaya çıkacaktır. Dinleri farklı insanların bir arada yaşamasını sakıncalı görecektir, Hıristiyanlığın hegemonyasını önerecektir. Kuşkusuz, Yahudileri dışlamasının temelinde bu düşünce yatar. Mussolli'nin emrindeki İtalyan radyosunda Roosevelt, Churchill ve Yahudilere karşı programlar yapan, bu nedenle, daha doğrusu faşizmi desteklediği için yargılanıp ceza alan Ezra Pound'un tutumuna ilişkin, Eliot'ın tek söz etmeyişi de unutulmamalıdır. Romantik anlayışa karşı T. E. Hulme, T. S. Eliot ve Ezra Pound'un birlikte hareket etmesi; dönemin getirdiği ve dayattığı bir sanat arayışı olduğu kadar, ideolojik bir buluşmadır da. İdealizmin bir kalkışmasıdır bu. Bunlar ve benzer gerçeklerden bakıldığında, elbette gerici T. S. Eliot ile karşılaşılacaktır. Bu da ideolojik olarak onun reddedilmesini gerektiriyor.

T. E. Hulme, T. S. Eliot ve Ezra Pound'un peşine düştükleri şiir anlayışının bir ilkesi denilebilecek şu sözler; romantik geleneğe karşı bir tepkinin de dile getirilişidir: "Şunu söyleyeyim ki, şiir için kuru, çetin, klâsik bir çağ gelmek üzeredir. "Bence romantizm artık bir tükenme devresine ulaşmıştır. Yeni bir teknik, yeni bir yol bulunmadıkça yeni bir şiirin doğmasını da bekleyemeyiz."¹

Bu düşünceyle yola koyularak; onların deyimiyle "zamanın ruhunu" anlayan, idealist bir şiiri kurmak gerektiğine inanırlar. Akşit Göktürk'ün bu bağlamda yaptığı saptama ise şu: "Çünkü yeni bir çağın insan düşüncesiyle duygusuna kazandırdığı yeni boyutlar, yeni dil kaynaklarını, yeni bir deyiş biçimini gerektiriyordu. Romantik şiir, toplumdaki kaçmayı, belli sınırlar içinde kalmayı, yalnız manzaralardan, doğadan söz açmayı ilke edinmişti. Yirminci yüzyıl yazarları şiirin sınırlarını genişletmek amacıyla işe başladılar. Şiire kent yaşayışıyla ilgili gerçekleri, bilimsel işlemleri soktular. Çağdaş ozanın ilgisi yalnızca doğa değil, her şey yönelmiştir; yalnızca güllerden değil, tepkili uçaklardan da esinir."² Buradan T. S. Eliot'ın 'Metafizikçi Ozanlar' yazısına gelebiliriz. Bu deneme, Herbert J. Grierson'ın metafizikçi şairlere ilişkin yaptığı bir çalışmayı değerlendirmek üzere kaleme alınmış. Bu denemedeki bir bölümün üç ayrı çevirisini buraya alıntılarım istiyorum. Bu, çevirilere ilişkin bir düşüncenin oluşumuna katkı getirebilir belki. Daha önemlisi, çeviri metinlerden yola çıkıp kesinleyen yargılara varmanın ne denli bir özeni gerektirdiğini de imler sanıyorum. Aynı bölümün çevirileri şöyle:

"Ozanların felsefeyle ya da başka bir konuyla ilgilenmeleri, değişmez bir gereklilik değildir. Yalnız şunu söyleyebiliriz ki, belki de bizim uygarlığımızın ozanları, günümüzde de görüldüğü gibi, güç olmak zorundadırlar. Bizim uygarlığımız büyük bir çeşitliliği, büyük bir karmaşıklık kapsar; bu çeşitlilik ile karmaşıklık, incelmış bir duyarlılığa çarpınca çeşitli ve karmaşık sonuçlar çıkacaktır ortaya. Ozan, dili anlatmak istediği şeye göre güçlendirmek, gerekince yerinden oynatmak için gittikçe daha kavrayıcı, daha imleyici, daha dolaylı olmak zorundadır. (Bağlanmak zorunda olmadığımız bu görüşün parlak ve aşırı bir açıklamasını M. Jean Epstein'in La Poesie d'aujourd'hui'sinde görüyoruz.) Buradan metafizikçilerinkine çok benzeyen bir düşünce biçimiyle karşılaştığımızı sanırsınız- aslında karşımıza çıkan, 'metafizikçi ozanlar'ın yöntemlerine şaşılacak ölçüde benzeyen bir yöntem; karanlık sözlerin, yalın söyleyişin kullanılışı yolunda 'metafizikçiler'le olan benzerliktir."³

***

"Yalnızca diyebiliriz ki, bugünkü durumuyla bizim uygarlığımızda şairlerin zor olması gerek gibi görünüyor. Uygarlığımız büyük bir çeşitliliği ve karmaşıklığı içeriyor; bu çeşitlilik ve karmaşıklıkta, incelmış bir duyarlılığı kullanarak çeşitli ve karmaşık sonuçlar ortaya çıkarılmalıdır. Şair, dili kendi kastettiği anlama sokabilmek, gerekirse bozmak üzere giderek daha kapsamlı, daha anıştırmalı daha dolaylı olmak zorundadır."⁴

***

"Medeniyetin şairi, bugün de olduğu gibi, zorlayıcı olmalı. Medeniyetimiz çeşitliliğe ve karmaşaya değer veriyor ve saf duyarlılık üzerine kelimelerle oynanan bu çeşitli-

lik ve karmaşa oyunu, çeşitli ve karmaşık sonuçlar ortaya çıkarmalıdır. Şair, dili istediği anlama ulaştırmak için daha çok anlamlı, daha imalı, daha dolaylı kullanarak zorlamak, gerekirse altüst etmek zorundadır.”⁵

Meraklısı bu üç farklı çeviriyi karşılaştıracaktır kuşkusuz. Ben ilkini, Akşit Göktürk'ünkini dikkate alarak düşüncelerimi belirtmeye çalışacağım: Görüldüğü üzere içinde olunan ve yaşanan uygarlığın 'bir çeşitlilik ve karmaşıklık' içerdiği vurgulanıyor özellikle. Bu o koşullardaki yaşam biçiminin de bir açıklaması oluyor kuşkusuz. Olumlu ya da olumsuz, yeni bir durumla karşı karşıya gelindiği, bunun yaşamsal ve sanatsal bir dayatmayı içerdiği ortaya konuyor. Özellikle, Romantik geleneğin bunu karşılayamayacağı da belirtiliyor ayrıca. Böyle olduğu için yaşamın değişkenliğine ve getirdiklerine uygun yeni bir dil kurmak; şiir için, elbette kaçınılmaz olacaktır. Bu ararış yapıda, biçimde de kendini gösterecektir, göstermek zorundadır. Bu gerçek ortadayken S. T. Eliot'ın sözlerinin içeriğini; postmodern edebiyatın, şiirin düşünsel dayanağını oluşturduğu görüşü kabul edilebilir mi? Bu yaklaşıma katılmanın olanağı yok, görüldüğü üzere. Gene buradan yola çıkarak, günümüz Türk şiirinde şiir dilinin bilinçsizce zorlanması; yapay kullanımlara gidilmesi, dilin yaratıcı özelliğinin yanlış anlaşılması; ya da hiç anlaşılmayışı, Eliot'ın söylediğiyle hiç örtüşmüyor. Onun şiire ilişkin öne sürdüğü genel doğrulardan biri bu yaklaşım olsa gerek. Ayrıca, *'Bağlanmak zorunda olmadığımız bu görüşün'* diye söze başladığı, araç içi açıklamasını da dikkate almalı sanırım. Öte yandan Eliot'ın idealizminin bu önerisi, öngörüsü devrimci kavrayışla da çelişmiyor. Çünkü özellikle şiirde verili dilin dışına çıkmak, gerçekleştirilmesi gereken devrimci bir tasarımdır. Öyle olmak gerekir. Yoksa süregelen işleyişi içerisinde dilin ve onun kullanımının, içerdiği ideolojiler olduğu gibi korunacak ve gelecek kuşaklara taşınacaktır. İl. Yeni Şiirin yanlış şiir çevirileri sonucu doğduğunu düşünenler de var Türkiye'de. Bu şiirin kaynağı ne olursa olsun, o güne dek şiire girmeyen sözcükleri, örneğin ad eylemleri kullanmaları önemli bir yenilik olmuştur. Şaşırtıcı kullanımlardır bunlar. Daha önemlisi, sözdizimine saldırmaları çok iyi anlaşılmalıdır. Çünkü sözdizimindeki yıkıcı tutum; sonuçta, ideoloji kırıcılığına varmıştır. Toplumsal-sınıfsal içerikler taşıyan Atasözlerini parçalamak gibi bir şeydir bu. *'Sabreden derviş muradına ermiş.'* sözünü düşünün. Kaderciliğin dayatıldığı ve benimsetildiği noktadır bu. Hiç değilse buna karşı *'Sabreden derviş, sabretmekten gebermiş.'* diyebilmek gerekiyor. Yaşamın, üretim ilişkilerinin, teknolojinin, emperyalizmin değişken işlerliği; yani diyalektik sonuçları şiir dilinde, yapısında, biçiminde karşılığını bulmak durumundadır. Elbette bu yetmez. Her şiir yaşamın yeniliğini karşılarken olası yeniliklerini de içerip önermelidir. Şiirin bir yaşam tasarımı ve gelecek önerisi olması anlamına gelir bu. T. S. Eliot'ın aynı denemesindeki şu sözlerle bitirmek gerekiyor sanırım: *"Bir ozanın ilgileneceği şeyler sınırsızdır; ozan ne denli kafalı olursa olsun o denli çok şeyle ilgisi olacaktır; bizim arayacağımız tek şey onun bunları şiire dönüştürebilmesidir, bu ilgiler üstüne şiirle düşünmesi değildir.”⁶*

T. S. Eliot'ı, günümüz Türk şiirinin sorunlarından sorumlu tutanlara duyurulur.

Notlar:

¹ T. E. Hulme, Romanticism and Classicism, Çeviri Akşit Göktürk, Denemeler, s.6, de y., İstanbul, I. Baskı, 1961

² T. S. Eliot, Denemeler, Önsöz, s. 6-7, Çeviri Akşit Göktürk, de y., İstanbul, Eylül 1961

³ Thomas Stearns Eliot, The Metaphysical Poets, 1921, Çeviren Akşit Göktürk, Denemeler, s. 75, de y., İstanbul, I. Baskı, Eylül 1961

⁴ Cynthia Ozick, T.S. Eliot 101 Yaşında, Çeviren Mehmet H. Doğan, Yalvaç ve Biliciler, s.122, dünya kitapları, İstanbul, Mart 2004

⁵ Çevirmeni bilinmiyor, daha doğrusu ben bilmiyorum.

⁶ Thomas Stearns Eliot, The Metaphysical Poets, 1921, Çeviren Akşit Göktürk, Denemeler, s. 75, de y., İstanbul, I. Baskı, Eylül 1961

H. Can Erkin

Hüzünlü Patikalarda Bir Şair: Matsuo Bašo

Japon şiiri dendiğinde akla genel olarak *haikular* gelir. *Haiku* şiiri de Matsuo Bašo (1644-1694) ile özdeşleştirilir. *Haiku*, şiirin zirve isimlerinden Edo dönemi şairi Bašo sayesinde, geleneksel Japon şiirinde *haikuyu* önceleyen, doğa-insan, gözlem-tanıklık ve elbette yalınlık disiplini de öne çıkaran, birinci ve üçüncü mısrası 5 heceden, geriye kalan 3 mısrası 7 heceden oluşmak suretiyle, toplam 31 hece ve 5 mısra içeren *tanka* şiirinin en önemli rakibi olmuş ve altın çağını Bašo sayesinde yakalamıştır.

Haiku şiiri, doğanın özünü yakalayan kısa ve kafiyesiz üç mısradan oluşan *haikai* beyitlerinden farklı olarak on yedi hecesiyle beş-yedi-beş olmak üzere üç dizeye bölünür. Bu şiirin en önemli özelliği mutlaka mevsim belirten bir sözcük kullanılması ve okuyucunun kendi algılamaları ve yorum yeteneğine bırakılarak bir nesnel anlatımla yazılmasıdır. *Haiku*'da da tıpkı *tanka* gibi dış güzellikleri ve doğanın uyandırdığı ruh hallerini betimleyen etkiler hüküm sürer.

16. yy. Japonyası bir iç karmaşa dönemidir. Bu karmaşanın bitip yeni bir sistemin kurulması 17. yy. ortalarına denk gelir. İşte Bašo da böyle bir dönemde alt sınıflardan, ancak köklü bir savaşçı (*samurai*) ailesinin oğlu olarak Ueno'da dünyaya gelmiştir. Genç yaşlarda arkadaş olduğu Todo sülalesinin veliahtı Sengin'in (1642-1666) etkisiyle edebiyata merak sarmış ve şiir sanatını Kyoto'da etkin Matsunage Teitoku'nun kurduğu *Teimon ekolünün* öncü ustası *Kitamura Kigin*'den öğrenmiştir. Bu esnada hayatının sonuna kadar etkisini sürdürecektir olan Çin şiiri ve *Lao Tse*'nin Tao öğretisinin ilkelerinden etkilenmiştir. İşte Bašo'nun henüz on sekiz yaşında Teimon okulu etkisi altında yazdığı bilinen en eski *haikai* eseri de eğitim aldığı süreç içerisinde ortaya çıkmıştı:

Haru ya koshi	Bahar geçer
Toshi ya yukiken	Yıllar bırakır ardında
Kotsuomori	Yine yılbaşı

Bašo, zaman zaman reddetse de, gençliğinde *Ihara Saikaku* gibi dönemin önde gelen sanatçılarının da etkilendiği *Danrin* ekolünden etkilenmiş ve sanatı sıradan insan ilişkileri ve yaşamı üzerinde kurgulamayı hedefleyen *Danrin* akımı, Bašo'nun şiir sanatının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bašo'nun düşüncesinde, *haiku* zamanla bağımsızlaşacak tek başına bir şiir bütünü oluşturmaktır. Hiçbir devamı olmayacak, kendisinden sonra hiçbir şey söylenmeyecek, kendi içinde bütünlüğü olan bir şiir: *haiku*...

Bašo, 1672'te Edo'ya (Tokyo) gitmiş, dostu Sengin'in yirmi dört yaşındaki erken ölümünden sonra kendini *haiku* şiirine daha çok adamıştır. Bu dönemde henüz otuz altı yaşındayken kendi döneminin şairleri arasında sarsılmaz bir konuma gelmeyi başarmıştır. 1680'de Fukagawa'ya taşınan Bašo manevi konularda kafasının karışık olduğu dönemde Zen Budizm ile tanışıp komşusu rahip Butcho ile Zen Budizm çalışmış, Zen'i kendi hayatında ve eserlerinde uygulamaya başlamıştır. Zen ile tanışmasının ardından, daha öncesinde etkisinde kaldığı *Danrin* okulunun tarzına karşı bir soğukluk oluşmuş ve kendine ait *shofu* stilinde çalışmaya başlamıştır. Eskilerin Japon rahip-şairlerine duyduğu hayranlık, Japonya ve Çin'in ileri gelenlerinin paylaştığı Zen anlayışı Bašo'nun çalışmalarını etkilemiştir.

Zen Budizm insanlara başta dünya ve yaşam olmak üzere her şey için yeni bir düşünce yapısı ve tanımlamasız bir bakış açısı kazandırmayı amaçlar. İnsan hayatını yönlendiren günlük ve uzun süreli düşünce alışkanlıklarından insanları kurtarmayı, olaylar ve kararlar üzerindeki sabit yargılardan kişiyi uzaklaştırarak daha farklı bakış açıları ve değerlendirme yollarının bulunup bulunmadığını anlama yetisini kazandırmaya çalışır. Yaşamdaki durumların ruhsal gereksinimlerini doyuma ulaştırabilmesi için insanlara bir iç devrim yapmasını öğütler. Bu iç devrim kişinin kendi öz benliğini ve öz yapısını tanıyabilmesi içindir. Bu sayede insan kendisini daha iyi tanıyabilecek ve olaylara karşı farklı düşünce sistemleri geliştirebilecektir. Fakat Zen bu iç devrimin tanımını yapmaz. Çünkü tanım yapılması kişiyi belli bir kalıba sokacak ve yeniden bir kısıtlama içerisine sokacaktır. Kısacası kişinin öz benliğine ulaşma yolunda akıl ve yargılara başvurusu Zen öğretisine terstir.

İnsana zamanın sonsuzluğunu öz benliğinde fark etmeyi ve yaşatmayı öğütleyen Zen öğretisinin bu özelliklerinin sanatsal olarak en güçlü ifadesi Bašo'nun *haikusunda* görülür. Bašo'nun şiirlerinde ön plana çıkan; ayrıntılardan oluşan bu dünyadan daha önemli, her şeyin ardındaki nihai ve kesin gerçeğe yönelik arayışın vurgulanmasıdır. Doğanın o anıyla ve evrenin sonsuzluğuyla bütünleşmeye açılan kapının anahtarı olarak nitelendirip bu şiirlerin içinde mutlaka mevsim belirten bir sözcük kullanır.

1684'de Fukugawa'dan Edo'ya geri dönen Bašo, annesini kaybetmiştir. Zaman geçtikçe tarzındaki büyük değişimin farkındadır. Kendisine bir gezinin iyi gelebileceği düşünceyle bir Zen gezisine çıkar. Bu gezi Bašo'nun kariyerini çizen beş anlatısının ilki olacaktır.

Bu gezi eski şair geleneğinde olan, kişiyi fiziksel ve zihinsel test eden uğrunda birçok şairin hayatını kaybettiği meşakkatli bir geziydi. Başo da diğerleri gibi canlı dönme umudu az, çetin bir ruhani yolculuğa çıkar. Gezilerinde budist dağ rahipleri gibi giyiniyordu. Artık bir Zen gezgini olmuştu Başo. Dokuz ay süren yolculuğundan döner dönmez bu tecrübesini yazıya geçirmiştir. Fakat bu eseri ancak ölümünden sonra yayımlanabilmiştir.

Ancak kariyerinin en önemli yolculuğu ve hemen arkasından bu yolculuğunu *haiku* tarzında bir düzyazı yani *haibun* olarak kaleme aldığı başyapıtı 1689'da çıktığı *Oku no Hosomiçi*'dir (Kuzeyin Dar Patikaları). Beş ay boyunca Edo'nun kuzeyinde, Japon Denizi boyunca yaylaları, ovaları, kasabaları ve dağları aşarak 2000 kilometreye yakın yol kat etmiştir. Budist şair ve yazar Miyazava Kenci'nin "Sanki tüm Japonya'nın ruhu bu eserde yazılmış" dediği *Oku no Hosomiçi*, farklı öykülerle dolu bu muhteşem yolculuğun ürünüdür. Bu yolculuğunun gayesi yeni yerler görüp sanatını yenilemek olsa da temelde yine ruhani bir yolculuk içerisindedir. Kuzeyin dar patikalarında ölümlerin ruhlarıyla karşılaşp onların öykülerini dinlemiş, rahat ve huzurlu uyuyabilmeleri için dua etmiştir. Kendisini ruhani durumlara alıştırmaya çalışmış, yolculuğu boyunca toplumunun başlıca besin kaynağı olan balığı yememiştir.

Arkasında sayısız eser bırakan usta şair Başo'nun şiirlerinden bir kaç örnek verelim:

Shizukasa ya	Sukûnette
İwa ni shimiiru	Kayalara işleyen
Semi no koe	Ağustos böceğinin sesi

Doğaya büyük bir hassasiyetle yaklaşan Başo'nun en çok bilinen haikusu ise şöyledir:

Furuike ya	Eski bir göle
Kawazu tobikomu	Atlayınca bir kurbağa
Mizu no oto	(duyulan) Suyun sesi

Örneğin yukarıdaki şiirde anlatılmak istenen: Kurbağanın suya atladığında doğanın sessizliğini bozması, gölün üstünde oluşan su halkalarının sonsuzluğa açılması ve nereye ulaştığının bilinmemesidir. Her şey olduğu gibi görünmeyebilir. İşte Zen de böyledir.

Ishiyama no	Kayalık dağların
İshi yori shiroshi	Çakıllarından daha beyaz
Aki no kaze	Sonbahar rüzgârı
Tabibito to	Seyyah derler bana
Wa ga na yobaen	Adımı bilmezler
Hatsushigure	Düşerken kışın ilk karı

Kono michi wa Yuku hito nashi ni Aki no kure	Yolcusu olmayan yolda Sonbaharın sonunda Karga misali
Te ni toraba kien Namida zo atsuki Aki no shimo	Erir avuçlarımda Sımsıcak gözyaşı Sonbahar çiyi
Ubazakura Saku ya rogo no Omoiide	Yaşlı da olsa bir kadının Açmaya devam eder kiraz çiçekleri Anılarında
Ume no kaze Haikai koku ni Sakan nari	Erik çiçeği kokulu rüzgâr Güçlü eser Haikai dünyasında
Nozorashi wo Kokoro ni kaze no Shimumi ka na	Kırların ortasında yapayalnız Yüreğime işlerken Esen rüzgâr
Karaeda ni Karasu no toaritaru ya Aki no kure	Sonbahar akşamında Kurumuş bir dala tüneyen Karga misali

Bu son şiirde ise vurgulamak istenen şey yalnızlık duygusudur. Fakat, tek başınalık şaire göre asalettir, o tek başına duruş asiliğın belirtisidir.

KAYNAKLAR:

Basho, Matsuo; Kuzeye Giden İnce Yol (Oku no Hosomichi) ; Çev. Coşkun Yerli; YKY, 1994, İstanbul.

Keene, Donald; World Within Walls (Japanese Literature of the Pre-Modern Era, 1600-1867); Tuttle C., 1976, Tokyo.

Norman Howard; "Başo'nun İzinde", National Geographic dergisi No: 82, 2008, TR.

Erkin, H. Can; "Japon Ortaçağ'ında Zen Işığı", Doğu-Batı dergisi No:33, 2004, Ankara.

Alireza Yazdunpanuh

Çeviri Üzerine

İngilizceden çeviren: Onur Behramoğlu

"Kötü çeviri" yoktur. Ama, zayıf çeviriler olabilir."

Bir okyanus düşünün, derin ve mavi. Güneş parlıyor. Okyanusun suyu gökyüzüne doğru buharlaşıyor. Yavaş yavaş bulutlar oluşuyor ve rüzgârlar onları alıp götürüyor, uzaklarda bir yerlere. Buhar soğuyup yoğunlaştığında, yağmura dönüşüyor. Bazı damlacıklar tuzlu kayalara düşüyor. Bazıları yeryüzünün derinliklerine. Bazıları dosdoğru denize. Yere düşen damlaların bazıları birleşip dereler oluşturuyor, dereler ırmaklara ve nihayet ırmaklar da, özü aynı ama özellikleri ayrı bir başka okyanusa dökülüyorlar.

İlk okyanus, kaynak metnin ülkesine (ya da dilsel bölgesine/diline) dair tüm bildiklerimize benzer. Buharlaşan sınırlı miktardaki su, kaynak metindir; buharlaşma süreci, çevirmenin kaynak metni kavrama sürecidir; bulutlar, kaynak metnin çevirmenin zihninde oluşturduklarıdır; bulutların coğrafi hareketi, bir dilsel bölgeden diğerine geçiştir (yine, çevirmenin zihninde); yağmurun yağması, hedef dilin sözcüklerine soyut anlamı yükleme sürecidir.

Sonuçlar:

Gerçek bir çeviriyse, "kötü çeviri" yoktur. Ama, zayıf çeviriler olabilir.

Örneğin satranç oynayan makineler benzeri çeviri makineleri asla olamaz.

Çeviriden yararlanan kişi ve bu kişinin çeviri metni hangi hâl ve durumda kullandığı belirtilmediği takdirde, *iyi çevirinin* tanımı yapılamaz.

Çevirmen eğitimi kursları, biçimin içeriğe önceliği, vb. üzerine tartışmaktansa, kaynak dili kavrama ve hedef dili yazma/konuşma becerilerini geliştirmeye odaklanmalıdır. Bu kurslar çok daha esnek olmalı ve esneklik, kurs materyalince içselleştirilmiş olmalıdır. Diyebilirim ki, tek bir yöntem, sadece bir yazınsal tür için değil, tek bir yazınsal yapıt ve hatta o yapıtın tek bir sayfası için bile en iyi yöntem olarak gösterilemez. Her bir kar tanesinin, hepsi de güzel olan kendi benzersiz şekilleri var, görmediniz mi?

Erkan Efil

Teneke Trampet, Kampala, Svahilice vb...

Yıl 1977. Oğuz Tarihmen Alman Lisesi'nde okuyan genç bir adamdır. Okuldan arkadaşlarıyla birlikte bir müzik grubu kurup şarkılar söylemeye, şarkılar yazmaya başlarlar. Grup bir süre sonra şarkılarını başkalarıyla da paylaşmak için sokaklara açılır. Alman yazar Günter Grass'ın "Teneke Trampet" adlı romanından esinlenerek koyarlar grubun adını. Ne var ki, liseden sonra grup üyelerinin yolları ister istemez ayrılır. Eğitimlerini tamamlayacaklardır önce. Oğuz Almanya'ya gider okumak için. Buraya kadar sıradan bir hayat öyküsüdür onunki. Almanya'da eğitimini tamamlayan Oğuz, öğretmen olarak Uganda'ya gitmeye karar verince hayatı bizlerin hayatından biraz(!) farklılaşacaktır. Oğuz, Kampala'nın Kaboja Lisesi'nde öğretmen olarak görev yaparken, dile olan yatkınlığı nedeniyle kısa sürede yerel dil svahilice'yi öğrenir. Bu arada, swahilice, suahilice gibi yazılışlarına da rastladığım bu dil hakkında biraz bilgi vereyim. Ben ilk, ironi anlayışına hayran olduğum yazar Roman Gary'nin "Yalan Roman"ında rastlamıştım bu dilin adına. Kendinden kaçmak için her yolu deneyen kahraman, Svahilice öğrenmeye bile kalkıştı. Ama boşunaydı, svahili dilinde bile kendini anlamaya devam ediyor ve ait oluş yakasını bırakmıyordu bir türlü.

Svahili, Doğu Afrika'nın pek çok bölgesinde konuşulan bir dil. Afro-İslami bir dil olarak kabul ediliyor. Doğu Afrika müslümanlarının dili yani. Kabile dilleri ile Arapça'nın karışmış hali. Kimilerine göre ise bir dil bile değil, bir jargon.

Biz öykümüze dönelim. Oğuz, yaşadığı Kampala şehrinin adını taşıyan ve gördüğü yoksulluğu, etnik savaşları, dini inanışları içeren bir şiir yazar. Gitarla da şiirini besteler. Bir gün Uganda Milli Tiyatrosu'ndan bir müzisyenle tanışınca kendini bir müzik yapımcısının önünde, bir süre sonra da kitlelerin önünde konser verirken bulur. Genç öğretmen kısa süre içinde tüm ülkede tanınan bir "muzungu", yani beyaz adam olup çıkar. Tek bir parçayla tüm Ugandalıların gönlünü fetheden Oğuz Tarihmen artık Uganda'nın popstarıdır.

Bir süre sonra BBC International, svahili dilinin yaygınlaşmasını sağlamak için "Svahilice Şarkı" yarışması düzenler. Uganda'da, yüzlerce adayın içinde Oğuz'un parçası birinci seçilir. Doğu Afrika'daki 8 ülkenin temsil edildiği yarışmada Oğuz'un şarkısına milyonlarca Ugandalı SMS, e-mail ve posta yoluyla oy verir. Yarışmayı "cep telefonu altyapısı güçlü olan" Tanzanya kazanırken Uganda beşinci olur.

Oğuz Tarihmen o gün bugündür Uganda'da bu şöhretin keyfini çıkarıyor demek isterdim ama kabına sığmayan bu genç adamı Uganda'dan gelen şöhret elbette "kesmedi." Oğuz bir süredir Türkiye'de. Cağağloğlu Lisesi'nde Almanca öğretmeni olarak çalışıyor. Grup yeniden bir araya geldi. Teneke Trampet barlarda, konser mekanlarında, yazın çeşitli festivallerde, zaman zaman da sokaklarda müzik yapmayı sürdürüyor. Oğuz, müzik çalışmalarından zaman buldukça şiir çevirileri yapıyor ve Ç.N.'de bizlerle paylaşıyor. Sizler onu tanımıyor olabilirsiniz ama o, Uganda'da bir şöhret. Ona Uganda'da şöhreti getiren, onu Uganda'nın popstarı yapan şarkıyı www.youtube.com sitesine girip, Oguzi Ndizi Band (gurubun ismi) veya Malaika-Song (şarkının ismi) yazıp bulabilirsiniz. Kısaca 'Uganda popstar' diye yazsanız da o çıkıyor. Ben aradım, buldum, dinledim. Sizlere de öneririm. Şarkı sözünün svahilice aslı ve Oğuz'un kendi çevirisi şöyle:

KAMPALA

Mitaa inapangusa usingizi wa macho yao
makorongo wananyoosha mabawa yao
wasukumaji mikokote wanapakia vigari vyao
bodaboda wanapangusa mavumbi pikikipikini

tena, jua linakucha Kampala
asubuhi inanza tena
licha ya kila kitu

watu, si mbali na hapa, huamka na njaa bado...
watu, si mbali na hapa, huamka na njaa bado...

matatu wanachanja njia, kama kawaida,
Wakristo wanahubiri kuhusu haki takatifu,
matajiri wanameza tone la bia yao baridi
jua linawaka migongoni mwa wafanyakazi

tena, jua juu ya vichwa Kampala
adhuhuri imefika tena
licha ya kila kitu

watu, si mbali na hapa, hufanya kazi na njaa bado
watu, si mbali na hapa, hufanya kazi na njaa bado

waadhini wanawaita kwenye swala ya Isha
umeme umeenda, giza linakuja mitaani

mama wanawaita watoto nyumbani
maduka ya mwisho yanafungwa

tena jua linakuchwa Kampala
siku moja inamalizika tena
licha ya kila kitu kipokeo

watu, si mbali na hapa, hulala na njaa bado...
watu, si mbali na hapa, hulala na njaa bado...

KAMPALA

sokaklar uykuyu silkeliyor gözlerinden
marabu leylekleri açıp geriyor kanatlarını
el arabacıları yüklüyor arabalarını
bodacılar¹ siliyor evvelki günün tozunu tamponlarından

güneş doğuyor yine Kampala'da
gün başlıyor yine
herşeye rağmen

insanlar, buralardan çok uzak olmayan bir yerlerde
hala uyanıyorlar açlık içinde

matatular² yolunu kesiyor her zamanki gibi
rahipler ilahi adalet hakkında vaaz veriyor
soğuk biralalarını yudumluyor muzungular³
güneş yakıyor işçilerin çıplak sırtlarını

güneş tepemizde yine Kampala'da
öğlen oldu yine
herşeye rağmen

insanlar, buralardan çok uzak olmayan bir yerlerde
hala çalışıp duruyorlar açlık içinde

müezzinler çağırıyor son namaza
elektrikler gidiyor, karanlık çöküyor gecekondu mahallelerine
eve çağırıyor artık çocuklarını anneler
son dükkanlar birer birer kapanıyor

güneş batıyor yine Kampala'da
bir gün daha bitiyor yine
herşeye rağmen

insanlar, buralardan çok uzak olmayan bir yerlerde
hala yatmaya gidiyor açlık içinde,

Gregory Corso

İngilizceden çeviren: Onur Behramoğlu

Bu çevirileri dostum Cihangir Güngör'e adıyorum.

Onur Behramoğlu

A GUIDE FOR MY INFANT SON

Simple perfection
Perfect simplicity
It's easy
like painting a flower
or
snapping it dead

INTER & OUTER RHYME

Last night was the nightest
The moon full-mooned a starless space
Sure as snow beneath snow is whitest
Shall the god surface the human face

KÜÇÜK OĞLUM İÇİN BİR REHBER

Yalın kusursuzluk
Kusursuz yalınlık
Kolaydır
bir çiçeği resmetmek
ya da
koparıp öldürmek gibi

İÇ VE DIŞ UYAK

Dün gece gecelerin gecesiydi
Ay yıldızsız bir boşluğu dolunayladı
Kar nasıl bembeyazsa karın altındaki
Öyle kaplasın insan yüzünü tanrı

HELLO

It is disastrous to be a wounded deer.
I'm the most wounded, wolves stalk,
and I have my failures, too.
My flesh is caught on the Inevitable Hook!
As a child I saw many things I did not want to be.
Am I the person I did not want to be?
That talks-to-himself person?
That neighbors-make-fun-of person?
Am I he who, on museum steps, sleeps on his side?
Do I wear the cloth of a man who has failed?
Am I the looney man?
In the great serenade of things,
am I the most cancelled passage?

MERHABA

Korkunçtur yaralı bir geyik olmak.
Ben en yaralılarıyım, kurtlar peşime düşmüş,
ve kendi kusurlarım da var.
Kaçınılmaz Kanca'da asılı etim!
Olmak istemediğim birçok şey gördüm çocukluğumda.
Olmak istemediğim insan mıyım?
Hani şu kendi kendine konuşan insan?
Komşuların dalga geçtiği?
Müze merdivenlerinde kıvrılıp yatan?
Başarısız birinin giysilerini mi giymişim?
Kaçık mıyım?
En vazgeçilmiş bölüm müyüm,
eşyanın büyük serenadında?

SOME GREEK WRITINGS*for Bill Barker & Miss Portman***IN A WAY**

the Greeks today
 don't like the Acropolis
 because
 it hovers over them
 as though mockingly
 as though imprisoning them
 in a you-can't-do-better-than-me
 abyss

No matter whichever way
 they look
 that mark of history
 is impossible to miss

WHEN PRESIDENT EISENHOWER

came to Athens
 he got a helicopter
 and flew over the Acropolis
 and looked down at it
 like only Zeus could

I told that to a sharp Englishman
 who replied:
 He's fortunate he did not fly over it
 like Icarus

BİRKAÇ GREK YAZITI*Bill Barker & Miss Portman için***BİR BAKIMA**

Bugünün Yunanlıları
 sevmiyorlar Akropol'ü
 çünkü
 tepelerinde dikilmiş duruyor
 alay edercesine
 hapsedercesine onları
 benden-daha-iyisini-yapamazsınız
 cehennemine

Ne yöne bakarlarsa
 baksınlar
 bu tarih damgası
 gözlerinin önünde

BAŞKAN EISENHOWER

Atina'ya geldiğinde
 bir helikoptere bindi
 ve Akropol üzerinde uçtu
 ve baktı ona yukarıdan
 sadece Zeus'un yapabildiği gibi

Bunu kurt bir İngiliz'e anlattım
 şöyle yanıtladı:
 Üzerinden İkaros gibi uçmadığı için
 şanslı

WHEN WE ALL*for Spencer Smith who died*

When we all wake up again
 death will be undone
 nor the stain of killed & killer men
 remain in the wash of the sun

In winter we fell
 tumbling
 like two shot ducks
 from the sky; a dream-

Your blue Aztec aeroplane
 landed my infant son
 and I
 safely

I wept to hear your son
 tell me
 your Miami landing
 had you die

I too am crashing
 crashing
 ...Ah, Spring will
 bring a smooth landing

NE ZAMAN Kİ HEPİMİZ*Spencer Smith'in ardından*

Ne zaman ki hepimiz tekrar uyanacağız
 ölümün hakkından gelinmiş olacak
 güneş yıkayıp temizleyecek
 öldürülen ve öldürenin utancını

Kışın düştük
 taklalar atarak
 uçarken vurulmuş
 iki ördek gibi; bir rüya-

Mavi Aztek uçağın
 küçük oğlumu
 ve beni
 sağ salim indirdi

Ağladım
 oğlun bana
 Miami'ye inerken
 öldüğünü söylediğinde

Çakılıyorum ben de
 Çakılıyorum
 ...Ah, Bahar'la birlikte
 Göreceğiz yumuşak bir inişi

Risto Lazarov

Makedoncadan çeviren: Mariya Leontiç.

Düzeltilme : Kristina Leontiç

BABAMA AYAKKABI

doğduğumuz yerin
ana caddesinde
bulunan ayakkabıcıda
kardeşimle şaşkınlıkla
çocukken
her okuma yılı
başlamadan önce
aynı dükkanda
bize yeni ayakkabı alınıyordu.
babam o zaman
ayakkabılarımızın
ilk önce rahat, sonra güzel
ve uzun zaman dayanması için
bir numara daha büyük olmasına
dikkat ediyordu,
ayakkabılar da büyümeli
diyordu babamız.

ЧЕВЛИ ЗА ТАТКО МИ

збунети сме со брат ми
во продавницата за чевли
на главната улица
во родното место.
кога бевме деца
во истава продавница
ни купуваа нови чевли
пред почетокот
на секоја учебна година.
татко ни тогаш гледаше
чевлите да бидат
првин удобни па убави
и да бидат еден број поголеми
за да можат да се износат.
чевлите треба да се израснат
велеше татко ни.
сега со брат ми

şimdi kardeşimle
babamıza yeni ayakkabı alıyoruz
onun bir zamanki tavsiyelere
dikkat ediyoruz:
ayakkabılar
ilk önce rahat, sonra güzel olmalı,
sıkmamalı
ve nasır yapmamalı
hatıraların ormanlarında
uzun geziler
yarmaya niyetlenecek.
şu babamın ayakkabıları
sivri ve sert olmalı ki
iyiliğin ve doğruluğun
sonsuzluğu hakkında
sahte melek koruyucuları
dırdır etmeye başlayınca
onlara
birkaç tekme vurabilsin diye.

acı acı güldük kardeşimle
ayakkabıcıdan çıkarken
babamızın ölümünden
bir gün önce

му купуваме нови чевли
на татко ни.
се држиме до неговите
некогашни упатства:
чевлите да бидат
удобни па убави
да не го стегаат
и да не му прават плускавци
ќе се реши да прави
долги прошетки
низ прашумата од секавања.
овие чевли на татко ни
мора да бидат шпицести
и со тврд фон
за да може тој
да му опне мераклиски
некоја клоца
на преправениот ангел чувар
кога ќе почне да му балега
за бесмртноста
на добрината и на праведноста.

горко се насмеавме со брат ми
излегувајќи од продавницата за чевли
еден ден пред умирачката
на татко ни.

KÖR TARAFTAR

Radio muhabirlerine güvenilirse
o pazar günü İştîp'in Şehir stadında
futbol maçını
sekiz bini aşan seyirci izliyordu
tekstilciler, badanacılar, tabelacılar,
eczacılar, manavlar, dul kadınlar, kasaplar,
tüccarlar, hakemler, doktorlar, askerler,
sanatçılar, papazlar ve bilim adamları.

Onların arasında
şekerleme satan kör satıcı da.
Top oynuyordu
siyah gözlerinde.
Gökyüzünün mor boşluğuna
yönelmiş düşüncesiyle
mor formalılar için taraftar oluyordu.

СЛЕПИОТ НАВИВАЧ

Ако им се верува на радиорепортерите
таа недела фудбалското дерби
на Градскиот стадион во Штип
го следеа над осум илјади гледачи:
текстилци, молери, фирмописци,
аптекари, пиљари, вдовици, касапи,
трговци, судии, доктори, војници,
уметници, попови и научни работници.

Меѓу нив беше
и слепиот продавач на лижавчиња.
Топката му потскокнуваше
во црните очила.
Навиваше за модрите
со мисла вперена
во модрата празнина на небото.

Anne Sexton

İngilizceden çeviren: Nurduran Duman

The Starry Night

*That does not keep me from having a terrible need of
-- shall I say the word -- religion. Then
I go out at night to paint the stars.
(Vincent Van Gogh in a letter to his brother)*

The town does not exist
except where one black-haired tree slips
up like a drowned woman into the hot sky.
The town is silent. The night boils with eleven stars.
Oh starry starry night! This is how
I want to die.

It moves. They are all alive.
Even the moon bulges in its orange irons
to push children, like a god, from its eye.
The old unseen serpent swallows up the stars.
Oh starry starry night! This is how
I want to die:

into that rushing beast of the night,
sucked up by that great dragon, to split
from my life with no flag,
no belly,
no cry.

Yıldızlı Gece

*Bu beni korkunç bir gereksinimden alıkoymuyor
– kelimesi kelimesine söylemem gerekirse- din ihtiyacından.
İşte o zaman gece dışarı çıkıyorum yıldızları boyamak için.
(Vincent Van Gogh'un kardeşine yazdığı bir mektuptan)*

Kasaba yaşamıyor
kara saçlı bir ağacın süzüldüğü yer dışında
boğulmuş bir kadının yükselişi gibi sınımsız göğe.
Kasaba sessiz. Gece tam on bir yıldızla kaynamakta.
Ah yıldızlı yıldızlı gece!
ölmek istiyorum ben işte böyle.

Kımıldıyor. Hepsi dipdiri.
Şişiriyor ay bile portakal rengi karnını
doğurmak için, bir tanrı gibi, çocuklarını gözlerinden.
Yaşlı sinsi yılan, yutuyor yıldızları.
Ah yıldızlı yıldızlı gece!
ölmek istiyorum ben işte böyle:

şu saldırgan gece hayvanına dönüşmek,
bu büyük ejderha tarafından emilerek
sökülmek için yaşamımdan bayraksız
rahimsiz,
çığlıksız.

Nichita Stanescu:

Romenceden çeviren: Erkut Tokman

31. Mart 1933'de Ploeşti'de doğdu. 1952 yılında Bükreş üniversitesi filoloji fakültesine girdi. 1957-1960 yılları arasında "Gazeta Literara" da redactor olarak çalıştı. 1960 yılında ilk şiir kitabı "Sensul iubirii"(Akş duygusu) yayınladı.1969 yılında Fillandiya, İtalya ve Fransa'yı ziyaret etti. 1975 yılında uluslararası "Herder" şiir ödülünü kazandı. 1960-1970 yılları arasında gelişen Romen neo-modernizminin öncüsü oldu. 1978 yılında yayınladığı "Epica Manga" adlı şiir kitabı ile Mihai Eminescu'nun da kazandığı Romen Akademisi Büyük ödülünü kazandı. 1980 yılında İşveç bilim akademisi tarafından Elitis, Frisch, Senghor ve Borges'le birlikte Nobel Edebiyat ödülüne aday gösterildi. 20. yüzyıl Romen şiirinin en önemli temsilcisi olan şair 13 Aralık 1983 yılında hastalanarak öldü.

Evocare

Ea era frumoasă ca umbra unei idei, -
a piele de copil mirosea spinarea ei,
a piatră proaspăt spartă
a strigat dintr-o limbă moartă.

Ea nu avea greutate, ca respiraerea.
Râzânda şi plângânda cu lacrimi mari
era sărată ca sarea
slăvită la ospete de barbari.

Ea era frumoasă ca umbra unui gând.
Între ape, numai ea era pământ.

Alte chei

Rămâne veşnic nedeschisă poarta aerului...
Noi încercăm s-o deschidem cu respiraerea,
noi încercăm s-o deschidem cu păsările
noi încercăm s-o deschidem cu răsăritul soarelui.

Dar rămâne închisă poarta aerului.
Norii nu sunt chei, norii nu sunt chei,
nu-i aşă?
rămâne veşnic închisă poarta aerului...

Mă sufoc, iubito
mă sufoc de aceast crivăţ violent
de acest simun care plânge

Animsama

Bir idealin gölgesi gibi güzeldi
Çocuk teni kokuyordu sırtı
Ölü bir dili haykırdı
Yeni parçalanmış bir taş gibi

Nefes gibi bir ağırlığı yoktu
Büyük gözyaşlarında gülmeli ve ağlamaklı
Barbarların ziyafetlerinde nam salmış
Tuz gibi yakıcıydı

Bir düşüncenin gölgesi gibi güzeldi
Suların arasında sadece topraktı

Başka anahtar

Gökyüzünün kapısı kapalı sonsuzluk kalıyor
Onu nefesimizle açmaya çalışıyoruz
Onu kuşlarla açmaya çalışıyoruz
Onu güneş ışınlarıyla açmaya çalışıyoruz

Fakat gökyüzünün kapısı hala kapalı...
Bulutlar anahtar değiller, bulutlar anahtar değiller ki!
Değil mi?
Sonsuzluk kalıyor geriye, kapalı gökyüzünün kapısı...

Aşkım, beni boğuyor,
Şu ağlayan fırtınanın,
Şiddetli poyrazı beni boğuyor...

"We reflect your originals"

▶ **Çeviri**
▶ **Yerelleştirme**
▶ **Profesyonel Tasarım**

mirora

☎ : +90 216 384 72 46
☎ : +90 216 384 66 04

<http://www.mirora.com>
info@mirora.com

Marjan Strojan

İngilizceden çeviren: Haydar Ergülen

1949 Ljubljana doğumlu Sloven şair. 1970'lerde felsefe ve karşılaştırmalı edebiyat okudu. 1979'da Londra'da BBC Dünya Servisinin Slovence bölümünde çalıştı. 2005'de Iowa Üniversitesinde Uluslararası Yazma Programına katıldı. Şiirin yanı sıra film eleştirileri de yazıyor. Halen Radyo Slovenya'da kültür programları hazırlıyor.

İngilizceden pek çok çeviri yapan Strojan, Canterbury Hikayeleri'nden bir seçki ile Robert Frost'un şiirlerini de Slovenceye kazandırdı. Sloven dilindeki ilk kapsamlı İngiliz Şiiri Antolojisini de, pek çok şiiri kendisi çevirerek, yayımladı. Beş şiir kitabı yayımlayan Strojan'ın şiirleri İngilizce, Almanca, Lehce, Çekce, İtalyanca, İspanyolca ve Türkçe'ye çevrildi.

On Sun and Sand

Very odd this, with the sand and the sun.
One day the sand may win – the crystals,
silicon ones, pure glass. Then the sun will
win, red, thick, at seven hundred million
degrees changed into iron. In the end
the darkness will win, absolute, at absolute
zero – hollow, no stars. The denouement
is fixed, come day or night it is the same
in a desert or along the shores, in this and
on most other worlds and it concerns me

no more than the astrological signs or
the revelations of Hayley's comet. I kick
out the fire and walk past the sleeping
guards back through the town door.
On his last night one is allowed to camp
out under the stars. None have as yet run
as far as not to be found a couple of hours
after daybreak. My fate knows no direction
and no boundaries and can't be escaped.
I'm confined by an infinitesimal fragment

of time, but not to the extent that I would not
go in search of my present murderers or shun
lying down in a circle with them, equal among
equals, different only in that, that I have seen
through the optics of limitation. Morning,
which creeps into my bones, works in all
directions of time. Even with the events taking
a different course – for me, somewhere, this
very moment is lying in wait: the sun will rise,
I close my eyes, grains of sand are counted.

Güneşe ve Kuma Dair

Çok tuhaf bir şey şu, kumla güneş.
Bir gün kum kazanabilir-kristaller,
silisyum ve saf cam. Derken güneş
kazanır, kırmızı, yoğun, yediyüz milyon
derecede demire dönüşen. Sonunda
karanlık kazanır, mutlaka, mutlak
sıfırda-boşluk, yıldız yok. Hep
aynı son, gündüz ya da gece,
çölde ya da kumsallar boyunca, bu dünyada
ve diğer dünyalarda ve bu beni

daha çok ilgilendirmiyor astrolojiden ya da
Hayley kuyrukuyıldızının keşfinden.
Ateşi ayağımla söndürüp uyuyan nöbetçilerin
yanından geçerek şehrin kapısından çıkıyorum.
Son gecesinde yıldızların altında uyumaya
hakkı vardır insanın. Kimse şafaktan bir kaç saat
sonra bulunamayacağı kadar uzağa gidemedi
henüz. Benim kaderimin ne yönü belli
ne de sınırları, hem kim kaderinden kaçabilmiş ki!
Zamanın sonsuz derecede küçük bir anı beni

sınırlandırdı, yine de, gidip şimdiki
katillerimi aramaktan vazgeçirecek ya da aynı
çemberin içinde uzanmaktan kaçınacak kadar değildi
bu, benzerlerimizden farkımız yok, ama tek bir farkla, ben
optik sınırların ötesini de görüyorum. İliklerime işleyen
sabah, tüm zamana yayılıyor, öyle ki olayların akışı bile
değişiyor-Bu an, benim, için, bir yerde
pusuya yatmış bekliyor: Güneş doğacak,
gözlerimi kapatıyorum, sonum geldi işte.

Before the Adagio

I watch them on television; now they are showing even the breaks between pieces, sometimes. Here we see somebody getting in late; an obliging usherette dressed in black and red escorts the latecomer to an empty seat, he is embarrassed, aware of his backside being presented to a scarce audience in their homes; his backside feels under attack, but one is no longer counting on such a lovely companionship even on one's most fortunate

evenings. Samuel Barber, Adagio – music the deaths of statesmen have turned into a funeral tune. I used to go to the concerts, weekly. Albinioni, Mahler, Barber, in that order. It was a different music hall then, a whole different world, no hostesses in uniforms, no programme notes looking like sales catalogues – but a marvellous orchestra, nonetheless. Of course, I was late for most of the times. I came running across the park, unbolting the heavy door, rushing past

the cloakroom and up the stairs, until coming to a dead stop at the balcony door left slightly ajar for emergencies. Outside it was a mild spring evening, now evenly breathing down my brow, or a bracing winter night. Upon the two were beginning playfully to attach themselves the sounds of some deeper evening (or night) spent on the lake, in the summerhouse at the end of the pier, with no mosquitoes to disturb the sadness of the composer – the sadness

of another composer that is. I leaned back
on the doorpost, absorbed in my own evening,
in my own sadness (third such in a row),
appropriately made up of the murmur of waves,
the rustle of pine trees, the far away music
from the dance floor. The two got intertwined,
became one music, lapping the rocks, smelling
sweetly of pines, with the same denouement
into the silence, the clapping of hands, coughing.
Then comes my big moment. I push the door
open and, almost invisible, enter the hall.

My professor of philosophy, who is no more,
nods in recognition; a little further on sits my
professor of literature, who is no more. Now,
when I remember them, I too am no more.
I disappear in an instant yet slowly into the dark
like the scenes in old flickers. The hall is gone
and the musicians, the evenings are extinct,
and the nights. What constitutes our being,
what continuity, after things – once, twice,
three times over – so definitively come to an end?

Adagio'dan Önce

Televizyonda görüyorum onları; bazen
bölüm aralarında bile gösteriyorlar
kendilerini. işte geç kalmış birini
görüyoruz, siyah ve kırmızı renklerde
giyinmiş nazik bir teşrifatçı, boş bir
koltuğu gösteriyor ona, o mahcup, evlerindeki
izleyicilerin onu sırtından gördüğünün farkında
ve sırtından vurulmuş gibi hissediyor kendini,
fakat en şanslı gününde bile bu kadar güzel
bir eşlikçiye tesadüf etmeyeceğini asla

bilirsin. Samuel Barber, Adagio-devlet
adamlarının ölümünde bir cenaze marşına dönüşen
müzik. Eskiden konsere giderdim her hafta.
Albinioni, Mahler, Barber, sırasıyla, o zamanlar
farklıydı konser salonu, tamamen başka bir dünya,
ne üniformalı eşlikçiler ne satış kataloglarını
andıran program kitapçıkları-sadece muhteşem
bir orkestra, başka hiçbir şey. Elbette, geç kalırdım
çoğu zaman, koşarak geçerdim parkı başından sonuna,
ağır kapıyı iterek açar, geçerdim telaşla

vestiyerin önünden ve çıkardım acil durumlar için
hafifçe açık bırakılmış balkon kapısına gelinceye dek
merdivenlerden. Dışarda yumuşak bir bahar
akşamı olurdu, alnımda esintisini hissettiğim,
ya da kışkırtıcı bir kış gecesi. Her ikisinin de üstüne
göl kıyısında, iskelenin sonundaki yazlık evde yaşanmış
daha derin bir akşamın (ya da gecenin) neşeli sesleri
yansırı, bestecinin hüznünü bozacak
sivrisinek vızıltısından uzak- hüzün

bir başka bestecinindi belki de. Kapıya
yaslanmış, kendi yaşamıma, kendi hüznüme
çekilmiştim (aynı satırda üçüncü kere),
dalgaların mırıltısından, çamların hışırtısından
bir dans salonunun uzaktan gelen müziğinden
oluşmuş. İkisi birbirine karışıp tek bir müzik
olmuş, kayaları yalıyan, çam ağaçlarının rayihasını
saçan ve sessizlikte son bulan, alkışlarla, öksürüklerle.
Sonra benim için o büyük an gelir, kapıyı itip
açar, ve adeta görünmez bir biçimde, girerim salona.

Benim felsefe hocam, ki artık değil,
bana başıyla selam verir, onun az ötesinde
edebiyat hocam, ki artık o da değil. Şimdi
anımsadığımda onları, ben de artık eski ben değilim.
Bir anda usulca karanlıkta kaybolurum

eski sahnelerde olduğu gibi. Konser salonu
yok artık müzisyenler de, akşamlar da tükendi
geceler de. Peki nedir öyleyse bizi var eden,
nedir bu süren –kaç kez olursa olsun-
her şeyin mutlak bir sonu varken?

On the Waterfront

I see through the waves –
an oscillating monster with
its own thoughts
in their deep invisible centre
thousands of miles away.

If described in a novel
our moment would touch them
after two hundred pages.

Nevertheless,
what is really delightful
in this wintry morning
is their contact with the shore;
this is like sitting in the dark
in front of a garden in full bloom:

You think, like the sea and the land,
you touch me,
but you only remember
yourself.

Limanda

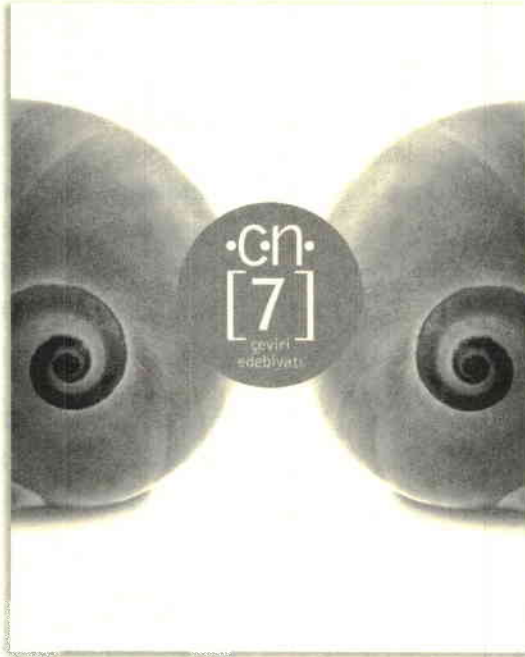
Dalgaların arasından-
bir canavar görüyorum
kendi düşünceleriyle sallanan
derinliğinin görünmez merkezinden
binlerce mil uzakta.

Eğer tasvir edilseydi bir romanda
ancak iki yüz sayfa sonra karşılaşırdı
bizim zamanımız onların zamanıyla.

Yine de
en güzel şey
kışı anımsatan şu sabahta
dalgaların kıyıyla ilişkisi;
bu, tomurcuklanmış bir bahçenin önünde
karanlıkta oturmak gibi:

Düşünüyorsun, tıpkı deniz ve kara gibi,
bana dokunuyorsun,
ama yalnızca kendini
anımsıyorsun.

TÜRKİYE'NİN ÇEVİRİ DERGİSİ

Abone Sorumlusu:
Sema Dede

cevirmeninnotu.abone@gmail.com

Banka Hesap Bilgileri

Alıcı: Sema Dede

Banka: Akbank

Şube: Kadıköy

Hesap No: 0282261 - 7

Yıllık 4 sayı

4 x 12.5 = 50 YTL

Ari Çokona

Yunancaya Çevrilmiş Türk Edebiyatı

Yunanistan kitap pazarı

Yunanistan kitap pazarının hacmi, *EKEBI – Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (Milli Kitap Merkezi)* verilerine göre¹, –ilk, orta ve yüksek öğrenimde öğrencilere devlet tarafından ücretsiz dağıtılan ders kitapları hariç– 400 milyon Euro sınırını 2000 yılında aştı. Doksanların başında 3.000 civarında olan yayımlanan kitap sayısı da 2006 yılında 9.200'e çıktı. Yayımlanan kitap sayısında gözlemlenen bu artış, kısmen son yıllarda gazete ve dergilerle birlikte dağıtılan promosyon kitaplara da bağlanabilir. Kitapları türlerine göre sınıflandırmak istediğimizde: % 56,7'sinin edebiyat dışı (sosyal bilimler % 24,8 – fen bilimleri % 6,3 – yardımcı ders kitapları % 8,6 – pratik bilgiler % 10,1 – sanat % 6,9), % 22,4'ünün çocuk ve gençlik, % 20,7'sinin de edebiyat kitapları olduğunu görüyoruz. Diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında, nüfustaki düşük yüzdelere karşın, çocuk ve gençlere yönelik kitapların çokluğu dikkati çekiyor.

2006 yılında 730 faal yayınevi vardı. Bunlardan 20'si 80'den fazla kitap yayımlayarak toplam iş hacminin yaklaşık % 40'ını üretti. Aynı şekilde 20–80 arası kitap yayımlayan 153 (% 42) ve 20'den az kitap yayımlayan 557 (% 18) yayıncı vardı. Yunanistan, Avrupa ülkeleri içinde yayıncılık sanayisi en az tekelleşmiş ülkelerden biridir. Son yıllarda yaygınlaşan kitapçı zincirlerinde de aynı olay gözlemleniyor, küçük kitapçılar inatla varlıklarını sürdürmeye çalışıyorlar.

Yunanistan kitap pazarında çevirilerin yüzdesi diğer Avrupa ülkelerine

göre oldukça yüksektir (% 41,5). Bu oran, edebiyatta (% 47,9) ve edebiyatın en popüler türü olan romanda (% 61,3) daha da yükselir. Yunanca çeviriler genel olarak kaliteli ve özenlidirler. Bunun nedenlerinden biri, en tanınmışları da dâhil, yazarların çoğunun aynı zamanda çevirmenlik de yapmalarındır. Örnek vermek gerekirse, Türk okurunun yakından tanıdığı Yannis Ritsos ve Nikos Kazancakis profesyonel edebiyat çevirmeniydiler. EKEBI'nin verilerinden yararlanılarak hazırlanan aşağıdaki listede, Yunan kitap pazarındaki çevirilerin kaynak dillerine göre dökümü ve edebiyat kitapları içinde romanla şiirin ağırlığı veriliyor.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
İngilizce	1.255	1.385	1.633	1.666	1.801	2.156
Fransızca	389	403	427	408	424	497
Almanca	128	160	176	162	180	214
İtalyanca	74	108	97	170	128	202
İspanyolca	63	72	121	61	95	176
Rusça	16	17	28	29	24	29
Türkçe	7	14	5	6	10	10
Yayımlanan Kitap Sayısı	7.450	7.837	7.878	8.427	8.442	9.209
Çeviri Roman Toplamı	440	526	512	514	529	525
Yunan Romanı	302	305	291	283	332	332
Yunan Şiiri	286	285	281	291	276	264
Çeviri Edebiyat	729	776	782	822	833	913
Edebiyat Toplamı	1.695	1.715	1.743	1.756	1.883	1.907

Diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında, şiir kitaplarının çokluğu dikkat çekicidir. Son yıllarda, şiir kitapları baskı masraflarını karşılayamadıkları için, özellikle genç şairler bunların bir kısmını karşılamak zorunda kalıyorlar. Aynı zamanda, Yunanca'ya çevrilen kitaplar içindeki yüzdesi düşük olmakla birlikte, en çok çeviri yapılan yedinci dilin Türkçe olduğunu görüyoruz.

Yunanistan'daki okur profiline de bir göz atmak gerekirse, % 70 oranında kadınlardan oluştuğunu ve yayınevlerinin yayımlayacakları kitapları seçerken bunu göz önünde bulundurduklarını söylemeliyiz.

Türkçe'den çeviriler

Türkçeden Yunancaya ilk çeviriler Yunanistan sınırları dışında kalan metropollerin edebiyat dergilerinde çıktı¹. Ancak bu öncelik, bir tercih belirtmekten ziyade, genel bir durumu belgeliyor. 1880-1930 yılları arasında, İstanbul'da 68, İskenderiye'de 49, Kahire'de 19 ve İzmir'de 17 Yunanca edebiyat dergisi yayınlanıyordu ve özellikle çeviri alanında Atina'ya göre belirli bir üstünlükleri vardı. Bu dergilerde, Namık Kemal (*Κήρυξ*=*Kiriks*, İstanbul, 1890), Baki (*Σμυρναϊκόν Ημερολόγιον*=*Smirnaikon İmerologion*, İzmir, 1907), Tevfik Fikret (*Γράμματα*=*Grammata*, İskenderiye, 1911) gibi şairlerin çevirileri yayımlanıyordu. Aynı tarihlerde, N. Episkopopulos², Yunanistan'da Türk edebiyatının fazla tanınmamasını eleştiriyordu.

Cumhuriyetin ilanından sonra, Yunanistan'da Türk edebiyatına ilk atıf, *Βαλκανικοί Ορίζοντες (Balkan Ufukları)* dergisinin 1938'de yayımlanan Türk edebiyatı özel sayısıdır³. Özel sayının editörü Avraam N. Papazoğlu, sunuş yazısında Türk edebiyatını büyük bir coşkuyla tanıtır. Papazoğlu, aynı zamanda, Yunanca'dan Türkçe'ye ilk çevirileri yapan kişidir. *Varlık* dergisinin 9. sayısında (Kasım 1933) Stratis Mirivilis'in "*Mezarda Hayat*" romanından bir pasaj tanıtmakla başlayarak *Varlık*, *Çığır*, *Gündüz*, *Ar* ve *Darülbedayi* dergilerinde 20 kadar çeviri yapmıştı. Yazar, bu makalesinde, Türkçeden Yunancaya kitap çevrilmemesinin nedeni olarak, 1928'e kadar kullanılan Osmanlı yazısını ve çevirmen yokluğunu gösterir. Yunancaya kazandırılan ilk Türkçe kitap, 1933'te yine İstanbul'da yayımlanan Ahmet Haşim'in şiirleri, *Ποιήματα* oldu.

Türk edebiyatı çevirileri, Yunanistan'daki siyasal gelişmelerden ve Türk Yunan ilişkilerinden etkilenen bir grafik izledi. Kırklarda 4, ellilerde 3, altmışlarda 1, albaylar cuntasının devrilmesini izleyen yetmişlerde 22, seksenlerde 41, doksanlarda ise 37 kitap çevrildi. 1999 depremlerini izleyen Türk Yunan yakınlaşmasından sonra yayımlanan kitap sayısı büyük bir artış göstererek 2000 yılından bugüne 63 kitaba ulaştı. Kitaplar dışında, dergilerde de Türkçe'den öykü ve şiir çevirilerine sıkça yer verilmektedir. *Ελλάβορος [Ellevoros]*, *Δέντρο [Dendro]*, *Η Λέξη [İ Leksi]*, *Τομές [Tomes]* gibi dergiler çeşitli tarihlerde Türk edebiyatı özel sayıları yayımladılar. Atina'daki İstanbullu Rumların edebiyat dergileri *Η Δεξαμενή [İ Deksameni]* ve *Κινστέρνα [Kinsterna]* ile İstanbullu Rum aydınlarla işbirliği yapan *Ηπειρωτική Εστία [İpirotiki Estia]*, sık sık Türk edebiyatından örnekler sunmaktadırlar. Çevirmenler, Türk edebiyatından çevirilerini yayımlatmakta hiç zorluk çekmediklerini söylüyorlar.

Yunanca'ya en çok çevrilen Türk şair, 10 şiir ve 8 nesir (roman, tiyatro) kitabıyla Nazım Hikmet'tir. Çevirmenlerinden birinin sevilen şair Yannis Ritsos (Fransızca'dan) olması ve Mikis Theodorakis'in bu şiirlere müzik yazması ününü pekiştirmiş, Lorca ile birlikte Yunanistan'da en çok sevilen yabancı şairlerden biri olmasını sağlamıştır. Yunanistan'a atıfta bulunan *Angina Pectoris* şiiri, Ritsos'un çevirisi ve Theodorakis'in müziğiyle belki de Türkiye'de tanındığından çok tanınmakta ve Türk Yunan dostluğunu simgelemektedir. Yunus Emre ve Özdemir İnce'nin ikişer, Orhan Veli, Can Yücel, Atıf Behramoğlu, A. Kadir, Ahmet Muhip Dıranas, Nazım Akıman ve Ahmet Haşim'in birer şiir kitabı, 5 de antoloji yayımlandı. Yunanlıların şiir sevgisi bilindiğine göre, Atilla İlhan, Ahmet Arif, Cemal Süreya gibi şairler çevirmenlerini bekliyor diyebiliriz.

Dünya edebiyatında öykünün roman karşısında ikinci plana düşmesine karşın, Yunanca'ya en çok çevrilen Türk yazarı, öykücü Aziz Nesin

(16) olmuştur. Aziz Nesin'in öyküleri yetmişlerde çevrilmeye başlandı ve kitapçıların raflarında sergilenmeye devam etmektedirler. Onu Yaşar Kemal 9, Nedim Gürsel 8, Orhan Pamuk 7, Murathan Mungan 6, Duygu Asena 5, Elif Şafak 4 kitapla izliyorlar. Tespit ettiğimiz 168 edebiyat kitabının 71 yazara ait olması, Yunan yayınevlerinin çok kitap yazmış istikrarlı yazarları tercih ettiğinin bir göstergesidir. Orhan Pamuk, özellikle Nobel aldıktan sonra tekrar keşfedilmiş ve çoksatar konumuna yükselmiştir. İki kadın öykücülerin eserlerinden derlenen üç öykü antolojisi de yayımlanmıştır. Edebiyat kitapları listemize dâhil etmediğimiz halde, şu anda kullanımda olan Türkçe-Yunanca sözlüklerden en kapsamlılarının Yunanistan'da basıldıklarını belirtmeliyiz⁴.

Son yıllarda, Yunanistan'da Türk polisyelerine karşı büyük bir ilgi vardır. Daha önce kitapları çevrilen Ahmet Ümit ve Esmahan Aykol dışında, Celil Öker ve Mehmet Murat Somer'in ikişer kitabının hakları satılmış ve çevirileri yapılmıştır. 2008 yılı içinde çıkmaları bekleniyor. Dikkati çeken başka bir nokta, orijinallerinde olmadığı halde, çevrilen kitapların başlıklarına ticari kaygılarla İstanbul sözcüğünün eklenmesidir⁵. Nitekim görüştüğüm yayınevleri, benden ısrarla, yayımlamak üzere konusu İstanbul'da geçen aşk romanları önermemi istiyorlar.

Yunanistan'da yayımlanan Türk edebiyatı çevirileri büyük oranda doğrudan Türkçe'den yapılmıştır. Çevirmenlerin çoğu İstanbul'dan göç etmiş ya da hâlâ İstanbul'da yaşamaya devam eden Rumlardır. Çevirdikleri kitap sayısına göre, çevirmenleri: Ermos Argeos (Ermolaos Andreadis) (17), Panayot Abacı (13), Stelyo Mayopulos (12), Stella Vretu – Sofianidu (12), Anthi Kara (11), Frango Karaoğlan (9), Stelios Roidis (8) ve Stella Hristidu (7) şeklinde sıralayabiliriz. Daha önce bahsettiğimiz, tanınmış Yunanlı yazarların aynı zamanda çevirmenlik de yaptığını örnek olarak, Türkçe'den 5 kitap çeviren ve şu anda Milli Kitap Merkezi'nin başkanlığını yürüten Heybeliada doğumlu polisiye roman yazarı Petros Markaris'i gösterebiliriz.

Yayımlanacak kitapları önceleri çevirmenler öneriyordu. Hatta Türk edebiyatının fazla ilgi çekmemesi yüzünden, Stelios Mayopulos örneğinde olduğu gibi, ilk başlarda çevirmenler bazen baskı masraflarını üstlenmek zorunda bile kalmışlardı. Ancak son yıllarda, yayınevleri yurt dışında beğeni kazanan yazarları (Orhan Pamuk, Nedim Gürsel, Zülfü Livaneli) ve uluslararası kitap fuarlarında dostluklar kurdukları Türk yayınevlerinin önerdiği kitapları kendi inisiyatifleriyle yayımlamaya karar vermeye başladılar. Türk edebiyat kitaplarının yayımlanmasında olumlu etkisi olan başka bir faktör de Teda Projesidir. Teda Projesi kapsamında desteklenen toplam 373 çeviri içinde Yunan yayınevleri 10 kitap için çeviri desteği al-

mışlardır⁶, (2005 – 7/39, 2006 – 1/69, 2007 – 1/209 ve 2008’in ilk yarısı – 1/56). Türk kitaplarının tanıtımında Teda Projesinin dolaylı bir katkısı daha vardır. Proje kapsamında İngilizce çevirileri desteklenen ve olumlu eleştiriler alan kitaplar, üçüncü ülkelerin de ilgisini çekmektedirler. Ancak, kitap pazarlamak bir uzmanlık gerektirdiğinden, bu konuda telif ajanslarına büyük iş düşüyor. Geçen yıl Orhan Pamuk’un aldığı Nobel ödülü ve 2008 Frankfurt Kitap Fuarı’nda onurlandırılacak ülkenin Türkiye olması iyi değerlendirilirse, bütün dünyada olduğu gibi Yunanistan’da da Türk edebiyatının önü açılacaktır.

Bugüne kadar, Yunancaya çevrilen Türk edebiyatına ilişkin üç çalışma yayımlanmıştır. Bu çalışmalarda: Frango Karaoğlan⁷, (2000’e kadar yayımlanan ve edebiyat dışı kitapları da kapsıyor) 107, M. Harisiadu–Th. Zarangalis⁸ (2006’ya kadar yayımlanan düzyazılar) 110 ve Ekaterini Kayadelen’in⁹ (2006’ya kadar yayımlanan tüm kitaplar) 107 kitap kaydetmişlerdir. Orijinal adları ile sayfa sayılarını vererek hazırladığım ve 2008 Haziran’ına kadar yayımlanan Yunancaya çevrilmiş Türk edebiyatı kitaplarını içeren aşağıdaki listede 28’i şiir, 140’ı nesir, toplam 168 kitap kaydedilmiştir.

NESİR

Abasıyanık Sait Faik, *Το καράβι “Στελιανός Χρυσόπουλος”*, öykü, (*“Stelyanos Hrisopulos” Gemisi*), çev: Anthi Kara, [142 sayfa], Rodamos, Atina, 1990.

Adivar Halide Edip, *Ο δρόμος του Σινεκλί Μπακάλ*, (*Sinekli Bakkal*), çev: Frango Karaoğlan, [380 sayfa], Livanis, Atina, 1999.

Ağaoğlu Samet, *Ένας κινέζος φίλος μου*, öykü, (*Bir Çinli Dostum?*), çev: Stelios Mayopoulos, [96 sayfa], Aiolika Grammata, Atina, 1973.

Ağar Sergun, *Φίλησα μια φορά την Ευδοξία*, (*Aşkın Samatya’sı Selanik’te Kaldı*), çev: Frango Karaoğlan, [285 sayfa], Okeanida, Atina, 2003.

Akar Rıdvan, *Η προδοσία ενός γκρίζου λύκου*, (*Bir Bozkurdun İhaneti*), çev: Maria Harisiadu, [398 sayfa], Çukatos, Atina, 2006.

Ali Sabahattin, *Ο ασφατόδρομος*, öykü, (*Kağrı*), çev: Stelios Mayopoulos, Stohastis, Atina, 1972, II. baskı, [156 sayfa], Kedros, Atina, 1983.

Ali Sabahattin, *Το δαιμονικό μας*, (*İçimizdeki Şeytan*), çev: Panayot Abacı, [242 sayfa], Okeanida, Atina, 1986.

Altan Ahmet, *Του έρωτα και της αμαρτίας*, (*Kılıç Yarası Gibi*), çev: Sula Bozi, [398 sayfa], Livanis, Atina, 2000.

Altan Çetin, *Αυστηρή επιτήρηση*, (*Büyük Gözaltı*), çev: Petros Markaris, [236 sayfa], Kedros, Atina, 1980.

Anadol Kemal, *Ο μεγάλος χωρισμός, (Karşı Yaka Memleket)*, çev: Panayot Abacı, [567 sayfa], Themelio, Atina, 2007.

Antoloji, *Δέκα γυναίκες συγγραφείς από την Τουρκία, (Türkiye'den On Kadın Yazar)*, çev: Pirelopi Stathi, [228 sayfa], Çevirmenin yayını, Atina, 2000.

Antoloji, *Σύγχρονη τουρκική λογοτεχνία – Εκλεκτά διηγήματα και σελίδες από τα καλύτερα μυθιστορήματα, (Çağdaş Türk Edebiyatı – Mükemmel Öyküler ve En İyi Romanlardan Sayfalar)*, çev: Kleanthis Karipidis, [162 sayfa], Çevirmenin yayını, Atina, 1944.

Antoloji, *Το βιολί τις καλοκαιρινές νύχτες, Öykü, (Yaz gecelerinin kemani)*, çev: Stella Hristidu, [268 sayfa], Kastanyotis, 2002.

Asena Duygu, *Είσαι ελεύθερη, (Aslında Özürsün)*, çev: Maria Demestihia, [340 sayfa], Okeanida, Atina, 2002.

Asena Duygu, *Έρωτας είναι θα περάσει, (Aşk Gidiyorum Demez)*, çev: Stella Vretu – Sofianidu, [344 sayfa], Okeanida, Atina, 2004.

Asena Duygu, *Μια γυναίκα χωρίς όνομα, (Kadının Adı yok)*, çev: Stella Vretu – Sofianidu, [266 sayfa], Okeanida, Atina, 1994.

Asena Duygu, *Ο έρωτας ήταν στον καθρέφτη, (Aynada Aşk Vardı)*, çev: Stella Vretu – Sofianidu, [435 sayfa], Okeanida, Atina, 1998.

Asena Duygu, *Ούτε έρωτας υπάρχει, (Aslında Aşk Da yok)*, çev: Stella Vretu – Sofianidu, [166 sayfa], Okeanida, Atina, 1995.

Asena Duygu, *Σμπαράλια, (Paramparça)*, çev: Niki Stavridi, [185 sayfa], Polihromos Planitis, Atina, 2007.

Atasözleri, *Τουρκικές παροιμίες, (Türk Atasözleri)*, çev: Thomas Korovinis, Diagonios, Selanik, 1985, II. baskı, [118 sayfa], Agra, Atina, 1988.

Atasü Erendiz, *Όνειρο στην κλιμακτήριο, (Bir Yaşdönümü Rüyası)*, çev: Anthi Kara, [503 sayfa], Tipothito, Atina, 2005.

Aykol Esmahan, *Ξενοδοχείο Βόσπορος, (Kitapçı Dükkanı)*, çev: Thanos Zarangalis, [253 sayfa], Kritiki, Atina, 2005.

Baydar Oya, *Απόμειναν μόνο οι καυτές τους σάρκες, (Sıcak Külleri Kaldı)*, çev: Stelios Roidis, [512 sayfa], Kastanyotis, Atina, 2003.

Bektaş Habip, *Ο κήπος κάτω από τον παράδεισο, (Cennetin Arka Bahçesi)*, çev: Stella Vretu – Sofianidu, [503 sayfa], Okeanida, Atina, 2002.

Bilgehan Gülsün, *Μεβχιμπέ. Η κυρία Ινονού, (Mevhibe. Bayan İnönü)*, çev: Nikolaos Belalidis, [317 sayfa], Ellinika Grammata, Atina, 2000.

Ceyhun Demirtaş, *Η στρίγγλα καταγίδα, (Cadı Firtınası)*, çev: (Panayot Abacı), [284 sayfa], Ellinikes Ekdoseis, Selanik, 1985.

Coral Mehmet, *Ιστορίες μιας χαμένης εποχής, öykü, (Bizans'ta Kayıp Zaman. Başka Bir İstanbul'un Öyküleri)*, çev: Niki Stavridi, [244 sayfa], Kedros, Atina, 2002.

Coral Mehmet, *Πολλές ζωές στην Σμύρνη, (İzmir, 13 Eylül 1922)*, çev: Niki Stavridi, [352 sayfa], Kedros, Atina, 2006.

Coral Mehmet, *Τα χαμένα ημερολόγια της Πόλης, (Kostandiniye'nin Yitik Günceleri)*, çev: Niki Stavridi, [192 sayfa], Kedros, Atina, 2005.

Cumali Necati, *Ο πικρός καπνός, (Acı Tütün: Tütün Zamanı)*, çev: Petros Markaris, [282 sayfa], Themelio, Atina, 1979.

Cumali Necati, *Ο τελευταίος άρχοντας των Βαλκανίων, (Viran Dağlar)*, çev: Dina Sideri, [478 sayfa], Themelio, Atina, 2005.

Cumali Necati, *Μακεδονία 1900 [Makedonia 1900]*, öykü, çev: Anthi Kara, Valkaniko Asilo Poisis, Prespes, 2001.

Çiçekoğlu Feride, *Η άλλη μεριά του νερού, (Suyun Öte Yanı)*, çev: Stelios Roidis, [124 sayfa], Kastanyotis, Atina, 1997.

Çiçekoğlu Feride, *Μην πυροβολείτε το χαρταετό, (Uçurtmayı Vurmasınlar)*, çev: Stelios Roidis, [100 sayfa], Kastanyotis, Atina, 1998.

Dede Korkut, *Τουρκική ηρωική χρονογραφία*, çev: Yota Adelfopulu – Sokratis Skatçis, [260 sayfa], Kastanyotis, Atina, 1993.

Erbil Pervin, *Η Νιόβη θρηνούσε για την Μικρά Ασία, (Anadolu'ya Ağlıyordu Niobe)*, çev: Liana Mistakidu, [240 sayfa], Çukatos, Atina, 2003.

Erez Selçuk, *Μεσάνυχτα στην Άγια-Σοφιά, (Ağırmeşrep Kadınlar)*, çev: Korina Panagu, Paratiritis, Atina, 2002.

Eryümlü Can, *Καλημέραμπα Σμύρνη, Kalimerhaba İzmir*, çev: Athanasia Vekiareli, [299 sayfa], İlektra, Atina, 2007.

Farhi Moris, *Όποιος γυρίζει δεν έφυγε ποτέ, (Young Turk)*, çev: Rena Hatput, [504 sayfa], Okeanida, Atina, 2005.

Gerasimu Marianna, *Οθωμανική κουζίνα, yemek kitabı, (Osmanlı Mutfağı)*, çev: Katerina Stathi, [245 sayfa], Potamos, Atina, 2004.

Gökalp Ziya, *Αρχές Τουρκισμού, (Türkçülüğün Esasları)*, çev: Ari Abacı, Kuryer, Atina, 2005.

Güney Yılmaz, *Ο κατηγορούμενος, (Sanık)*, Çev: Despina Manu, [148 sayfa], Theoria, Atina, 1986.

Güney Yılmaz, *Σάλπα, ο βρωμιάρης, öykü, (Salpa)*, çev: Despina Manu, [122 sayfa], Theoria, Atina, 1985.

Gürsel Nedim, *Αγαπημένη μου Ισταμπούλ*, öykü, (*Sevgilim İstanbul*), çev: Anthi Kara, [204 sayfa], Eksandas, Atina, 1990.

Gürsel Nedim, *Εικονογραφημένος κόσμος*, (*Resimli Dünya*), çev: Frango Karaoğlan, [293 sayfa], Ellinika Grammata, Atina, 2002.

Gürsel Nedim, *Η πρώτη γυναίκα*, öykü, (*İlk Kadın*), çev: Yorgos Villios, [126 sayfa], Eksandas, Atina, 1986.

Gürsel Nedim, *Μακρύ καλοκαίρι στην Ισταμπούλ*, öykü, (*Uzun Sürmüş Bir Yaz*), çev: Rinio Papanikola, [218 sayfa], Eksandas, Atina, 1980.

Gürsel Nedim, *Μπαλκόνι στη Μεσόγειο*, (*Seyir Defteri*), çev: Evi Vangelatou, [215 sayfa], Ellinika Grammata, Atina, 2003.

Gürsel Nedim, *Ο ξενιτεμένος Μουσταφά και η ψηλόκορμη λεύκα*, öykü, (*Son Tramvay*), çev: Stelios Roidis, [238 sayfa], Kastanyotis, Atina, 1998.

Gürsel Nedim, *Οράματα του Νότου*, çev: Evi Vangelatou, [143 sayfa], Ellinika Grammata, Atina, 2003.

Gürsel Nedim, *Πασκεσέν ή το Μυθιστόρημα του Πορθητή*, (*Boğazkesen. Fatih'in Romanı*), çev: Anthi Kara, [314 sayfa], Eksandas, Atina, 1999.

Hikmet Nazım, *Το Κρανίο*, tiyatros, (*Kafatası*), çev: Stelios Mayopoulos, [154 sayfa], Çevirmenin yayını, Selanik, 1947.

Hikmet Nazım, *Η Γελάδα*, tiyatros, (*İnek*), çev: Ermos Argeos, [96 sayfa], Dodoni, Atina, 1980.

Hikmet Nazım, *Οι Ρομαντικοί*, (*Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*), çev: Kostas Kotzias, [244 sayfa], Themelio, Atina, 1978.

Hikmet Nazım, *Το αίμα δε μιλάει*, roman, (*Kan Konuşmaz*), çev: Tasos İordanoğlu, [108 sayfa], Ellinikes Ekdoseis, Selanik, 1983.

Hikmet Nazım, *Το ερωτευμένο σύννεφο. Παραμύθια του τουρκικού λαού*, masal, (*Sevdalı Bulut*), çev: Ermos Argeos, [98 sayfa], Sinhroni Epohi, Atina, 1987 (8 baskı) – çev: Era Savaidu, İpsilon, Atina, 1988.

Hikmet Nazım, *Το σπαθί του Δαμοκλή*, tiyatros, (*Demokles'in Kılıcı*), çev: Ermos Argeos, [72 sayfa], Sinhroni Epohi, Atina, 1982.

Hikmet Nazım, *Υπήρξε ή όχι ο Ιβάν Ιβάνοβιτς*, tiyatros, (*İvan İvanoviç Var Mıdır Yok Mudur*), çev: Ermos Argeos, [84 sayfa], Dodoni, Atina, 1980.

İlgaz Rifat, *Νύχτες συσκότισης*, (*Karartma Geceleri*), çev: Panayot Abacı, [234 sayfa], Themelio, Atina, 1992.

İlyasoğlu Evin, *Οι εχθροί της Θεοδώρας*, (*Teodora'nın Düşmanları*), çev: Rodi Tomurcugül, [348 sayfa], Livanis, Atina, 2006.

- Kâmuran Solmaz, *Κιραζέ, (Kiraze)*, ζευ: Stella –Sofianidu Vretu, [502 sayfa], Okeanida, Atina, 2002.
- Karakoyunlu Yılmaz, *Φθινοπωρινός πόνος, (Güz Sancısı)*, ζευ: Liana Mistakidu, [254 sayfa], Çukatos, Atina, 1998.
- Karasu Bilge, *Νύχτα, (Gece)*, ζευ: Anthi Kara, [233 sayfa], Eksandas, Atina, 2001.
- Karay Refik Halit, *Ο γκρίζος γάιδαρος, öykü, (Boz Eşek)*, ζευ: Vasilis Mustakis, [56 sayfa], Elliniki Dimiurgia, Atina, 1949.
- Kemal Orhan, *Η παντρεία, (Baba Evi)*, ζευ: Stella Hristidu, [352 sayfa], Kastanyotis, Atina, 2007.
- Kemal Orhan, *Τα χρόνια της αλητείας. Το μυθιστόρημα του μικρού ανθρώπου, (Avare Yillar)*, ζευ: Stella Hristidu, [284 sayfa], Kastanyotis, Atina, 2006.
- Kemal Orhan, *Τριάμιση χρόνια φυλακή με τον Ναζίμ Χικμέτ, ανι, (Nazım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl)*, ζευ: Stelios Mayorulos, Çevirmenin Yayını, 1978.
- Kemal Yaşar, *Ο Τσακιτζής, (Çakırcalı Efe)*, ζευ: Thomas Korovinis, [334 sayfa], Agra, Selanik, 1994.
- Kemal Yaşar, *Η Θυμωμένη θάλασσα, (Deniz Küstü)*, ζευ: Panayot Abacı, [463 sayfa], Themelio, Atina, 1995.
- Kemal Yaşar, *Η Ιστορία ενός νησιού. Ο Ξεριζωμός, (Bir Ada Hikayesi)*, ζευ: Panayot Abacı, [356 sayfa], Themelio, Atina, 1999.
- Kemal Yaşar, *Μεμέτ ο ψιλόλιγνος, (İnce Memed)*, ζευ: Ermos Argeos, [380 sayfa], Kedros, Atina, 1981.
- Kemal Yaşar, *Ο θρύλος των χιλίων ταύρων, (Binboğalar Efsanesi)*, ζευ: Petros Markaris, [344 sayfa], Kedros, Atina, 1981.
- Kemal Yaşar, *Ο Μεσόστυλος. Η άλλη πλευρά του νερού, (Ortadirek)*, ζευ: Alike Tassiu, [416 sayfa], Kedros, Atina, 1980.
- Kemal Yaşar, *Οι Αγάδες του Ακτσάσαζ - Έγκλημα στα σιδεράδικα, (Akçasazın Ağaları - Demirciler Çarşısı Cinayeti)*, ζευ: Panayot Abacı, [602 sayfa], Themelio, Atina, 1998.
- Kemal Yaşar, *Φύγανε και τα πουλιά, (Kuşlar da gitti)*, ζευ: Panayot Abacı, [96 sayfa], Themelio, Atina, 1995.
- Kemal Yaşar, *Χρώματα της ζωής και της γραφής, ανι, (Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor. Alan Bosquet ile Görüşmeler)*, ζευ: Maria Kurukli, [168 sayfa], Themelio, Atina, 1994.
- Kiremitçi Tuna, *Ο δρόμος της μοναξιάς, (Bu İşte Bir Yalnızlık Var)*, ζευ: Thanos Zarangalis, [267 sayfa], Kritiki, Atina, 2006.
- Kulin Ayşe, *Η γυναίκα της πρώτης σελίδας, (Adı Aylin)*, ζευ: Stelios Roidis, [457 sayfa], Ked-

ros, Atina, 2002.

Livaneli Zülfü, Ένας άνθρωπος, μια γάτα, ένας θάνατος, (*Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm*), çev: Frango Karaoğlan, [255 sayfa], Pataki, Atina, 2002.

Livaneli Zülfü, Ευτυχία, (*Mutluluk*), çev: Frango Karaoğlan, [466 sayfa], Pataki, Atina, 2005.

Livaneli Zülfü, Ο Μεγάλος ευνούχος της Κωνσταντινούπολης, (*Engereğin Gözündeki Kamaşma*), çev: Frango Karaoğlan, [190 sayfa], Pataki, Atina, 2002.

Makal Mahmut, Ένα χωριό της Ανατόλιας, (*Bizim Köy*), çev: Yannis Mihalopoulos, [308 sayfa], Çevirmenin yayını, 1973, II. baskı, Livanis, Atina, 1990.

Mungan Murathan, Τα Ελάφια και οι κατάρες, tiyatro, *Geyikler Lanetler. Mezopotamya Üçlemesi 3*, çev: Petros Markaris, [239 sayfa], Eksandas, Atina, 2004.

Mungan Murathan, Άλαλα παραμύθια, (*Mırlıdandıklarım*), çev: Stella Hristidu, [172 sayfa], Kastanyotis, Atina, 2000.

Mungan Murathan, Οι τρεις καθρέφτες στα σαράντα δωμάτια, (*Üç Aynalı Kırk Oda*), çev: Stella Hristidu, [448 sayfa], Kastanyotis, Atina, 2005.

Mungan Murathan, Σαράντα δωμάτια, (*Kırk Oda*), çev: Anthi Kara, [260 sayfa], Eksandas, Atina, 2003.

Mungan Murathan, Τ' αερικά του παρά, (*Paranın Cinleri*), çev: Anthi Kara, [203 sayfa], Kastanyotis, Atina, 2001.

Mungan Murathan, Το τέλος της Πόλης, (*Son İstanbul*), çev: Stella Hristidu, [134 sayfa], SCRIPTA, Atina, 2007.

Muzaffer Ali, Ο έρωτας της Χαπιτζέ, çev: Filippus Yeorgiu, Uranos, Atina, 2000.

Nasreddin Hoca, Ιστορίες και χωρατά, (*Hikâyeler ve Fıkralar*), [127 sayfa], İpsilon, Atina, 1991.

Nasreddin Hoca, Ιστορίες του Χότζα για παιδιά, (*Çocuklar İçin Nasreddin Hoca Hikâyeleri*), çev: Stelios Mayopoulos, [180 sayfa], Çevirmenin yayını, Atina, 1976.

Nasreddin Hoca, Ο Νασερετίν Χότζας, (*Nasreddin Hoca*), çev: Stelios Mayopoulos, Çevirmenin yayını, Atina, 1975, II. baskı, [432 sayfa], Hestia, Atina, 1988.

Nasreddin Hoca, Τα ευτράπελα, (*Fıkralar*), çev: Ermos Argeos, [154 sayfa], Alfeios, Atina, 1979.

Nesin Aziz, Κάνε κάτι, tiyatro, (*Bir Şeyler Yap Met*), çev: Ermos Argeos, [84 sayfa], Andiparallila, Atina, 1972.

Nesin Aziz, Ο Ζήσης και ζει και δε ζει, öykü, (*Yaşar, Ne Yaşar Ne Yaşamaz*), çev: Panayot Abacı, [328 sayfa], Dorikos, Atina, 1991.

- Nesin Aziz, *Ο μόνος δρόμος*, öykü, (*Tek Yol*), çev: Panayot Abacı, [260 sayfa], Ellinikes Ek-doseis, Selanik, 1985.
- Nesin Aziz, *Ο μυστικός πράκτορας OX-13*, öykü, (*Gizli Ajan OX-13*), çev: Ermos Argeos, [134 sayfa], Andiparallila, Atina, 1978, II. baskı 1983.
- Nesin Aziz, *Ο σίσιφος με τα οκτώ πόδια*, öykü, (*Sekiz Ayaklı Sisifos*), çev: Ermos Argeos, [108 sayfa], Diogenis, Atina, 1972.
- Nesin Aziz, *Οι αναμνήσεις ενός εξοριστού, ανι*, (*Bir Sürgünün Anıları*), çev: Stelios Mayorou-los, [128 sayfa], Stohastis, Atina, 1973.
- Nesin Aziz, *Έτσι ήρθαν τα πράγματα μα έτσι δεν θα πάνε*, ανι I. cilt, (*Böyle Gelmiş, Böyle Gitmez*), çev: Panayot Abacı, [518 sayfa], Themelio, Atina, 1988.
- Nesin Aziz, *Έτσι ήρθαν τα πράγματα μα έτσι δεν θα πάνε*, ανι II. cilt, (*Böyle Gelmiş, Böyle Gitmez*), çev: Panayot Abacı, [484 sayfa], Themelio, Atina, 1990.
- Nesin Aziz, *Ευθυμογραφικά διηγήματα*, öykü, (*Mizah Öyküleri*), çev: Ermos Argeos, [154 sayfa], Diogenis, Atina, 1976.
- Nesin Aziz, *Ζουμπούκ ο κομπιναδόρος*, (*Zübük: Kağrı Gölgesindeki İt*). çev: Ermos Argeos, [180 sayfa], Kedros, Atina, 1983.
- Nesin Aziz, *Η νοημοσύνη των ζώων*, öykü, (*Hayvan Deyip De Geçme*), çev: Ermos Argeos, [108 sayfa], Kedros, Atina, 1977.
- Nesin Aziz, *Κρεμάστε τους σαν τα τσαμπιά*, ανι, (*Salkım Salkım Asılacak Adamlar*), çev: Ari Abacı – Sokratis Tragotsis), [160 sayfa], Kastanyotis, Atina, 1997.
- Nesin Aziz, *Ο καφές και η Δημοκρατία*, öykü, (*Kahve ve Demokrasi*), çev: Ermos Argeos, [184 sayfa], Kedros, Atina, 1965.
- Nesin Aziz, *Οι τρελοί δραπέτεψαν*, öykü, (*Deliler Boşandı*), çev: Panayot Abacı, [160 sayfa], Orizondes, Selanik, 1980.
- Nesin Aziz, *Τα παιδιά και οι μεγάλοι*, öykü, (*Bugünkü Çocuklar Harika*), çev: Ermos Argeos, [182 sayfa], Diogenis, Atina, 1980.
- Nesin Aziz, *Το θεριό του Ταύρου*, tiyatros, (*Toros Canavarı*), çev: Ermos Argeos, [96 sayfa], Dodoni, Atina, 1973.
- Orga İrfan, *Στην ακτή του Βοσπόρου*, (*Bir Türk Ailesinin Öyküsü*), çev: Melina Panayotidu, [400 sayfa], Eksandas, Atina, 2000.
- Öker Celil, *Το πτώμα με τα ποδοσφαιρικά παπούτσια*, (*Kramponlu Ceset*), çev: Stella Hristidu, [278 sayfa], Kastanyotis, Atina, 2008.
- Özakın Aysel, *Πρέπει να γεράσω εδώ;* öykü, (*Berlin'de mi yaşlanıcam?*), çev: Riki Van Bushoten, [134 sayfa], Theoria, Atina, 1984.

Özdamar Emine Sevgi, *Η γέφυρα του χρυσού Κερατίου*, ζευ: Eideneier Niki, [357 sayfa], Özel Yayın, Atina, 2007.

Özdamar Emine Sevgi, *Η ζωή είναι ένα караβάνσαράι*, (*Hayat Bir Kervansaray*), ζευ: Franco Karaoğlan, [380 sayfa], Kastanyotis, Atina, 1999.

Özdamar Emine Sevgi, *Μουσαφίραίοι. Οι πρώτοι Ευρωπαίοι φίλοι μου ήταν οι νεκροί*, öykü, (*Misafirler*), ζευ: Eideneier Niki, [12 sayfa], Bilieto, Atina, 2004.

Özkan Serdar, *Το χαμένο ρόδο*, (*Kayıp Gül*), ζευ: Eleni Kapetanaki, [245 sayfa], Livani, Atina, 2006.

Özlü Tezer, *Οι κρύες παιδικές νύχτες*, (*Çocukluğun Soğuk Geceleri*), ζευ: Alkmini Diamantopulu – Anthi Kara, [112 sayfa], Rodamos, Atina, 1990.

Pamuk Orhan, *Η καινούρια ζωή*, (*Yeni Hayat*), ζευ: Stella Sofianidu – Vretu, [342 sayfa], Okeanida, Atina, 1999.

Pamuk Orhan, *ΙΣΤΑΝΜΠΟΥΛ. Πόλη και αναμνήσεις*, (*İstanbul. Hatıralar ve Şehir*), ζευ: Stella Sofianidu – Vretu, [589 sayfa], Okeanida, Atina, 2005.

Pamuk Orhan, *Με λένε κόκκινο*, (*Benim Adım Kırmızı*), ζευ: Stella Sofianidu – Vretu, [672 sayfa], Okeanida, Atina, 2002.

Pamuk Orhan, *Το λευκό κάστρο*, (*Beyaz Kale*), ζευ: Anthi Kara, Rodamos, Atina, 1999, II. baski, ζευ: Yorgos Salakidis, [307 sayfa], Okeanida, Atina, 2005.

Pamuk Orhan, *Το μαύρο βιβλίο*, (*Kara Kitap*), ζευ: Stella – Sofianidu Vretu, [558 sayfa], Okeanida, Atina, 1998.

Pamuk Orhan, *Το σπίτι της σιωπής*, (*Sessiz Ev*), ζευ: Panayot Abacı, [460 sayfa], Patakis, Atina, 1994.

Pamuk Orhan, *Χιόνι*, (*Kar*), ζευ: Stella – Sofianidu Vretu, [686 sayfa], Okeanida, Atina, 2007.

Sönmez Yelda, *Η Κωνσταντινούπολη στο τραπέζι σας*, yemek kitabı, (*İstanbul Masanızda*), ζευ: Stelios Roidis, Minoas, Atina, 2005.

Şafak Elif, *Μπονμπόν Παλλάς*, (*Bit Palas*), ζευ: Maria Harisiadu, [506 sayfa], Eksandas, Atina, 2007.

Şafak Elif, *Οι καθρέπτες της Πόλης*, (*Şehrin Aynaları*), ζευ: Stelios Roidis-Rodi Tomurcugül, [431 sayfa], Nea Sinora-Livani, Atina, 2007.

Şafak Elif, *Το απόκρυφο*, (*Mahrem*), ζευ: Maria Harisiadu, [337 sayfa], Eksandas, Atina, 2006.

Şafak Elif, *Το μπάσταρδο της Κωνσταντινούπολης*, (*Baba ve Piç*), ζευ: Hristianna Sakellarpulu, [436 sayfa], Nea Sinora-Livani, Atina, 2007.

Tekin Latife, *Τα παραμύθια των σκουπιδιών της Μπερτζή Κριστίν*, (*Berci Kristin Çöp Masalları*), çev: Anthi Kara, [183 sayfa], Eksandas, Atina, 2001.

Tonmasian Takui, *Ευλογημένο το τραπέζι σας!*, yemek kitabı, (*Sofranıza Bereket!*), çev: Sula Bozi, Çukatos, Atina, 2005.

Uzun Mehmet, *Το πηγάδι του πεπρωμένου*, (*Kader Kuyusu*), çev: Evmorfia Stefanopulu, [390 sayfa], Kastanyotis, Atina, 2002.

Uzuner Buket, *Το βαλς της Μεσογείου*, (*Kumral Ada, Mavi Tuna*), çev: Thanos Zarangalis, [488 sayfa], Psihogios, Atina, 2003.

Uzuner Buket, *Χαράζει στην Καλλίπολη*, (*Uzun Beyaz Bulut, Gelibolu*), çev: Thanos Zarangalis, [381 sayfa], Psihogios, Atina, 2005.

Ümit Ahmet, *Εγκλήματα με ονομασία προέλευσης*, (*Patasana*), çev: Sofia – Agapi İpsilandi, [511 sayfa], Kedros, Atina, 2002.

Ümit Ahmet, *Η ραψωδία του Πέρα*, (*Beyoğlu Rapsodisi*), çev: Sofia İpsilandi, [535 sayfa], Kedros, Atina, 2006.

Ümit Ahmet, *Ομίχλη και Νύχτα*, (*Sis ve Gece*), çev: Stella Sofianidu – Vretu, [372 sayfa], Okeanida, Atina, 1999.

Yalçın Kemal, *Μια προίκα αμανάτι*, (*Emanet Çeyiz*), çev: Angela Fotopulu, [436 sayfa], Livanis, Atina, 2000.

Yetkin Suat Kemal, *Η νέα τουρκική ποίηση*, edebiyat incelemesi, (*Yeni Türk Şiiri*), çev: Veta Pezopulu, Elliniki Dimiurgia, Atina, 1951.

Yorulmaz Ahmet, *Τα παιδιά του πολέμου* (*Savaşın Çocukları: Girit'ten Sonra Ayvalık*), çev: Stelios Roidis, [207 sayfa], Omega, Atina, 2005.

ŞİİR

A. Kadir, *7 ποιήματα*, (*7 Şiir*), Stelios Mayopulos, Aiolika Grammata, Atina, 1973.

Akıman Nazmi, *Σα να ράντιζε νερό*, (*Yeni Eyllüller*), çev: Herkül Millas, [56 sayfa], İakinthos, Atina, 1987.

Antoloji, *Halk Türküleri*, *Οι ασίκιδες*, (*Aşıklar*), çev: Thomas Korovinis, [296 sayfa], Eksandas, Atina, 1992.

Antoloji, *Ανθολογία τουρκικής προοδευτικής ποίησης*, (*İlerici Türk Şiiri Antolojisi – 47 şair*), çev: Ermos Argeos, [282 sayfa], Alfeios, Atina, 1985.

Antoloji, *Ποιητές της Νέας Τουρκίας, 1919-1939*, (*Çağdaş Türk Şairleri, 1919-1939*), çev: Stelios Mayoğlu, [192 sayfa], Çevirmenin yayını, Selanik, 1940.

Antoloji, *Τούρκοι ποιητές υμνούν την Κωνσταντινούπολη*, *Türk Şairler İstanbul'u Yüceltiyor*, çev: Thomas Korovinis, [68 sayfa], Odos Panos, Selanik, 2000.

Antoloji, *Τούρκοι προοδευτικοί ποιητές, (İlerici Türk Şairler)*, çev: Ermos Argeos, [180 sayfa], Alfeios, Atina, 1985.

Behramoğlu Ataoğlu, *Τουρκία, θλιμμένη μου πατρίδα, πατρίδα μου ωραία, (Türkiye, Üzgün Yurdum, Güzel Yurdum)*, çev: Y. Yorgos, [85 sayfa], Sinhroni Epohi, Atina, 1981, II. baskı 1983.

Dıranas Ahmet, *Όνειρο, (Rüya)*, çev: Veta Pezopulu, Elliniki Dimiurgia, Atina, 1951.

Emre İsmail, *Πνοές, (Nefesler)*, çev: Polimnia Anastasiadi, [232 sayfa], Domos, Atina, 1991.

Emre Yunus, *Πάλι ξεχείλισες τρελλή καρδιά, (Taştın Yine Deli Gönül)*, çev: Herkül Millas, [149 sayfa], Stratigikes Ekdoseis, Atina, 19??.

Emre Yunus, *Υιουούς Εμρέ, (Yunus Emre)*, çev: Polimnia Anastasiadi, [182 sayfa], Apameia, Atina, 1996.

Haşim Ahmet, *Ποιήματα, (Şiirler)*, çev: Vasilis Hasapakis, Çevirmenin Yayını, İstanbul, 1933.

Hikmet Nazım, *122 ποιήματα, (122 Şiir)*, çev: Aris Dikteos, S. İ. Zaharopoulos Yayınları, Atina, 1976.

Hikmet Nazım, *Από την ποίηση του Ναζίμ Χικμέτ, (Nazım Hikmet'in Şiirlerinden)*, çev: Andonis Martalis, Vivliofilia, Atina, 1990.

Hikmet Nazım, *Τα έργα του, (Eserleri)*, çev: Stelios Mayopoulos, [380 sayfa], Çevirmenin yayını, Selanik, 1959.

Hikmet Nazım, *Τα έργα του, 1ος τόμος, (Eserleri 1. cilt)*, çev: Stelios Mayopoulos, [478 sayfa], Sinhroni Epohi, Atina, 1978, II. baskı 1983.

Hikmet Nazım, *Τα έργα του, 2ος τόμος, (Eserleri 2. cilt)*, çev: Stelios Mayopoulos, [446 sayfa], Sinhroni Epohi, Atina, 1981.

Hikmet Nazım, *Γιατί αυτοκτόνησε ο Μπενερτζή, (Benerci Kendini Niçin Öldürdü?)*, çev: Stelios Mayopoulos, [182 sayfa], Stohastis, Atina, 1971, II. baskı 1981.

Hikmet Nazım, *Μια χειμωνιάτικη νύχτα, (Bir Yaz Gecesi)* çev: G. Englezos, [135 sayfa], Damianos, Atina.

Hikmet Nazım, *Ο νεκρός της Πλατείας Μπέγιαζιτ, (Beyazıt Meydanı'ndaki Ölü)*, çev: Tasos İordanoğlu, [104 sayfa], Ellinikes Ekdoseis, Selanik, 1987.

Hikmet Nazım, *Ποιήματα, (Şiirler)*, çev: Yannis Ritsos, [104 sayfa], Kedros, Atina, 8. baskı, 1977.

Hikmet Nazım, *Ποιήματα, (Şiirler)*, çev: yurtdışında yaşayan bilim adamları grubu, [104 sayfa], Selanik, Damianos, (Tarihsiz).

Hikmet Nazım, *Ta ποιήματα των 9-10 μ.μ., (9-10 Şiirleri)*, çev: Petros Markaris, [48 sayfa], Themelio, Atina, 1983.

İnce Özdemir, *Δώδεκα ποιήματα για τον Γιάννη Ρίτσο, (Yannis Ritsos İçin 12 Şiir)*, çev: İoanna Kuçuradi, [36 sayfa], Kedros, Atina, 1979.

İnce Özdemir, *Ζωδιακός κύκλος – Burçlar Kuşağı*, (İki dilli yayın), çev: Herkül Millas, [62 sayfa], 1000 tane Yayınları, İstanbul, 1989.

Kanık Orhan Veli, *23 ποιήματα, (23 Şiir)*, Haralambos Vaios, [64 sayfa], Plethron, Atina, 1988.

Yücel Can, *Pοιήματα, (Şiirler)*, çev: Herkül Millas, Gavriilidis, Atina, 2002.

EDEBİYAT DIŞI

Akar Rıdvan – Demir Hülya, *Οι τελευταίοι εξόριστοι της Κωνσταντινούπολης, (İstanbul'un Son Sürgünleri)*, çev: Yanni Topçoğlu, Çukatos, Atina, 2004.

Birand Mehmet Ali, *Απόφαση απόβαση, röportaj-araştırma*, çev: Kostandinos Hacıvergis, [316 sayfa], Floros, Atina, 1984.

Birand Mehmet Ali, *Διατάξτε κύριε Διοικητά, (Emret Komutanım)*, çev: Frango Karaoğlan, [402 sayfa], Floros, Atina, 1990.

Birand Mehmet Ali, *Ta παζαρέματα, röportaj-araştırma*, çev: Kostandinos Hacıvergis, [586 sayfa], Floros, Atina, 1985.

Güldemir Ufuk, *Αποκαλύψεις, röportaj, (Açıklamalar)*, çev: Frango Karaoğlan, [148 sayfa], Floros, Atina, 1987.

İnalçık Halil, *Οθωμανική Ιστορία – Η κλασική εποχή, 1300-1600, tarih, (Osmanlı Tarihi – Klasik Dönem, 1300-1600)*, çev: Mihalis Kokolakis, [456 sayfa], Aleksandreia, Atina, 1995.

Keyder Çağlar, *Δικτατορία και Δημοκρατία, (Diktatörlük ve Demokrasi)*, çev: Nikos Vergis, [76 sayfa], Stohastis, Atina, 1983.

Ortaylı İlber, *Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας, tarih, (İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı)*, çev: Katerina Stathi, Papazisi, Atina, 2004.

Özgür Özdemir A., *Η Κύπρος στη ζωή μου*, çev: Yannis Lampsas, [280 sayfa], Kastanyotis, Atina, 2000.

Samim Ahmet, *Η τραγωδία της τουρκικής αριστεράς*, çev: Nikos Vergis, [80 sayfa], Stohastis, Atina, 1983.

Harputlu Kâmuran Bekir, *Η Τουρκία σε αδιέξοδο*, çev: Monika Vlahu, [380 sayfa] Orosimo, Atina, 1976.

- 1 <http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=138>
- 2 http://www.greek-language.gr/greekLang/literature/bibliographies/to_greek/introduction.html
- 3 N. Episkopopoulos, "Τουρκική φιλολογία" (Türk Edebiyatı), **Άστυ, (Asti)**, Atina, 28 Mart 1994.
- 4 Βαλκανικοί Ορίζοντες (Balkan Ufukları), Türk Edebiyatı Özel Sayısı, editör: Avraam N. Papazoğlu, (Ağustos, Eylül, Ekim 1938), Atina
- 5 Leonidas Karacas-Faruk Tuncay, Yunanca-Türkçe sözlük, (40.000 sözcük, 7.000 deyim), [839 sayfa], Rodamos, Atina, 1994.
- Faruk Tuncay-Leonidas Karacas, Türkçe-Yunanca sözlük, (37.000 sözcük, 45.000 deyim), [865 sayfa], Kendro Anatolikon Spudon, Atina, 2000.
- 6 Esmahan Aykol – *Kitapçı dükkânı (Boğaziçi Otel)*, Nedim Gürsel – *Uzun Sürmüş Bir Yaz (İstanbul'da uzun bir yaz)*, Zülfü Livaneli – *Engereğin Gözündeki Kamaşma (İstanbul'un Harem Ağası)*, İrfan Orga – *Bir Türk Ailesinin Öyküsü (Boğaziçi sahilinde)*, Elif Şafak – *Şehrin Aynaları (İstanbul'un Aynaları) – Baba ve Piç (İstanbul'un Pici)*
- 7 <http://www.tedaproject.com/tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF4497A73B597516EA00707F9CC8910484>
- 8 Karaoğlan Frango, Ελληνικές μεταφράσεις από τα τουρκικά, 1940-2000, (Türkçe'den Yunanca'ya çeviriler, 1940-2000,) **Μετάφραση, [Metafrasi]**, Atina, 6. sayı, Kasım 2000.
- 9 Harisiadu M.-Zarangalis Th., Μεταφράσεις τουρκικής λογοτεχνίας στα τουρκικά, (Yunanca'ya Türk Edebiyatı Çevirileri), Konferans Tebliğleri, Eteria Meletis Tis Kath İmas Anotolis, Atina, 2007, s. 249-260.
- 10 Ekaterini Kayadelen. Greek fiction translated into Turkish: 1990 – 2006, Thesis submitted for the degree of Masters of Arts in Translation Studies, Boğaziçi University 2007.

Poetry Translation Workshop in Istanbul (1–7 March 2008) Literature Across Frontiers (LAF, Sınır Tanımayan Edebiyat)

Hazırlayan ve İngilizceden çeviren: Gökçenur Ç.

Catharina Gripenberg, Finlandiya

Catharina Gripenberg 1977 doğumlu İsveççe yazan finlandiyalı genç bir şair. İl şair kitabının adı *Sinä siellä kaukana näytät tutulta* (Sıradışısın, tanıdıkısın) İkinci kitabı ise *Ödemjuka belles lettres från en till en* (Softly destined belles lettres from one to another). (Ötekine Yavaşça Çağırın Edebi Mektuplar). Gripenberg 1998 yılında Arvid Mörne, 2003 yılında Stig Carlsson şair ödüllerini kazandı.

Broken Nose during Dinner

14/3

I sit in the garage writing.

The garden shears wobble slightly when the house door slams shut.

And the Russian engineer specialized in process combustion techniques

comes home. "The bandage!" he shouts through the sauna ventilator.

The engineer seldom came home from dinners with his nose intact.

I go in and bandage his nose. He's crying?

"...The rosehips outside

and the birds the birds

ghosts, ghosts..." I recite.

"Instead write a poem called *Broken nose during dinner*", he says.

15/3

Sitting in the garage, going to write.

But the engineer comes home. The angle iron tumbles from its nail.

He reads a draft while I tie on the bandage (broken again).

"Lousy poem", he says. "My nose will never heal."

16/3

In the garage. The paper shiny as glass fibre. Is this a screw clamp?

The Nose, I write. Cross it out. Then the phone rings. A bolt rolls off the shelf. I'm invited to dinner.

(Night)

I come home with a broken nose, go into the garage, write, the nose throbs (the moon shines). I read the poem to the engineer while he bandages my nose:
Broken nose during dinner

18:30

and Irina R. loves cabbages
heavy as novels. The snow drifts in, and I:
"Irina, here: a cabbage. It looks as if there'll be a novel this evening!"
On the table are sprats, sausage, roast joints, smoked meat, brawn, cakes, apples. How is it possible to get one's nose broken at such a dinner table as this? Anything can happen in a novel!
We seat ourselves: The estate owner. The railway director. Dashing Romanov. Irina Romanova. And I.
Irina gives a speech, a sorry tale of war and snow.
"But here's to our happiness!" Irina toasts.
"Who is this estate owner, and this railway director?" Romanov begins.
"Yes, who am I?" asks the railway director.
"You're the railway director in the poem", I reply.
"Isn't it a novel we're in?" the estate owner wonders.
"My life is a novel!" Irina bursts out.
"I write poetry", I say.

Then Irina broke my nose with a blow of her fist.
I was not prepared for it, for I had raised my plate to see if it was genuine Russian porcelain. It was.
But the blood was already painting out my lips.
Neither the estate owner nor the railway director had managed to propose to me. I thanked them for a detailed evening, but said I had to go home and write.

With my napkin pressed to my nose I look up at the house before I start to go: D. Romanov stands at the window. Irina cuts the cabbage. The estate owner describes to the railway director, an acreage? Alyona and Autonina ring to report a piece of news, Irina shapes her sisters' names with her lips, beckons the others to the receiver.
To be wound in this thread! But it was time for me to go –
– or did the estate owner come running out into the snowstorm

to say that his lands meant nothing, the poem, or the broken nose
 if only I'd move into his heart's estate, and did he kiss me amidst snow and blood?
 Or did Romanov shout across the courtyard: "Don't go, you are my child!"
 It could have been in many ways, engineer, the bandage! I'm here, in the garage!

Akşam Yemeğinde Burnunu Kırma

14/Mart

Garajda oturmuş yazıyorum.
 Çim makası sallanıyor evin kapısı çarptığında.
 Ve içten yanmalı motorlar uzmanı rus mühendis eve dönüyor.
 Saunanın havalandırmasından garaja "Sargı bezi" diye bağırıyor.
 Mühendis, eve nadiren sağlam bir burunla dönüyor.
 Gidip bandajlıyorum burnunu. İnlüyor?
 "...Dışarıda kuşburnu çiçekleri
 ve kuşlar o kuşlar
 hayaletler, hayaletler...", diye okuyorum ezberden
 "Bunun yerine Akşam Yemeğinde Burnunu Kırma adında bir şiir yazmalısın" diyor

15/Mart

Garajda oturmuş yazmaya hazırlanıyorum.
 Ama mühendis dönüyor eve. Demir gönye düşüyor duvardaki çivisinden.
 Bitmemiş şiirimi okuyor ben burnunu sararken ki kırılmış yine.
 "Bitli bir şiir", diyor. "Burnum hiç iyileşmeyecek.

16/Mart

Garajdayım. Cam lifleri gibi ışıldıyor kağıt. Sıkışmış mengene?
 Burun, diye yazıyorum. Sonra üstünü çiziyorum. Telefon çalıyor.
 Bir somun düşüyor raftan. Akşam yemeğine davet ediyorlar.

(Gece)

Kırık bir burunla geliyorum eve, garaja gidip yazıyorum,
 Burnum zonklu (ay parlıyor). Yazdığım şiiri okuyorum mühendise
 o burnumu sargılarken.

Akşam yemeğinde burnunu kırma

18:30

ve Irina R. roman kadar kalın
 lahanaları severdi. Kar yağıyor ve ben:
 „Irina bak: sana bir lahana getirdim,
 bu akşamı anlatan bir romana dönüşen bir lahana!" diyorum
 Masanın üstünde çupralar, sosis, kızarmış et, fume, haşlama,

pasta ve elmalar. İnsan böyle bir masada nasıl burnunu kırabilir ki?

Bir romanda olur ancak bu!

Oturuyoruz masaya, mülk sahibi, gar müdürü, gösterişli

Romanov, Irina Romanova ve ben.

Irina bir şeyler anlatıyor, kederli bir öykü, savaş ve kar hakkında.

"Ama burada mutluyuz işte" deyip kadeh kaldırıyor.

"Kim bu mülk sahibi ve gar müdürü" diye söze giriyor Romanov.

"Kimim ben?" diyor gar müdürü.

"Sen şiirdeki gar müdürüsün," diyorum ona.

"Bu içinde olduğumuz, bir roman değil mi" diyor mülk sahibi.

"Hayır şiir olamaz, benim hayatım bir roman" diye patlıyor Irina.

"Ben şiir yazarım ama." diyorum ben.

Sonra Irina burnumu bir yumrukta kırdı.

Hazır değildim buna, tabağımı kaldırmıştım

bakmak için gerçek rus porseleni mi diye ki öyleydi.

Kan dudaklarıma bulaştı. Ne mülk sahibi ne gar müdürü

evlenme teklif etti bana. Bu ayrıntılı akşam için teşekkür ederim dedim

ama eve gidip yazmam gerekiyor.

Burnuma bastırıldığı peçeteyle çıkmadan önce eve son bir kez baktım:

D. Romanov pencerede duruyor. Irina lahana doğruyor. Mülk sahibi

gar müdürüne bir dönüm toprak ne kadar büyüktür onu açıklıyor . Alyona ve

Autonina dedikoduları aktarmak için telefon ediyorlar, Irina kız kardeşlerinin

adını söylüyor dudaklarını oynatarak, eliyle diğerlerini çağırıyor telefona.

Bu akışta bir yara olmak isterdim. Ama gitme zamanım gelmişti—

- yoksa mülk sahibi kapıdan çıkıp daldı mı kar fırtınasına

demek için topraklarım bir hiç, bu şiir ya da kırık burun bir hiç

sadece girebilseydim kalbinin mülküne ve öptü mü kanlı dudaklarımı

bir kar fırtınasının ortasında? Ya da Romanov bağırdı mı ardımdan „Gitme

sen benim kızsın" diye.

Her şey farklı olabilirdi, mühendis, sargı bezi, burun, burada garajda.

Marzanna Kielar, Polonya

1963 yılında Varşova'da doğdu. Varşova Üniversitesi Felsefe Bölümünden mezun oldu ve Torun'da Nicolaus Copernicus Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı. İlk şiir kitabı *Sacra Converzione* 1992 yılında yayınlandı ve polonyanın en önemli ödülllerinden olan Koscielski Vakfı ödülünü aldı. İkinci şiir kitabı *Materia Prima* 199 yılında yayınlandı. Şiirleri bugüne kadar 18 dile çevrildi ve 30'dan fazla antolojide yer aldı.

Telephone

you were burning dry branches and weeds
– I heard fire rustle in the receiver, your whistle when the dogs
once again tried to get at the mole-hills where yesterday

we picked plums from among the rampant grass;
evening drew near – the wind blew breath
into its puppy muzzle.

The sticky prunes, we ate them for supper.
I was leafing through a book on water gardens, photographs
of marsh plants – I wanted to memorize their names: marsh marigold,
sedge, floating pond-weed
– when suddenly you said, "I would like to die
before you."

In your country house, yesterday, I watched you fall asleep
reading – sleep like a backwash
sewed up the oar of your body.

I took the book out of your hands, switched off the light.
The rib of night
was shining in the branches

Telefon

kuru dalları yakıyordun
--ahizeden alevlerin hışırtısını duydum, köstebek yuvalarına
koşan köpeklere yine ıslık çaldığını

işgalci otların arasından erik topladığımız yerde dün;
akşam bir yavru hayvan gibi yanımıza yanaşmıştı ve rüzgar
soluk vermek için estmişti ona.

Kuru erik yedik dün akşam yemeği niyetine.
Sulak bahçeler üzerine bir kitap karıştırıyordum,
resimlerine bakıp adını ezberlemeye çalışarak

su kelevirlerinin, ayak otlarının dalgalı göl sazlarının,
sen ansızın "senden önce ölmek
istiyorum" dediğinde.

Dün, okurken uyuya kalmanı
izledim senin dağ evinde— bedeninin bir kürek
uyku bedenine takılmış bir ardıl dalga gibiydi

Kitabı elinden aldım, ışığı söndürdüm.
Gecenin kaburga kemiği
ışılıyordu dalların arasında.

Prediction

Hunting scenes and beggar scenes; love scenes;
panoramas of wars, crowing displays;
racetracks, fashion houses, bestiaries, machine parks;

moored in the docks of night, glowing towns;

this glow freed from the cold fumes, wrenched from the depths,
when cloud ceiling above the sea lifts a little and sky
encompasses cumuli with its jagged bights and straits –

all of this will burn.

It won't transform into the scripture of shards and bones.

Waters will evaporate; the foam of clouds and hills,
the alteration of deaths and resurrections, will disperse;

and the soul of the world – wild, joyful – won't create inclusions
under the layer of blown-in sand. In mud,
river deltas, swamps, asphalt, amber.

Cut, the roots pumping life into the rotund buds of days
will die down at their workbenches.

And earth will vanish in the throat of nothingness
like a speckled egg found in a small grass-lined
hollow of time.

Fire, you who knows everything –
what permafrost will be covered with this ash,
this bone black?

Tanı

Av sahneleri, dilenciler, aşk sahneleri;
savaş görüntüleri, çiftleşme bölgesi,
yarış pistleri, moda evleri, hayvan hikayeleri, makine parkları,
gecenin iskelesine bağlanmış ışıldayan kentler,
denizin tavanı biraz yükseldiğinde ve
gök, bulutların koylarını ve boğazlarını kuşattığında
soğuk dumanlardan kurtulan, derinlerden burulup koparılmış bu ışıltılar,
tüm bunlar yanacak.
Hiçbir şey kalmayacak geriye ne bir kemik parçası, ne yazı.
Sular buharlaşacak, bulutların köpüğü, tepeler,
ölümün ve dirilişin değişimi yayılacak
ve dünyanın yaban ve coşkulu ruhundan geri korunmuş bir şey kalmayacak
kum katmanlarının arasında, deltaların,
bataklıkların dibinde, ziftin ve kehribarın içinde.
Kes kökleri, dallara yaşam pompalayan,
köklerin ışığında düşüp ölecek gün.
ve dünya hiçliğin gırtlığında yitecek
zamanın otları arasında bulunmuş
küçük benekli bir yumurta gibi
Her şeyi bilen ateş—
hangi sonsuz buzul kaplanacak bu kemik karası
küllerle?

Albert Roig, Katalonya

1959 yılında Tartosa'da doğdu. Şair, yazar ve çevirmen. Yirmi yıllık şiir serüveninin ürünlerini biraraya getiren ilk şiir kitabı *Córrer la toronja* (Portakalı İşlemek) 2002 yılında yayınladı. Aynı yıl *L'estiu de les paparres o la societat secreta dels poetes* (Zararlı Böceklerin Yazı ya da Şairlerin Gizli Cemiyeti) adı altında denemelerini biraraya getirdi. Bir çok Katalan şiiri antolojisi hazırladı, Yeats ve Manoel de Barros'dan çeviriler yaptı. Son kitabı *I pelava la taronja amb les dents* (Dişle Soyulmuş Portakal) 2007 yılında yayımlandı. Şair halen Barselona Tiyatro Enstitüsünde ders vermektedir.

Sea Of Absence

"Always keeping an eye on the sky,
out in the open,
naked heart.

If only the star you now gaze at fascinated me!
I will remain there, dark, blind, smelling it,
that star.

And I talk to the travellers wherever they come from,
maybe there is one who might bring me your bread,
still soft,
maybe your warm smell
still keeps,
at Dawn.

And I gaze into their eyes and there is no light in them.
The brightness which shines
staring at me, your nights,
maybe it was the flame another had lit.

Through the desert. My face to the wind
the breeze I still wait for
in case you sigh in it.
Your voice. Songs, wings,
if only they would bring you, wellspring of Dawn.
Your deep clean beam of light.

Yokluk Denizi

"Bir gözün gökyüzünde olsun,
üzerine çığ yağarken
yıldızlara bak çıplak yüreğinle
Aynı yıldıza bakıyorsak büyülenmiş

orada kalırım, karanlıkta, kör,
koklayarak o yıldızı

Konuşurum yolcularla nereden gelirse gelsin
belki biri bir dilim ekmek getirir şafakta
senden bana hâlâ sıcak,
kokun tüten hâlâ.

Gözlerimi dikerim sönmüş gözlerine
ışıldı bakakalır bana,
gözlerin iki karanlık gece
belki bir ateştir başka birinin yaktığı.

Kokunu getirecek
rüzgarı beklerim çölde.
Şarkın kanatlarıdır seni bana getiren,
Şafağın kuyusu
duru derin ışığın.

Adolescent Sea

I

How everything shines with you beside me
asleep, clean greenness, glass,
the cleanest flower, dark
adolescent
of salt.

II

And now.

Like the rock you lean on
sleep. On the breaking waves.

And you slowly unwind
the tangle, hand.

And you weave it, breath.

No, don't wake up
just yet.

III

And in the skies of the present
if only you were hidden between its leaves,

the dead flower.

Denizin Ergenliği

I

Yanımda uyuduğunda her Şey
nasıl da ıŐıldııyor, duru cam yeŐili
bir çiçek deniz, tuzun
karanlık ergenliği.

II

Ve Şimdi.

Yaslandığın kaya gibi
uyuyorsun kırılan dalgaların yatağında.

Usulca çözüyorsun ellerinle
düğümlenen rüzgârın ipliğini.

ve soluğunla
yeniden örüyorsun onu.

Hayır
uyanma
daha.

III

Ânın göklerinde
kurutulmuş bir çiçeksin
ergenliği yapraklarının arasında saklı.

Ly Seppel-Ehin, Estonya

Ly Ehin 1943 yılında doğdu. Şair ve Azerice, Fince, Rusça ve Türkçe edebiyat çevirmeni. Üç şiir kitabının yanı sıra bir çok çocuk kitabı yayınladı. Sayısız çevirilerin arasında Nazım Hikmet, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Yunus Emre, Aziz Nesin, Yaşar Kemal ve Orhan Pamuk çevirileri sayılabilir. Kendisi de iyi bir şair olarak tanınan eşi Andre Ehin ile birlikte bir Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi hazırlamaktadır.

The Day Evaporates From Me

the gables of the houses rise into the sky
 the back of the chair rises
 in the room a flower makes itself known to me
 a thread of thought
 to the invisible sea and back
 the day evaporates from me
 it takes the singularity from things
     purpose from action
     meaning from words
 I breathe the evening
 in and out
 one and the same knowledge

Gün Buharlaşıyor Bana Değince

evlerin sivri çatıları göğe yükseliyor
 sandalyenin sırtı yükseliyor
 odada bir çiçek kendini tanıtıyor bana
 bir düşünce dizisi kendini bildiriyor
 görünmez denize ve yine
 gün buharlaşıyor bana değince
 şeylerden tekilliğini alıyor
     eylemden amacını
     sözcüklerden anlamını
 akşam, aldığım nefes
 akşam, verdiğim nefes
 akşam, tek ve aynı bilgi

I Grasp Your Dear Arm

I grasp your dear arm,
I touch handrails,
door-handles, bag-handles,
I open and shut my mouth.

I feed my dog, I water my cactus,
tenderly I caress the head of my child.
In passing I read minds,
I can foretell a bit.

I run to my office, coat flapping.
I notice my watch has stopped.
I rush hatless
through the falling snow.

I am tired of footpaths trampled by other feet,
I am bored by parties, societies and crowds.
At the base of my soul
I feel the soiled ice melting.

I swallow morsels in a hurry
hearing the mass media talking about the Euro Union.
At the same moment I think about love--
the remnant of my busy life.

The snow is full of my footprints.
I cannot open the door.
When my heart aches on and off
I feel how I take part in life.

Translated by Richard Adang

Kolunu Tutuyorum Sevgili

Kolunu tutuyorum sevgili
korkuluklara tutunuyorum,
kapı kulplarına, çanta saplarına
bir şeyler söylüyorum.

Köpeğimi besliyorum, kaktüsü suluyorum,
kızımın saçlarını okşuyorum.
Geçerken zihinlerini okuyorum,
Geleceği görebiliyorum biraz.

Ofisime koşuyorum, paltom kanat çırpıyor.
Saatimin durduğunu fark ediyorum.
Başım açık koşuyorum
Kar altında şapkasız.

Başkalarının ayak izlerinden oluşan patikalardan sıkıldım,
Partilerden, cemiyetlerden, kalabalıklardan bıktım.
Ruhumun derinlerinde
Lekeli buzların eridiğini duyuyorum.

Alelacele yutuyorum lokmalarımı
dinlerken Avrupa Birliğinden söz eden haber bültenini
Aynı anda aşkı düşünüyorum
Kalıntısı her zaman iş dolu yaşantımın.

Kar ayak izlerimle dolu.
Kapıyı açamıyorum
Bir ağrı saplanıyor kalbime
Yaşadığımı anlıyorum.

Moniru Revanipur

Maviler

Farsçadan öviren: Haşim Hüsrevşahi

1

Rüzgâr yine uğulduyor. Uğuuuu... uuuuuu diye dönüyor hurmalıklarda. Önüne katıp götürdüğü her şeyi kapılara, duvarlara çarpıyor.

Denize bakan odaların kapıları çarpılıyor. Denizin çılgınlığı insanın kulaklarını sağır ediyor. içeri girmek istiyor sanki. Mavi ellerini uzatıp büyükanneyi alıp götürmek istiyor, götürmek; balıkçıları tuttuğu yere...

Kollarımı büyükannenin boynuna doluyorum, onu öpüyorum, kına kokuyor. Saçları, tırnakları kınalı, benim ayalarım da. Bugün kasabanın bütün kadınları kına yaktılar. Erkekler, 'Tamamdır,' dediler ve kadınlar kına yaktılar. Di(1) Mansur, herkesten kına aldı, sonra kınaları, yüz adamın deniz kıyısına getirdikleri kocaman bir çömleğe boşalttı. Sonra herkese, çömleğe birer kâse deniz suyu döktürdü. Anne, çömelip oturdu; kadınlar, mînarlarının(2) uçlarını çırpıttılar. Ben ve Gülper de dans ettik. Erkekler sırık oynattılar. Di Mansur, bir kâse kuru kına serpti denize. Kadınlar çömelip oturdular. Maviler için bir kâse kına yetmez! Di Mansur, "Sevinç için serp, yoksa bin çuval kına bile nafile!" dedi, sonra kasabanın erkekleri denize açıldı. Kaç tekne erkeklerle doldu. Uzaklaştıkça el sallıyorlar, salavat getiriyorlardı. O kadar uzaklaştılar ki sesleri duyulmadı artık; tekneleri, küçük bir tas gibi oldu. Kıyıda, onlar gözden kaybolana kadar öylece durduk. Sonra Gülper'in annesinin gözlerini sildiğini gördüm. Bubini de ağlıyordu. Di Mansur, "Sizin de göz yaşlarınız aha şuracıkta, haydi gidin işinize!" dedi.

Büyükbaba da gitti. Yemin ediyordu; onu mutlaka bulmuş, artık denizden korkmuyor-

dur. Büyükanne ağlamadı, öylece kıyıda durdu; ta ki kadınlar saçlarına kına yaktılar ve çömleğin dibi görününce, Di Mansur konuşmaya oturdu: "Belki de alıkoymuşlar, zincire vurmuşlar."

Di Mansur, çömleğin dibindeki kınayı saçlarına çalarken, "Düşünmek faydasız," dedi, "niçin bize acısın Medine! İki güne kalmaz kasaba açlıktan geberir, canı isteyen bulsun; ama bulamazsa, artık iflah olmayız."

Üç gece olmuştu sesi duyulmalı. Rüzgâr durmuştu. Deniz kıpırtısız bekliyordu. Dün gece, erkekler bizim eve geldiler. Büyükbabayı çevrelediler ve akıl akıla verdiler. Büyükbaba, "Artık deniz bize oyun oynamaz," dedi, "uslu durmak ne demek? Ağlarınızı alın gelin demek, o kadar."

Mensur, "Nasıl bulmuş? Bir koşu kasabaya uğraması gerekmez miydi?" dedi.

Baba, "Zayir Ahmet, insan şaşkına dönüyor, ne yapacağını bilemiyor," dedi, "korkuyorum sanma... şimdi sen nasıl dersin, hayırlısı artık, yarın açılırız."

Erkekler sersemlemişlerdi. Kapının ardından, başlarının eğik olduğunu görüyordum. Bazıları ayak tırnaklarıyla oynuyorlardı, sonunda büyükbabam bağırdı. Kavga ediyorlar sandım. Kollarını havada sallıyordu: "Şimdi her neyse, esir olamayız ya, oturalım bakalım ne yapacak diye, bebelerinizin boğazının hesabını kim verecek?"

Erkekler giderken yine kuşkuluydular. Kendi kendileriyle konuşuyorlardı ve büyükbaba uyurken hepsi, "Estağfurullah... estağfurullah!" diyordu.

Ben büyükanenin yanında uyudum. Büyükanne, üç gecedir bana masal anlatıyordu ve kendisi de rahat uyuyordu. Mavilerin, kızıkların masalını...

Bu gece rüzgâr yine uğulduyor. Mehtaplı gecelerde ayın büyük, kocaman bakır bir tepsi gibi olduğu gecelerde yine peydahlanır. Yeniden gelse büyükbaba artık hiç dönmez. Korkuyorum. Büyükanne benden sıkılmış. Olsun yine de ona sokuluyorum.

Geldiğinde, sinirlerini neden bozuyorum diye bana bağıırır. Böyle gecelerde çekilmez olur; bütün dikkatini denize verir, denizin bütün anlattıklarını duymak ister.

Büyükanne elini fenere uzatıyor. Fenerin fitilini yukarı kaldırıyor, kalkıp sandığının başına geçiyor.

Sabah Di Mansur, "Medine!" diyordu, "Acep gene oyuncak insancıkları mı çıkarmalı, ne dersin? Yani... pencereden girip onları alıp götüremez ya!"

Büyükanenin sandığı demirdendir. Açtığına, gıcirtısı odaya dolar. Büyükanenin yüzüğü var, bileziği var. Ben büyüdüğümde, benim için renk renk, geniş üçetekler dikeceği yeni kumaşları var; kırmızı, yeşil, sarı etekler. Büyükanenin tılsımı da var. Demirden iki tane oyuncak insancık; biri erkek, biri kadın. Büyükanenin parmağı kadar bile olmayan insancıklar... Bubuni, kocası onu sevsin, balıktan elde ettiği paraları şehirde har vurup harman savurmasın diye, demir insancıkları yüz kere ödünç almış, birbirine yapıştırıp

ateşe tutmuş. Büyükanne sandığın kapağını açarken içini çekiyor, "Akıl ederse bari!" diyor. Sonra da sandığı karıştırırken kendi kendine konuşuyor. Kalkıp yanına gidiyorum. "Bana mı dedin büyükanne?" diyorum. Biliyorum, bana değil. Böyle zamanlarda benim orada olduğumu unuttur ve kendi kendiyile konuşur: "Git, uyu çocuk!"

Kimıldamıyorum. Büyükannenin elleri sandıkta dönüp duruyor. Sandığın hoş bir kokusu var.

"Mutlaka hasta, üç koca gün hastaydı."

"Büyükanne!"

Keyifsizce bana bakıyor: "Ne var?"

"Ya büyükannesi, büyükbabası bırakmamışlarsa dışarı çıksın diye..."

"Belki..."

Sandığı yeniden karıştırıyor ve tılsımı çıkarıyor. İkisini birbirine bağlamış. İnsancıkların suratları yapışık. Gri renkteler. Demirden bir erkek ve bir kadın... Bubuni, "Ellerine kurban olayım Medine," diyordu, "insancıkları ateşe tuttuğumdan beri, limana pek inmiyor gayrı, ellerine kurban olayım Medine!"

Demir insancıklar sadece erkekleri evde tutabilir. Bubuni gibi, bebeleri olmayan ve hep, aynanın önünde süslenen karıları olan erkekleri... Büyükanne, 'Bu insancıkların bebe yapmaya faydası yok,' diyor, 'çocukların da işine yaramaz,' diyor. Hele ki bana verecek de, ateşe tutacağım ki çocuklarla denizde yüzerken hepsinin önüne geçeyim!

Büyükanne sandığın kapağını kapatıyor. Feneri alıp gidiyor. Üçteğinin ucundan tutuyorum.

"Git de uyu çocuk!"

"Korkuyorum. Yalnızken korkuyorum."

Yalan söylüyorum. Ben hiçbir şeyden korkmuyorum. Büyükabadan da büyük olan, Gülper'le benim, dışının kovuğunda kaldığımız öcüden de, ben hiçbir şeyden korkmuyorum. Yeniden görmek istiyorum onu. Saçları gümüştedir, denizin rengi gibi, sabah erken ve balıkçıların balık dolu ağlarını sahile getirdikleri zamanki gibi, saçları her gece parlıyor. Canım yanına gitmek istiyor. Gülper, "Gömleği mavi," diyor. Büyükanne, "Mavilerden," diyor.

Büyükanne kapıyı açıyor, ne rüzgâr! Her yanı kına kokusu sarmış. Rüzgâr, Di Mansur'un sesini kasabaya yayıyor: "Tılsımlar! Kadınlar! Tılsımlar!"

Büyük, kocaman bir ay gökte oturmuş; denize açılan pencereye geldiğimizde, taraçada, büyükanne tılsımı sarkıtıyor. Parmaklıkların ardından başını uzatıyor. Ben de onu görüyorum. Ta kendisidir. Azıcık zayıflamış, denizden çıkmış ve aya karşı oturuyor. Ay, saçlarından damlayan suda parlıyor. Mavi... Büyükanne, "Maviler yufka yürekli," diyor. Yarın sabah denizyıldızı toplayacağız. Onun geldiği gecelerin sabahında kıyılar sedeflerle, denizyıldızlarıyla dolar. Di Mansur'un sesi kasabada dönüyor: "Tılsımlar, Kadınlar!"

Tılsımlar!”

Gülper’in annesinin sesi yanıtıyor: “Koyduk, koyduk!”

Sesi titriyor, erkekler denizden dönmeyecekler diye korkuyor. Cevap veren kadınların sesi de titriyor. Büyükanne, büyükbabayı düşünmüyor. Elleriyle pencerenin parmaklıklarını tutmuş, ay ışığı yüzüne vuruyor. Büyükanne onun bütün dediklerini anlıyor, ben sadece onun aya doğru salladığı ellerini görüyorum. Rüzgâr, Di Mansur’un sesini kasabaya yayıyor. Reisler gibi bağılıyor, denizin fırtınalı olduğu ve her şeyin altının üstüne geldiği zamanki gibi: “Bulamamış... bulamamış.”

Büyükanne yanıtıyor: “Pencereden çekilin, evinize girin, bizden korkar belki.”

Yola koyuluyoruz. Onun ağlama sesi Gülper’in ağlama sesine benziyor, annesinin yüzme gelmesine izin vermediği zamanki sesine... “Hoooo... mm... hooomm,” der ve sonra kendi kendine sallanır.

“Büyükanne, ne zaman görecek?”

Yanıtlamıyor. Odaya geldiğimizde mangala doğru yürüyor, külü maşa ile eşeliyor altından közleri alıyor, tömbekinin üzerine koyuyor, dumanı içine çekiyor.

“Ne kadar zayıflamış!”

“Çok... çok zayıflamış...”

Faydasız... Büyükanneyi hiçbir şey neşelendirmiyor. O şimdi, nargilenin sesi çıkıncaya kadar soluğunu içine çekiyor. Başımı dizine koyuyorum. Elini alıp saçıma götürüyorum, keyfinin yerinde olduğu ve masal anlatmak istediği zaman elini saçıma götürdüğü gibi... Rüzgâr uğulduyor, o konuşuyor ve büyükanneyi üzüyor. Rüzgâr kapının derzlerinden içeri giriyor. Dalgalar neredeyse bütün evlerin altını üstüne getirdi getirecek. Kapılar oynuyor. Sanki birileri mavi tırnaklarıyla kapının arkasını çiziyor. Korkuyorum, birisi kendini yerde sürüklüyor. Büyükanne, nargilenin neyini atıyor. Kapının arkasına gidip kulak kabartıyor. Ses, pencere tarafından geliyor. Yüzümü, büyükannenin geniş üçeteğine saklıyorum. Herhalde tılsımını alır, kasabanın bütün tılsımlarını toplar ve ateşe tutar. Büyükanne, “Şükürler olsun!” diyor.

Ses uzaklaşıyor... hışırıyor, bütün pencerelerin yanında duruyor sanki. Büyükanneyle geri gelip yatağın üzerine oturuyoruz. Di Mansur’un sesi yükseliyor: “Heeey! Biz suçsuzuz, vallahi suçsuzuz!”

Kadınların sesi kasabada dönüyor: “Sana dua ederiz, dua ederiz bulasın diye...”

“Erkeklerimize dokunma, çoluğumuz çocuğumuz var...”

“Bütün tılsımlar hep... kendimizin hiçbir şeyi yok artık.”

Denizin kabartısı duyuluyor, sanki kendisini denize atıyor. Dalgalardan sıçrayan sular kapılara çarpıyor, büyükanne fenerin fitilini indiriyor. Kasabada sesler duyuluyor: “İşi yolu-

na girer mi artık?"

"Uyu çocuk!"

Büyükanenin sesi neşelidir. Rüzgâr, kasabanın kadınlarının fısıltılarını denizin dibine, mavilerin olduğu yere götürüyor.

2

Herkes, kasaba meydanında tandırın çevresinde toplanmış. Kadınlar, tandırın başına hiç bir zaman beraber gelip toplanmazlardı. Şimdi ise hepsi oturmuş; birkaçı ekmek pişiriyor, ama çoğu Di Mansur'u ve büyükanneyi çevrelemişler, tandırın alt yanında, meydana oturuyorlar. Büyükanne, "Hayır!" diyor, "Maviler... hayır..."

Gülper'in annesi, rengi kaçık ve zayıf, kafasını sallıyor: "Ya başlarına bir bela gelirse?"

Bubuni içini çekiyor: "Ne de güzel saçları var!"

Gülper'le ben, yerde, kadınların yanında oynuyoruz.

"Medine kız! Ya erkekler geri gelmezlerse başımıza hangi külleri eleyeceğiz?"

"Maviler, kimseyi boğmaz, kızıklar kötü..."

"Vallahi şayet Mensur'um gelmezse, vebali mavilerin boynuna."

"Sus! Duyar da alınırlar."

Erkekler dönmemişler. Büyükbaba da dönmemiş. Gülper, "Gidip onlar gibi ağlalım mı?" diyor ve onun dün gece oturduğu gibi oturuyor, yüzünü göğe çeviriyor ve ağlıyor. Ben de saçlarımı açıyorum. Ellerimi göğe kaldırıyorum. Sallanıyorum ve "Hoooo...mm... hooommm..." diyorum. Gülper'in annesi tandırdan fırlıyor, onun saçlarından tutuyor. Sesi titriyor: "Seni kahrolasıc! İstiyorsun ki beddua mı etsin şimcik? Denizden kimse dönmessin mi istiyorsun?"

Gülper, annesinin elinden kurtulup kaçıyor. Sahiden ağlıyor. Kasabanın bütün erkekleri gitmişler. Maviler iyi ve sevecendirler; fakat beddua ederlerse bin gemi birden batır. Büyükbaba dönmez diye korkuyorum. Dua ediyor denize üflüyorum. Kimse yüzmemize izin vermiyor artık. Di Mansur, "Kimse ayağını denize atmasın! Ayağına atan gitmiştir artık, dönüşü olmaz."

Öğlen olunca eve gidiyorum. Büyükanne tandır başından geliyor, pencerenin kenarına oturuyor. Pencere, kasabanın düzlüğüne bakar. Şehirden gelen herkesi görebiliriz. Bubuni, "Bu kadar tılsım bütün erkekleri geri getirir," diyor.

Büyükanne, "Madem tılsımı alıp gitmiş, akşama kalmadan balıkçı peydahlanmalı," diyor.

"Büyükanne suda ateş yok ki!"

Dönüp bana bakıyor. Gözleri hurma renginde: "Onların ateşi bizimkisine benzemez... mutlaka ateş vardır, yoksa bir adam için bu kadar ağlamazdı."

"Büyükanne! O adam büyükbabası mı?"

"Hayır."

"Öyleyse babası?"

"Hayır, bir balıkçı o."

"Ona balık getirsin diye mi ağlıyor?"

"He!"

"Kendisi balık tutmasını bilmiyor mu?"

"Biliyor bilmesine de, istiyor ki balıkçı yanında kalsın."

"Beraber yüzünler diye mi?"

"Hayır. Beraber yaşasınlar diye."

"O da büyükannesi de yaşasa ya!"

"Onunla da yaşıyor."

"Öyleyse balıkçıyı ne diye istiyor?"

"Yalnız kalmasın diye."

O şimdi, demir insancıkları denizin altında ateşe tutmuştur. Yeşil balıklar, altın renkli, kırmızı, mavi balıklar denizin ateşinde yanıyor. Kıyı, yarın pişmiş balıkla dolup taşar. Balıklar ölür de balıkçı adam dönemezse o, büyükannesi ile yalnız kalacak ve üzülecek.

Büyükanne, gün batıncaya kadar pencere kenarında duruyor. Güneş gittiğinde o, yorgundur. Göğe bakıyor ve içini çekiyor: "Bu gece ayı gına getirir."

Mınarının köşesiyle gözyaşlarını siliyor. Ay uzakta. Gece olunca gidip merdivenlerde oturuyorum. Ay geliyor, koskocaman. Dama çıkarsam yakalayabilirim. Hurma ağacı üzerinden olmaz. Gülper ile denedim. Büyükanne dama çıkmama izin vermiyor. Büyükbaba uzun boylu, ayı yakalayabilir.

"Büyükanne dama çıkalım da ayı yakalayalım."

"Ayı mı?"

"Evet. Ona verelim ki ağlasın."

"Ay çok uzakta çocuk. Kaldı ki o... ayı istemiyor ki."

Neşesiz yanıtıyor. Yanında oturuyorum. Tülbendini açıyorum. Saçlarını öpüyorum. Büyükannenin yüz tane teli var. Saçları uzun, kına renkli.

"Madem ki dolunayı istemiyor neden onu gına getiriyor?"

"Aydan ona bir yer göstermesini istiyor."

"Nereyi?"

"Balıkçı adamın sokağını..."

"Kendisi bilmiyor mu?"

"Hayır, bilmiyor... sokağı kaybetmiş."

"Sen nerede olduğunu biliyor musun?"

"He!"

"İyi, göstere!"

"Faydasız. Balıkçı adam çok uzaklara gitmiş, deniz perileri de denizden fazla uzağa gide-
mezler."

"Büyükanne, balıkçı adam neden gitti?"

"Kimse bilmiyor... korkmuş belki de..."

"Neden?"

"Bilmiyorum, ama ne kadar çok soru soruyorsun!"

Büyükannenin bana tahammülü yok. Oturduğu yerde, saçları yere değiyor. Onunki ka-
dar uzun; o kadar uzundur ki denizden çıktığı zaman ve dalgakıran setin üzerinde aya
doğru oturduğunda, toprağa değer. Pencerenin arkasından kasabanın evleri görünüyor.
Hiçbir evin ışığı yanmıyor. Büyükbaba olsa, kasabanın erkekleri gelir ve geç vakte kadar
laflardı. Büyükbabam da uzun boyludur. Damda olsa ayı yakalayabilirdi. Büyükanne-
min tellerini sayıyorum, bir, iki, üç... çok fazlalar. "Bu gece ayı gına getirir," diyorum. Bir şey
söylemiyor. Onunla konuştuğumda çatılan iki yeşil kaşı var. Uçları birbirine değer. Saçları
ile oynuyorum. Başını sallıyor, sanki, "Bırak beni çocuk!" der gibi. "Büyükbaba ne zaman
gelecek?" diye soruyorum.

"Balıkçı adam ortaya çıkmadan kimse denizden dönmez."

Bahçenin kapısının sesi duyuluyor. Kapının iki kanadı birbirine çarpıyor sanki. Birisi bü-
yükanneyi çağırıyor: "Medine... Kız Medine!.."

Bubuni'nin sesi... Kapıyı açtığımda o, elinde fenerle merdivenlere gelmiş bile. Kendi ken-
dine konuşuyor: "Bu gece daha zifiri karanlık... insanın ödü patlıyor..."

Bubuni içeri giriyor, fenerini bir köşeye bırakıyor. O, saçlarını yağlar ve sakız çiğner hep:
"Ölüyordum az kala Medine kız... Ödüm patlıyordu."

"Hoş geldin... bu gecelerde yalnız edemezsin."

"He! Dedim kızillar beni alıp götürmesinler birden!"

"Götürmezler kadın! Onların karılarla işi yok."

Bubuni oturuyor. Büyükanne nargileye doğru gidiyor, nargilenin başını çıkarınca rüzgâr

uğulduyor. Aniden denizin çılgılığı kopuyor. Birbirimize bakıyoruz. Büyükannenin sesi hışırdıyor: "Artık çıldırıyor."

Bubuni, "Erkeklerimiz," diyor, "dönmezler artık... erkeklerimiz."

Di Mansur'un sesi kasabaya yayılıyor. Bubuni ile büyükanne, kapıları, pencereleri kapatıyorlar.

"Kapatın, kapıları kapatın... camlara bakmayın..."

Hep geç gelirdi. Kasaba uykuya dalınca, bu gece erken gelmiş. Büyükanne, "Gece vakti... çıldırmış," diyor.

Ses, kasabada dönüyor: "Hoooo...mmm... hooooomm..."

Bubuni ve ben büyükannenin yanına oturuyoruz: "Medine! Nasıl da sızılıyor..."

"Yalvarıyorum... yalvarıyorum, gidelim, taraçaya gidelim..."

Bubuni gelmiyor. Korkuyor. Orada, odada kalıyor. Hava mehtaplı. Ay, hurma ağaçlarının üzerine oturmuş, taraçanın penceresine geldiğimizde onu görüyorum. Öyle zayıflamış ki, ince hastalığa yakalanmış sanki. Büyükanne, onu görür görmez, elleriyle yüzünü kapatıyor, omuzları sallanıyor. Büyükanne mavileri seviyor ve balıkçı adama beddua okuyor: "Tanrım evinden yurdundan etsin seni bu hale düşüreni!" diyor, sonra da sesini, periduousun ister gibi, yüksek sesle ağlıyor ve bağırıyor: "Tanrı sana yardım etsin, Tanrı sana yardım etsin."

Ay kocaman ve göğün göğsüne oturmuş. Bir bulut parçası aya yanaşıyor, ayın kenarını kemiriyor ve pençesi ayın yüzünü yavaş yavaş kapatıyor. O ellerini öyle sallıyor ki, ne yapacağını bilemiyor sanki. Ay, bulutun altına girince kımıldıyor ve kendini tepe takla denize atıyor. Nasıl atladığını görüyorum. Gülper'den de iyi atlıyor. Denizin dalgaları suratımıza çarpıyor. İslanıyoruz. Büyükanne beni kucağına alıyor. Odaya geldiğimizde Bubuni'yi görüyoruz. Bir köşeye yığılmış, titriyor: "Medine, kız gitti mi? Gitti mi?"

"He! Gitti."

"Erkeklerimiz Medine... erkeklerimiz."

3

Di Mansur, "Davullar, davullar..." diyor.

Büyükanne, "Dönmez artık," diyor, "orda ölür, öyle zayıflamış ki..."

Gülper'in annesi siyah elbiselerini almış; fakat giyip giymeyeceğini bilmiyor. Gülper, o kadar ağlamış ki zayıflamış. Di Mansur, "O kadar vurun ki, ses denizin öte ucuna gitsin," diyor, "erkeklerimiz ya dönerler ya da sahile vururlar."

Bubuni öylece davullara vururken, "Kadınlar, daha kuvvetlice," diyor, "Kuvvetlice vurun! Belki yolu kaybetmişlerdir."

Üç gündür davullara vuruyoruz. Kıyıda oturuyoruz, kadınlar sırayla vuruyor. Herkesin kolu ağrıyor ve ay üç geceden beri gelmiyor. O da gitmiş, artık ortalıkta görünmüyor. Büyükanne, "Ayı gına getirmiş... gına getirmiş..." diyor.

Bubuni, "Ay erkeklerimize ne yaptığını biliyor," diyor.

Büyükanne, "Maviler sevecendir; şayet birine beddua ederlerse..." diyor. Oturuyor, nargile içiyor. Saçlarını topluyorum. "Yapma çocuk!" diyor.

"Büyükanne, ay neden gitti?"

"Çünkü kalsaydı üzüntüden patlardı!"

Ay patlarsa kırıntılarını toplarım. Sonra yere oturup Gülper'le oynarım. Gülper'e yazık, ay patlarsaydı kırıntılarını çoğunu ona verirdim; misafirlige gittiğimde, ay parçalarında bana bir şeyler ikram etsin diye. Sonra aydan birazcık da büyükanneye verirdim. Gülper'e bir bebek suratı yapsın diye. O bir deniz perisi olmasını çok istiyor.

"Büyükanne, ay patlarsa, parçaları denize mi dökülür yoksa hurma ağaçlarının üzerine mi?"

"Ay patlamaz, küfür söyleme, başını koy da uyu artık!"

"Sen kendin söyledin, ay patlar diye."

"Söyledim üzüntüden yüreği çatlar, insanların da yürekleri çatlar."

Gece zifiri karanlık... Yıldızlar kaybolmuş. Ellerimi büyükanenin boynuna doluyorum. Büyükanne zayıflamış ve üzüntüden yüreği çatlayacak diye korkuyorum: "Şimdi büyükbaba nerede?"

"Allah bilir..."

"Balık mı yakalıyor?"

"Hayır... hangi balık yakalama olsa şimdiye çoktan bitmişti."

"Öyleyse nerede?"

Söylemiyor, onun nerede olduğunu söylemiyor; fakat ben biliyorum. Şayet deniz perisi beddua ederse, hepsi denizin dibine gider; mercan ve denizyıldızlarıyla dolu olan yerde, suda kalır, perilerin evlerinde oturur ve üzülür. Büyükanne neşeliyken, "Görüyor musun denizin suyu kâhtan yükseliyor?" derdi, "Bu, balıkçıların denizin dibinde ağladığı vakittir. Evlerini özledikleri vakit." Şimdi büyükbaba da ağlıyor. Kasabayı özlüyor. Tanrım, lütfen ay patlasın, deniz perisi de ölsün... Büyükbabam nerede?.. Büyükbaba diyor ki: "Başını koy uyu çocuk! Gözlerini sıkıca kapat, uyu..." Gözlerimi kapatıyorum. Büyükanne uyanık. Biliyorum.

4

Ay, uzun zamandır görünmüyor artık. Orada, gökte, kara bulutun altına girmiş ve bazen kızarıyor. Gülper ağlarken, suratının kızardığı gibi. Gülper'in annesi siyah giyinmiş. Dün

kadınlar siyah giyinmişlerdi. Kapı başlarına siyah bayraklar asmışlar. Bubuni bayrak asmadı, "Belki döner," dedi. Di Mansur -ki çok şişmandır ve de hiç ağlamıyordu- kasabada herkesin önüne düşmüştü. Siyah bayrakları omuzlamış, evlere geldikçe birer birer asıyor ve yüksek sesle ağlıyor, Mensur'undan söz ediyordu. Di Mansur, "Ah servi boylu gencim vah!" dedi, "Vaaah gerdek görmemiş gencim..." sonra hepimiz yola koyulduk ve bir sonraki bayrağı astık. Bubuni, "Hayır! Belki döner," dedi. Gün batıncaya kadar döndük durduk ve bayrak astık. Büyükanne çok yorgun düştü. Ayaklarını ovuyordu: "Sen mavilerin iyi olduğunu söyledin?"

"Onun da akrabaları, yakınları var; demek ki beddua etmiş..."

Erkenden uyuyoruz. Hiçbir evin ışığı yanmıyor. Bayraklar rüzgâr da sallanıyor. Yattığımızda birisi kapıyı çalıyor. Büyükanne, "Bubuni'nin de işi yok gecenin bu saatinde..." diyor. "Belki de büyükbabadır..." diyorum. Feneri alıp gidiyor. Kapıyı açınca onu görüyorum; mavidir, nargile neyi gibi zayıflamış. Büyükanne, "Dışarı çıkma sen!" diyor ve kendisi gidiyor. Onunla, ki bu kez sanki gizlice gelmişti, gidiyor. Büyükanne alıp götürmesinden korkuyorum. Konuşuyor ve büyükanne, "Hayır," diyor, "yapamazsın, vallaha ki yapamazsın, ölürsün. Aslında çok da kötü ettin, ne diye kaçtın? Şimdi bütün balıkçıları öldürürler." Korkuyorum! Deniz evlerin üzerine kabarırsa? Periler denizi itseler, hepimiz suların altında kalırız, balıkların yemi oluruz... hâlâ yalvarıyor. Sesi titriyor. Büyükanne hıçkırımlarla yanıtlıyor: "Hayır! Hayır, sen öyle sanıyorsun. Üzüntüden çatlırsın, şimdikinden daha da kötü olursun, bak neler getirmişsin kendi başına, sen sanıyor musun ki yüreğini insan yüreği ile değiştirmekle rahatlayacaksın? Zavallı insanların yüreği üzüntü dolu. Olur, olur, onu değiştiririm; ama söyleyeyim sana çok uzağa gidemezsin, bir saat bile sürmez."

Sesi kesiliyor, ne yapıyorlar? Büyükanneyi alıp götürmesin sakın! Ya büyükanne yüreğini ona verirse, geri gelince beni tanımazsa? Ayak sesleri duyuyorum, koşan ayakların sesi... Sanki koşan büyükanne... Nereye koşuyor? Onu nereye götürüyor? Bir şey kendini kapının ardında sürüklüyor, büyükanne sesi, "Aç kapıyı!" diyor. Fırılıyorum, kapıyı açıyorum: "Vaah büyükanne! Neredeler? Neredeler?"

"Gel de yardım et. Ona verdim, bulmaya gitti... gel de yardım et!"

Büyükanne eve çekiyorum hasırın üzerine, yarısı balık olan büyükanneyi. Fenerin fitilini yukarı kaldırıyorum. Büyükanneden uzakta oturuyorum ve mavi olan yarısına bakıyorum.

"Benim, çocuk!.. korkma kız! Bi tek bacaklarımı değiştirdim."

"Neden, neden balıkların büyükanne oldun?"

"Az kalsın ölüyordu, vermesem şuracıkta can verecekti."

Büyükannenin mavi olan yarısı parlıyor. Keşke çabucak sabah olsa. Keşke Bubuni yine bize gelse.

"Büyükanne bacaklarını ne zaman getirecek?"

"Yaşarsa tezden!"

Korkuyorum, büyükanneden korkuyorum. Pencereyi açıyorum ve kıyısında oturuyorum.

"Korkma! Benim."

"Biliyorum, biliyorum."

Keşke çabuk dönse. Ya büyükanne denize atlarsa! Keşke Bubuni gelse: "Büyükanne! Bubuni'yi çağırmaya gideyim mi?"

Büyükanne beni duymuyor gibi, bütün dikkati pencerede. Göge bakıyor, dudakları titriyor. Ay, yavaş yavaş bulutların arkasından çıkıyor.

"Büyükanne! Ay! Ay!"

Ağlıyor: "Bu kadar çabuk öldü ha? Bu kadar erkenden, yapamazsın dedim ona."

Büyükanne balık... yarısı balık... Ay çıktı ve onu gına getiren kimse yok. Deniz perisi karada bir yerde ölmüş. Büyükanne neşeli iken, "Periler denizden fazla uzağa gidemezler..." derdi. Şimdi onun karşısında oturmuşum; yarısı insandır. Büyükbaba geri gelmez artık. Orada, mercanların ortasında oturur ve üzülür. Ben korkuyorum; büyükanne denize atlar, çeker gider, balıkların büyükannesi olur diye korkuyorum.

(1) Anne.

(2) Mînar. Başörtüsü, tül den yapılmış tül bent.

Ryunosuke Akutagawa

Japoncadan çeviren: Özge Baykan

Japon kısa öykücülüğünün babası olarak nitelenen Akutagawa Ryunosuke 1892-1927 yılları arasında yaşadı. Bu kısa yaşamı süresince roman yerine kısa öyküye odaklandı; insan doğasının karanlık taraflarını başarıyla ortaya döktüğü 150'den fazla öyküye imza attı.

Japon yönetmen Akira Kurosawa'nın 1950'de çektiği filmine de adını verdiği "Raşomon", Akutagawa'nın en bilinen öykülerinden biri. Fakat genel kanının aksine film, aslında "Raşomon" yerine Akutagawa'nın "Mağarada" adlı öyküsünü temel alıyor.

Japonya'da en prestijli edebiyat ödülü ise, 1935'ten bu yana Akutagawa'nın onuruna veriliyor.

RASHOMON

-Bir Gün Batımı Hikâyesi-

Hizmetkâr, Rashomon kapısının altında yağmurun dinmesini bekliyordu. Geniş kapının altındaki bu adamın yanında kimse yok. Yalnızca, yer yer dökülüp kırmızı rengi atmış, büyük sütunun altında bir çekirge görülüyor.

Rashomon'un Suzaku caddesine bakan tarafında görünen birkaç şapka, bu adamın dışında yağmurun dinmesini bekleyen iki üç kişi daha varmış hissi uyandırıyor. Ama aslında, bu adam dışında kimse yok.

Nedendir bilinmez, son iki üç yıldır, Kyoto'da, deprem, şiddetli fırtına, yangın ya da kıtlık gibi felaketler her geçen gün artış gösteriyor. Durum böyleyken, kentin pek çok yerinde harap olmuş mahallelere rastlamak doğal. Tutulan kayıtlar, Buda heykellerinin, sunaklardaki eşyaların kırıldığını, üzerlerine kırmızı kil yapıştırılmış, altın-gümüş varakla kaplanmış ağaçların yollara yığılıp yakılacak odun olarak satıldığını söylüyor. Kentin içi bu haldeyken, Rashomon'un onarılması da, nicedir ihmal edilmiş; kimse de ilgilenmiyor o işle. Fırsattan istifade, harap düşmüş evleri hırsızlar ve Kyoto'nun çevresindeki dağlardan inen hayvanlar mesken tutmuş. En sonunda, kimsesiz ölüleri, bu kapiya getirip bırakma âdeti bile çıkmış ortaya.

Güneş kaybolunca kapının çevresi daha da korkunçlaşıp kimsenin ayak basamadığı bir yer haline geliyor. İnsanlar yerine kargalar toplanıyorlar bir yerlerden ortaya çıkıp. Gündüzleyin ise, bu karga sürüleri daireler çizerek, görkemli kuyruklarının etrafında çığlıklar atarak dönüp dururlar. Özellikle, kapının civarında gökyüzü günbatımında kızıştığı vakit, havaya saçılmış susamlar gibi tek tek ayırt edilirler. Kargalar, tabii ki, kapının üstündeki cesetlerin leşini didiklemeye gelir.

Bugün, artık akşama girildiğinden olsa gerek, bir kuş bile görülemiyor.

Sadece, yer yer dökülüp aşınmış kısımlarından ot fıskırmış taş merdivenlerin üstüne yayılmış öbek öbek karga pislikleri seçiliyor.

Hizmetkâr, yedi basamaklı merdivenin en üst basamağında, üzerinde rengi atmış lacivert bir elbise, aklında sağ yanağında çıkmış kocaman sivilce olduğu halde boş boş yağmuru izlemeye dalmış.

Yazar, daha demin, "Hizmetkâr yağmurun dinmesini bekliyordu," diye yazmıştı. Ama, hizmetkârın, yağmur durunca ne yapacağına dair özel bir beklentisi yok. Genellikle, elbette, efendisinin evine dönmesi gerekirdi. Oysa, aynı efendisi, dört beş gün önce onu işten çıkarmıştı. Daha önce de yazıldığı gibi, o günlerde Kyoto şehri azımsanamayacak ölçüde harap olmuştu.

Bugün, o adamın, uzun yıllar yanında çalıştığı efendisi tarafından işten çıkarılmasında da bu yoksullaşmanın bir etkisi olduğu aşikâr. O yüzden, "Hizmetkâr yağmurun dinmesini bekliyordu." demek "Yağmurun sürükleyip götürdüğü hizmetkâr gidecek herhangi bir

yeri olmaksızın perişan bir halde bulunuyordu.” anlamına geliyor. Ayrıca, bugünkü havanın durumu da Heian döneminin bu hizmetkârının “sentimentalizm”ine büyük ölçüde etki etmiş olmalı.

Akşamüstü birden başlayan yağmur, henüz denecekmiş gibi görünmüyor. Aynı şekilde, hizmetkâr, nasıl etse de yarına çıksa, yarını da atlatsa gibi darmadağın düşünceler içinde, deminden beri Suzaku caddesinde yağan yağmurun sesini duyuyor. Şakır şakır yağan yağmur, Rashomon’u sarıp uzaklardan biriktirip getiriyor.

Alacakaranlık yavaş yavaş gökyüzünü alçaltırken, yukarı bakıldığında, kapının saçaklarının biraz ağırca, koyu bir bulutu taşıdığı görülüyor.

Yarına çıkmak için uygulanacak yöntemi seçmek içinse uygun vakit yok.

Bu haldeyken önündeki tek seçenek, çamurdan duvarın dibinde, toprak yolun üstünde aklıktan ölmekten başka bir şey değil. Üstelik, bu kapının üstüne taşınıp köpek gibi bırakılıp atılmış bir durumdayken.

Seçmeyecek olursa, hizmetkârın düşünceleri, genelde aynı yolu izleyip hep aynı yüzleşme noktasına geliyor. Ama bu “Yapacak olursam...” sorusu, ne zaman ortaya çıksa, sonunda hep “Yapacak olursam...” noktasında kalıyor.

Hizmetkâr, “seçmeme”yi onaylıyor gerçi; yine de bu “Yaparsam...” tarafı ağır bastığı vakit, bir adım sonrasında gelmesi muhtemel “Hırsız olmaktan başka yol yok” düşüncesi onu rahatlatırsa da bunun için cesaretini henüz toplayamamışa benziyor.

Hizmetkâr, bitkin bir biçimde ayağa kalktı. Gecenin serinliğinde Kyoto, ateş yakmayı gerektirecek oranda soğumuştur. Alacakaranlık ile birlikte rüzgâr direklerin arasından kapıyı delip geçiyordu. Kırmızı boyalı direktteki çekirge ortadan kaybolmuştu bile.

Hizmetkâr, başını eğerek, hardal rengi içliğinin üstüne giydiği lacivert elbisesinin omzunu yükseltip kapının civarını seyretti.

Bir yandan da rüzgârdan ya da yağmurdan etkilenmeden, insanların bakışlarına da aldırmaksızın, tüm gece rahatça uyunabilecek bir mekân bulursa, geceyi bir şekilde atlatabileceğini kuruyor.

Biraz bakınca, mutluluk kapısının tepesindeki kuleye çıkararak, geniş, aynı kırmızı renge boyanmış bir seyyar merdiven göze çarpıyordu.

Yukarda, birileri var denebilirdi gerçi, ama bunlar yalnızca bırakılan cesetlerden ibaretti.

Hizmetkâr, belindeki değerli kabzalı uzun kılıç kınından çıkmasını diye dikkat ederek, ayağında hasır sandaletler, seyyar merdivenin en alt basamağına ayağını attı.

Birkaç dakika sonrasında, Rashomon’un üstüne çıkan, geniş seyyar merdivenin tam ortasında, tek başına bir adam, kedi gibi büzüşmüş, nefesini tuttuğu halde, yukarının görünüşünü inceliyor olacaktı.

Kuleden görülen solgun ateşin ışığı, bu adamın sağ yanağını yalıyor. Kısa sakalının içinde, kırmızı irini taşıyan sivilceli yanak.

Hizmetkâr, yukarıdakilerin başta cesetten ibaret olduğunu tahmin ediyordu. Bununla beraber, merdivene birkaç basamak çıkıp bakıldığında, yukarda ateşi birisinin yaktığı, üstelik de, bu ateşi hareket ettirdiği anlaşılıyor.

Bu çamurlu, sarı ışık, her köşesi örümcek ağlarıyla dolmuş tavanın üst kısmına yansyarak titreştirdiği için hemen fark edilebiliyor. Bu yağmurlu gecede, Rashomon kapısının tepesinde ateş yakan, herhangi birisi değil.

Hizmetkâr, bir kertenkele gibi sessiz adımlarla, sürünerek sonunda dik merdiveni en üst basamağına kadar tırmandı. Vücudunu olabildiğince düzleştirerek, başını da olabildiğince öne uzatarak ürkekçe kulenin içini gözetlemeye başladı. Bakıldığında, kulenin içinde, dedikoduları haklı çıkarır ölçüde, ilgisizce bir kenara atılmış birkaç ceset görülmekle beraber, ateşin aydınlattığı yer düşünülenden dar olduğundan, cesetlerin sayısı tam olarak anlaşılıyor. Ama en azından, çıplak cesetlerle elbiseleri hâlâ üstlerinde olan cesetler ayırt edilebiliyor. Tabii, cesetlerin arasında kadın da erkek de vardı. Ayrıca, bu cesetler, daha önce yaşamış oldukları gerçeğini şüpheye sokacak ölçüde, toprakla bütünleşmiş kuklalar gibi, ağızlarını açmış, kollarını uzatmış, yerde yatıyorlardı. Omuz, göğüs gibi çıkıntılı yerlerine sönmeye yüz tutmuş ateşin ışığı vurmuş. Alçakta kalmış kısımların gölgesi çok daha karanlıkta kalarak, mütemadiyen sağır dilsiz gibi susuyorlar.

Hizmetkâr, bu çürümüş bedenlerin yaydığı kokudan dolayı gayri ihtiyari burnunu tıkadı. Ama, o el, bir sonraki an, burnunu tıkamayı unutuyor olacaktı. Bazı güçlü duygular tamamıyla bu adamın koku alma duyusunu ortadan kaldırmıştı.

Hizmetkârın gözü, o zaman, ilk olarak, bu cesetlerin arasında, yere çömelmiş bir insan gördü. Saçının uzunluğuna bakılırsa, bu bir kadın cesedi olmalı. Ten rengi bir elbise giymiş, kısa boylu, zayıf, saçları beyazlamış, maymuna benzeyen yaşlı bir kadındır. Bu yaşlı kadın, sağ elinde yanan bir çam dalı tutmuş, cesetlerden birinin yüzünü dikizliyor. Hizmetkâr, biraz korku biraz da merakla, kısa bir süre nefessiz kaldı. Eski kayıtları tutanların ifadesiyle, "tüylerinin diken diken olduğunu" hissetti o an. Yaşlı kadın, elindeki çam dalını, yerde bir deliğe sıkıştırıp, şimdiye kadar dikizlediği cesedin boynunu iki eliyle tutup, tam da, maymunun ebeveyninin, yavrusunun saçındaki biti tutup yakalaması gibi, uzun saç tellerini birer birer yolmaya başladı. Saç telleri ellerinin hareketiyle kolayca kopuyorlardı.

Saç tellerinin, birer birer dökülmesiyle birlikte, hizmetkârın içindeki korku da yavaş yavaş kaybolmaya başladı. Bununla beraber, aynı anda, bu yaşlı kadına karşı yavaş yavaş derin bir nefret doğageldi.

Hayır, bu kadına karşı derken, yanlış bir ifade kullanmış olabiliriz. Daha ziyade, her kötülüğe karşı güçlü bir his, gücünü artırıyordu demek gerek. Tam o anda, eğer birisi,

bu hizmetkâra, demin kapının altında aynı hizmetkâr tarafından düşünülen, açlıktan ölmek mi, hırsız olmak mı sorununu, gözden geçirip yeniden hatırlatsaydı, belki de hizmetkâr hiçbir tereddüte kapılmadan açlıktan ölmeyi seçecekti. Bir yandan da, bu adamın bu derece nefretle dolan yüreği, yaşlı kadının yere koyduğu çam dalı gibi, çıtır çıtır yanıyordu. Hizmetkâr, tabii ki, yaşlı kadının neden cesedin saçlarını yolduğunu çıkaramadı. Bununla beraber, doğal olarak, kadının bunu iyilikten mi yoksa kötülükten mi yaptığını da anlayamadı. Ama, hizmetkâra göre, yapılan şey, bu yağmurlu gecede, bu Rashomon kapısının üstünde bu haliyle bile affedilemezdi. Tabii ki hizmetkâr, biraz öncesine kadar bizzat kendisinin hırsız olmayı düşündüğünü unutmuştu. Bunun üzerine, hizmetkâr, ayaklarına yüklenip hızla, seyyar merdivenden yukarı atladı. Ve, değerli kabzalı uzun kılıcını elinde tutarak, büyük adımlarla yaşlı kadının önüne yanaştı.

Buraya kadar yaşlı kadını şaşırdığını belirtmeye gerek bile yok. Yaşlı kadın, ilk bakışta hizmetkârı görünce, ok gibi yerinden fırladı. "Hey sen! Nereye gidiyorsun?" Hizmetkâr, yaşlı kadının cesetlerin arasında tökezleyerek, panikle kaçmaya çalışacağı yolu kapatarak böylece kadına bağırды. Yaşlı kadın, yine de, hizmetkâr, kenara itip gitmeye çalışıyordu. Hizmetkâr, tekrar bir yere kaçmasın diye, onu geri itti. İkisi, cesetlerin arasında, bir süre, sessiz bir biçimde, itişmeye başladılar. Ama, mücadelenin sonucu, ilk andan belli olmuştu. Hizmetkâr, sonunda, yaşlı kadını belinden yakalayıp, zorlukla yere yatırdı. Aynı, tavuk bacakları gibi, kemikle deriden ibaret bir kol.

"Ne yapıyorsun. Ne yapıyorsun. Söyle! Söyle! Söylemezsen... Bunu görüyorsun değil mi?"

Hizmetkâr, yaşlı kadını bırakır bırakmaz, birden, uzun kılıcın kınını silip metalik gri rengi gözlerinin önünde gösterdi. Ama, yaşlı kadın sessizliğini bozmadı. İki elini titreyerek sallarken, nefesi kesilmiş bir şekilde, gözünü, göz yuvarları göz kapağından fırlayacak kadar açarak, dili yokmuş gibi inatla susuyor. Bunu gören hizmetkâr, ilk defa, açıkça, bu kadının yaşam ve ölümünün, tamamen, kendi iradesine bağlı olduğunun bilincine vardı. Ayrıca, bu irade, şu ana kadar güçlü bir şekilde yanan nefret dolu kalbini göz açıp kapayıncaya kadar soğutuverdi. Geriye kalan, sadece, bir iş yapmış, bunun da barış içinde başarmış olmanın huzurlu gururu ile tatmininden ibaret.

Bu noktada, hizmetkâr, yaşlı kadına doğru eğilerek, sesini yumuşatıp şöyle dedi:

"Ben polis filan değilim. Daha demin, kapının altından geçeceği tutmuş biriyim. O yüzden, seni tutuklayacağım yok. Şu an itibariyle, bu kapının altında, ne yaptığını, bunu bana anlatabilirsin."

Bu sözlerin üstüne, yaşlı kadın, kocaman açılmış gözlerini, daha da büyüterek, hizmetkârın yüzünü incelemeye başladı. Göz kapakları kızarmış, yırtıcı kuşlar gibi keskin gözlerle bakıyordu. Ayrıca, kırışıklıklarında, büyük ölçüde, burnuyla birleşmiş ağzı bir şey çiğniyormuş gibi hareket ediyordu. İnce boynunda, çıkık âdemelmasının hareketi görülüyor. Derken, boğazından çıkan, karga çığlığını andıran sert ve boğuk

bir ses, hizmetkârın kulaklarına kadar geldi.

“Bu saçı toplayıp, bu kadının saçını toplayıp, peruk yapmayı düşünüyorum.”

Yaşlı kadının cevabı, hizmetkârı beklentilerinin ötesindeki sıradanlığıyla hayal kırıklığına uğrattı. Sonra, hayal kırıklığından uzaklaştığı anda, daha önceden hissettiği nefret, soğumuş öfkesi ile birlikte, kalbine doğru tekrardan ilerledi. Bu da karşı tarafın amacını anlamış olmakla alakalı olsa gerek. Yaşlı kadın, tek elinde, hâlâ cesedin başından alınmış uzun saçları tuttuğu halde, bir karakurbağasının mırıltılarını andıran bir tonda, geveleyerek şöyle dedi:

“Anladım. Cesetlerin saçını yolmak, kötü bir şey. Ama böyle diyen cesetlerin çoğu, hepsi, buna maruz kalsalar da bir şey demeyeceklerdir. Aslında, şimdi benim saçını yolduğum kadınlar, yılanı küçük parçalar halinde kesip kurutup, buna da kurutulmuş balık diyerek, askerlere satmak üzere kışlalara gidiyorlardı. Salgın hastalığa yakalanıp da ölmeseydi, şimdi bile orda satışta olabilirdi. Üstelik, bu kadın da sattığı kuru balığın tadı güzel bulunduğu için, askerler tarafından yemeklik malzeme olarak kapış kapış alınıyordu. Ben, bu kadının yaptığının kötü olduğunu düşünmüyorum. Yapmazsa, açlıktan öleceği için, bunu yapmaktan başka çaresi yok. O yüzden, yine şimdi, benim yaptığım şey de kötü olarak algılanamaz. Bunu gerçekten de yapmadığım takdirde açlıktan öleceğim için başka çarem yok. Ayrıca, “çaresizlik” dediğimiz şeyi yakından tanıyan bu kadın, benim şu an yaptığım şeye de kuşkusuz izin verecekti, diye düşünüyorum.”

Yaşlı kadın, genel olarak bu anlama gelen şeyler söyledi. Hizmetkâr, kılıcını kınına sokup, kabzasını sol eliyle tutarak, kayıtsız bir tavırla bu hikâyeyi dinliyordu. Elbette, sağ elinde, kırmızı yanağında irin taşıyan büyük sivilceyi aklına takarak dinliyordu. Ama, bunu dinlerken, hizmetkârın kalbinde, bir cesaret doğageldi. Bu, biraz önce, kapının altındaki adamda eksik olan cesaretti. Ve yine demin, bu kapının üstüne çıkıp yaşlı kadını yakaladığı zamanki cesaretle tamamen ters yönde hareket eden bir cesaret. Hizmetkâr, açlıktan ölmekle, hizmetkârlık yapmak arasında bocalamasından kurtulmakla kalmadı. O an, “açlıktan ölmek” düşüncesi, bir daha akla gelemeyecek bir seçenek olarak bilincinden tamamen uzaklaştı.

“Gerçekten öyle mi?”

Yaşlı kadın hikâyesini bitirince, hizmetkâr, dalga geçer bir ses tonunda böyle cevap verdi. Ardından, bir adım öne çıkıp, birden sağ elini sivilceden ayırıp yaşlı kadının ensesine asılarak şöyle dedi:

“Demek sen hırsızlık yapınca kötü hissetmiyorsun. Ben de bunu yapmadığım takdirde, açlıktan ölecek bir bedene sahibim.”

Hizmetkâr, hızla, yaşlı kadının elbisesini zorla çekip aldı. Ardından, yaşlı kadını şiddetle tekmeleyerek cesetlerin üstüne yatırdı. Merdivenin başına kadar beş adım sayılıyordu. Hizmetkâr, solgun ten rengi elbiseyi koltuk altına alıp, göz açıp kapayıncaya kadar merdivenden aşağıya gecenin derinliğine doğru indi. Hemen ardından,

ölmüşçesine çökmüş yaşlı kadın, bir süre sonra cesetlerin arasından, çıplak bedenini çekip çıkarmayı başardı. Yaşlı kadın, kâh mırıldanır kâh homurdanır bir sesle, hâlâ yanan ateşin ışığının yardımıyla merdivenin ağzına kadar emekledi. Sonra, oradan, beyazlamış kısa saçlarını geriye atıp kapının aşağısını gözetledi.

Gittikçe kararan geceden başka bir şey göremedi.

Hizmetkâr, yağmura aldırmaksızın, çoktan, Kyoto'ya hırsızlık yapmak üzere koşturmaya başlamıştı bile.

Vüs'at O Bener

Kaya

İngilizceye çeviren: Caroline Williams-Gökçe Metin

Gaga burun, Çerkes gözkapakları, boydan fu-kara, üstünde pardösü bile yok, eksi kaç? Buz gibi hava, görmezden gelemem, arka sokak olsa sapabilirdim, patlak pabuçları besbelli, de-ğişmemiş, durakladık, yarım gülümseme belir-di yüzünde. Öğretmen kürsüsünde ezberlediği Fransızca tümceleri alaycı bakışlarımıza aldır-madan okuyan delikanlı. "Öğretilenlerin hiçbir işe yaramayacağını anlayacaksınız ileride."

"Merhaba."

Yanıtlamadı. Gelen geçen omuz vuruyor. Yana çekildik.

"Hemen tanıdım. Sen de ayrıldın galiba ordu-dan."

"Atıldım."

"Neden?"

"Çekemediler."

"Peki, bu ne hal? Oturalım mı bir yere?"

Vitrininde, taze su böreği, sıcak sahlep yazılı tatlıcıya girdim, arkamdan geldi, tırmandık

Hooked nose, Circassian eyelids, deficient in height, with not even an overcoat, and minus what? It's freezing cold, I can't pretend not to see, if there were a back street I would be able to go down it. His shoes clearly ripped open, nothing has changed, we stopped, a half smile appeared on his face. The young man who, not minding our contemptuous looks, recites the French he has memorized from the teacher's podium. "Please understand that what is taught will not prove useful for anything in the future."

"Hello."

He did not reply. People were bumping into us as they passed by. We stood to one side.

"I recognised you instantly. I guess you've also left the army."

"I was thrown out."

"Why?"

"They weren't happy with me."

"You look terrible. Are you ok? Shall we sit so-mewhere?"

merdivenleri, çökkün avurtlarını doldurdu tıka basa.

"Anlat Kaya."

"Disiplinsizlikten. Uyamadım işte. İşsizim. Karım kaçtı. Birkaç kuruşum vardı, o da bitti."

"Vah vah! Çocuk var mıydı?"

İşaret parmağını kaldırdı.

"Onu da aldı götürdü kadın."

"İsabet. Bir sürü büro var başvurdun mu?"

"Almıyorlar. Beğenilmedi çevirilerim. Sen? İyi görünüyorsun."

"Oldukça. Epey sürttüm. Ben istifa ettim, zorunlu hizmetimi tamamlayınca. Karımın yardımıyla bitirdim hukuk fakültesini. Memur oldum yine. Hiç yoktan iyi elbet. Nerede kalıyorsun?"

"Şurada, burada."

"Ne yapabilirim sana?"

Dişlerini gıcırdattı. Cüzdanımı çıkardım.

"Al şunu. Kusura bakma, birkaç gün idare eder. Emekli maaşı bağlanmadı değil mi? Neydi rütben?"

"Teğmen. Aidatımı alabildim, o da yarısı..."

"Kitabevlerine, gazetelere git. Ben öyle yaptım. Düzeltmenlik falan. Memur alımları durduruldu, yoksa..."

"Cumhurbaşkanlığına adaylığımı koydum. İngilizcem de fena değil. Sen ne diyorsun arkadaş!"

Dizleri vuruyordu birbirine.

We entered a cakeshop which had a sign in the window saying fresh borek and hot sahlep, he walked behind me and we climbed the stairs, he stuffed his hollow cheeks chockablock.

"Go on, Kaya, explain."

"It was for indiscipline. I couldn't adapt somehow. Now I have no job. My wife has run away. I had a bit of money but that's also gone."

"Too bad! Do you have any kids?"

He raised his forefinger.

"The woman also took them away."

"That's just as well. There are lots of agencies. Have you applied to them?"

"They won't employ me. My translation wasn't appreciated. What about you? You look good."

"Pretty much. I mucked about a bit. I resigned after I finished my compulsory service. I graduated from the faculty of law with the help of my wife. I became a clerk again. It's better than nothing of course. Where are you staying?"

"Here and there."

"What can I do to help?"

He gritted his teeth. I took out my wallet.

"Take it, please. It will cover you for a few days. You're not entitled to a pension yet, are you? What was your rank?"

"Lieutenant. I was able to get my monthly pay, but only half of it."

"Go to the bookstores, the newspapers. That's what I did. I worked as a proofreader and stuff. Office workers aren't being taken on anymore, otherwise..."

"I put myself forward as presidential candidate. And my English isn't bad. What do you say my friend?"

His knees were knocking together.

Furuğ Ferruhzad

Farsçadan çeviren: Kenan Karabulut

Babacığım,

Sizlere uzun zamandır mektup yazmadım, yani yazdım da göndermedim. Şu an masamda üstüne adresinizi yazdığım iki zarf var ama sürekli mektupları değiştirmem gerekir diye düşündüğüm için masamın üzerinde öylece kaldılar. Size ne yazabilirim bilmiyorum? Ben, tıpkı hayatta çok rahat olan yoksul bir insan kadar iyiyim. Şimdilik kendimi hayattan fazla bir şey beklememeye alıştırdım, her zaman dediğim gibi, buna da şükür. Çocukları var ki benim kadar da mutlu değiller ve bu nedenle daha az kafa yorup daha fazla yaşıyorum. Emir'in* durumu da fena değil. Biz sık sık görüşüyoruz ve konuşmalarımız her zamanki gibi Tahran, çocuklar, anne ve babamız hakkında oluyor. Bu öyle bir konu ki günlerce bu konuda yorulmadan konuşabiliriz. Birlikte olduğumuzda her ikimiz de annemizi, babamızı ve bu çocukları ne kadar çok sevdiğimizi anlıyor; onların her zaman hayatımızda var olmasını ve sevgilerini hissetmeyi arzuladığımızı fark ediyoruz.

Ben ilkbaharda İran'a dönmeyi düşünüyorum ama Emir aynı görüşte değil, benim burada onun yanında kalacağımı, sonra birlikte döneceğimizi sanıyor. Henüz bu konuda düşüncelerimi belirtmedim. Kami'yi** özlüyorum ama öte yandan ruhsal durumumun iyi olmadığını düşünüyorum. Hâlâ güçlü ve normal değilim; eğer oraya dönersem yeniden o cehennemî hayat başlayacak ve ben artık bazı şeylere tahammül edemeyeceğimden korkuyorum.

İşimi ve okulumu sormuşsunuz. Siz benim hayattaki hedefimin ne olduğunu biliyorsunuz, belki biraz aptalca olacak ama ben burada bir başına olmaktan mutluluk duyuyorum. Şiiri seviyorum ve büyük bir şair olmak istiyorum. Hiçbir zaman bundan başka bir işim olmadı; yani kendimi bildiğimden beri şiiri sevdiğimi hissettim. Ben bilinç ve anlayış kapasitemi geliştirmek için her işi yapıyorum. Asla diploma almak ya da yüksek öğrenim görmek için okumuyorum, belki de amacım bilgilerimi geliştirip ilgi duyduğum konu-

nun yani şiirin peşine düşüp başarılı olabilmektir. İtalya'da bulunduğum yedi ay zarfında İtalyancayı iyi öğrendim ve İtalyancadan iki şiir kitabı tercüme ettim. Şimdi de Almanca bir kitabın çevirisi için Emir'e yardım ediyorum. Çevirdiklerimden bir tanesini de basılması için Tahran'a gönderdim. Elbette bana bir gelir de sağlayacak.

Avrupa'da bulunduğum bu on ay zarfında bir şiir kitabı yazdım ve yayınlamayı düşünüyorum. Şiir benim Allah'ım, yani ben şiiri bu derece seviyorum. Gecem gündüzüm hiç kimsenin şimdiye kadar söylemediği yeni ve güzel bir şiir söylemenin düşüncesiyle geçiyor. Kendimle baş başa kalamadığım ve şiir düşünmediğim gün, bana boşu boşuna geçen bir günmüş gibi geliyor. Belki şiir beni mutlu edemez gibi görünüyor olabilir, ama ben mutluluğu başka bir şekilde algılıyorum. Benim için mutluluk güzel elbiseler, iyi yaşam ya da güzel yemekler değil, ben ruhen huzurlu olduğumda mutlu oluyorum ve şiir ruhumu huzurlu kılıyor, eğer insanı hırslandıran güzel şeylerin hepsini bana verip şiir söyleme kudretini benden alırlarsa ben kendimi öldürürüm. Siz bana bir zaman izin verin, bırakın ben diğerlerinin gözünde mutsuz ve derbeder olayım; göreceksiniz asla hayatımdan sızlanmayacağım. Allah'a ve çocuğumun üzerine yemin ederim ki sizleri çok seviyorum; sizleri düşündükçe gözlerim doluyor. Bazı zamanlar Allah niçin beni böyle yarattı ve bu şeytani niçin şiir adıyla vücudumda diriltti diye düşünüyorum.

Şimdiye kadar sizin sevginizi ve rızanızı kazanamadıysam hata bende değil. Ben diğer insanlar gibi normal bir yaşamı kabullenme ve tahammül etme gücünü kendimde göremiyorum. Evlenmeyi düşünmüyorum. Hayatımda ilerlemeyi, toplumumda kadının sığrama yapmasını istiyorum ama söylediklerimi kabulleneceğinizi de sanmıyorum.

Bana mektup yazın çünkü mektuplarınızı seviyorum, size iyi bir şeyler alıp göndermek istiyorum ama nasıl bir şey sevdiğinizi bilmiyorum. Biraz param var; eğer bana nasıl bir şey sevdiğinizi yazarsanız güzel babama ilk defa küçük bir hediye almak istiyorum, ama siz bana nasıl bir şey sevdiğinizi yazmalısınız. Sizleri öpüyorum.

* Furuğ'un erkek kardeşi

** Furuğ'un oğlu

Kaynak: Der Gurub-i Ebedi (Mecmua-i asar-ı mensur-u Furuğ Ferruhzad)

Derleyen: Behruz Celali, sf 112.

Ayşe Nihal Akbulut

Güney Amerika Şiiri Çevirisinde Özbetimleme

40. ölüm yıldönümünde ya da 80. doğum yıldönümünde Che'ye saygı

2009 Ocak ayında YKY arasında yayımlanacak olan Son Devre (Último round) adlı kitabı çevirirken kitabın ilginç bir şiirle başladığını gördüm. Julio Cortázar kısa/uzun anlatılardan ve şiirlerden oluşan kırk yamalı kitabının başına "Sílaba viva" (Yaşayan Hece) adlı şiiri konurmuştu:

Sílaba viva (1969)

Qué vachaché, está ahí aunque no lo quieran,
está en la noche, está en la leche,
en cada coche y cada bache y cada boche
está, le largarán los perros y lo mismo estará
aunque lo acechen, lo buscarán a troche y moche
y él estará con el que luce y el que espiche
y en todo el que se agrande y se repeche
él estará, me cachendió.

Yaşayan Hece (2007)

Napsan boş, hep orada olacak, istemedikleri yerde bittikçe,
gece çöktükçe, süt döküldükçe,
araba yürüdükçe ve her çöküntüyü geçtikçe ve ağız dolusu her sövdükçe
orada olacak, peşine köpek salsanız da hiç şaşmaz

yine orada olacak, avlamaya kalktıkça, izini sürdürükçe döne döne
o yine orada olacak, yanibaşında herkesin, kavga ettikçe, dile döküldükçe
her şeyde her yerde, büyüdükçe, eğildikçe
orada olacak, anam avradım olsun, yaşayacak bu hece: çe.

Kitabın son yazısı ise, yazarın Casa de Américas Dergisinde 1967'de Havana, Küba'da yayınlanmış olan bir mektubu, bir özeleştiri yazısı idi. Cortázar'ın dergiyi çıkaran Kübalı dostu Roberto Fernández Retamar'a söz verdiği "Güney Amerikalı Aydının Durumu Üstüne" başlıklı yazıyı içeren bu mektubu, "derginin Güney Amerika okuruna ulaşmasını engelleyen büyük zorbalık nedeniyle, belge olarak geleceğe kalması için buraya alıyoruz" diyerek, kitaba da aldığını belirtiyordu. Ülkesi dışında, batı yazınına daha yakın bir coğrafi konumda üretmekte olan bir yazar olarak, kendisine dışardan bakanların yanlış değerlendirdiği durumunun gerçek yüzünü açıklıyordu. Bu kitapta başat olarak görülen ve bu kitaba kadar olan yazınsal üretiminde geleneksel olarak kendine yakıştırılan tutuma, kendine özgü "buluşçu" biçimine, oyuncu tavrına, dil düzlemindeki becerilerine, söz ustalıkları gibi yaratıcı yazınsal yaklaşımına bir özeleştiri ya da açıklama getiriyordu. Bu yazıyı da tümüyle buraya aktarmak yerine en can alıcı noktaları alıntılıyorum:

(s.375-381)

Saignon (Vaucluse), 10 Mayıs 1967.

Roberto Fernández Retamar

Havana

Sevgili Roberto,

Derginin Güney Amerika aydınının içinde bulunduğu durumunu ele alan sayısı için birkaç sayfa ve bir mektup borçluyum sana. Aşağıdaki satırlarda göreceğin gibi bu ikisini birleştirmek daha kolayıma geldi; (...)Paris'te kitapların gerçeklik içinde oluşması gerektiğine inanan bir adam doğdu. Bu süreç bir sürü kavga, bozgun, ihanet ve yarım kalmış başarılarla göğüs gerdi. Duygusal ve aynı zamanda insanbilimsel de diyebileceğimiz bir açıdan insanoğlunun ayırdına varmaya başladım; Fransa'da bir gün Cezayir savaşının tiksinciliğine uyandım; delikanlı olarak İspanya savaşını izlemiştim, daha sonraları dünya savaşında en temel sorunun savaşın ilkeleri ve düşünceleri olduğuna inanmıştım. 1957'de Küba'da olup bitenlerin ayırdına varmaya başladım (daha önceleri ara sıra kulağıma çalınan gazete haberleri vardı, birçok benzeri gibi kanlı bir zorbanın yönetimi, ilkeler düzlemindeki uyuşmaya karşın hiç bir duygusal bağ kurmamıştım). Küba devriminin başarısı, yeni yönetimin ilk yılları, artık tarihsel ya da siyasal bir doyum olmanın ötesine geçmişti; çok geçmeden başka duygulara kapıldım; insanoğlunun sonunda anladığı ve ulaşmak istediği amacın yeniden doğuşuydu bu. O güne değin bana kabul edilebilir ve giderek gerekli bir tarihsel akım gibi görünen toplumculuğun çağımızın temel insanlık olgusu üzerine, benim payıma düşen, içinde yaşadığım toplumların gözardı ettiği ancak son derece temel bir değer olan ethos üzerine kurulmuş tek akımı olduğunu anladım. Bu değer, çok yalın, akla sığmayacak derecede güç ve yalın bir ilkeye dayanıyor: insanoğlu, insanın insan tarafından sömürülmesine bir son verebildiği gün adını gerçekten de hak etmeye başlayacaktır. (...); bireysel olarak olduğumuz kişi olmanın korkunç yanlışlığı ile bu yüzyılda halklar olarak olduğumuz şey arasında sürekli olarak bir kopma yaşamamızın sızısını duymak; insan topluluğunun sonunda toplumculuğun uygulamalı, şiirin de tinsel bir görüşünü sunduğu bu ilk örneğe vardığı noktaların aralığından geleceği görmek. Temel insan olgusunun bilincine vardığım andan beri, bu arayış hem bağittimi hem de görevimi tasarlamıştır. Ancak, eskiden kolayca inandığım gibi, yalnızca düşüncüyle birşeyler yaratmak olarak yazının, kendimi bir yazar olarak gerçekleştirdiğim duygusuna kapılmama yettiğine artık inanmıyorum çünkü benim bu tür yazın anlayışım değişti ve artık kendi içinde bir çelişki barındırıyor; eskiden insanlığın anladığı biçimiyle bireysel gerçekleştirme ile şimdi toplumculuğun anladığı biçimiyle ortaklaşa gerçekleştirme arasındaki çelişki

bu. (...)Roberto, şunu da söyleyerek sözlerimi bitireceğim; bana bunlardan hiçbiri kolay gelmiyor. Güzellik ve kültürle kendimiz kaptırdığımız, ağır aksak, sonu gelmez ve bencil alış veriş, kendimi birkaç saatte birçok güzellikle yüzyüze bulabileceğim bir anakarada sürdürülen yaşam; Giotto freskleri ya da Prada'daki Velázquez'ler, Büyük Kanal'ın Rialto kıvrımı, Turner'in resimlerinin ışığı yeniden bulduğu söylenebilecek Londra sergi salonları, neredeyse her gün, eski devirlerde olduğu gibi güzelduyusal ve zihinsel sorunlara, soyut felsefeye, düşgücünün, düşüncenin ve anlayışın sürüklendiği en yüksek düzlemdeki oyunlara, herşeyi unutup bir yana atarak, ateşle kendini vermek gibi çekimlere kapılma duygusu içimde sonu gelmez bir çekişmeyi uyandırıyor; bunlardan hiçbiri eğer aynı zamanda halkların yaşamsal sorunlarına yönelmiyorsa, üçüncü dünya aydınının durumunu kararlı bir biçimde ele almıyorsa etik olarak haklı çıkmaz, bir anlam taşımaz duygusuna kapılıyorum. Çünkü günümüzde tüm aydınlar, gücül olarak ve gerçekte üçüncü dünyaya ait olduklarından, en başta gelen görevleri, bombanın pimindeki parmağı usul ama kesin bir biçimde destekleyenler için bir tehlike, bir gözdağı, bir skandal olmaktı. Dün Le Monde gazetesinde, UPI'den gelen bir haberde Robert McNamara'nın bir basın bildirisi veriliyordu. Metne bakılırsa, ABD Savunma Bakanı (Neyin savunmasıya?) şöyle diyordu, "Yaptığımız kestirimlere göre, Çin'in elli kent merkezinde birkaç küçük nükleer başlıklı füzenin patlatılması kentsel nüfusun yarısını (beş yüz milyon kişiden fazla) ve sanayi nüfusunun yarıdan çoğunu yok edecektir. Bunun yanı sıra, bu tür bir saldırı, büyük oranda nitelikli işçinin yanı sıra, ülke yönetiminde, teknik alanda, fabrika yönetimlerinde kilit noktadaki çok sayıda insanı da öldürecektir." Bu paragrafa gönderme yapma nedenim, bu haberi okuduktan sonra kendisine yazarlık sanını hak gören bir yazarın hiç bir şey olmamış gibi kitaplarına dönemeyeceğini, görevinin bir romancı, ozan ya da tiyatro yazarına düşenleri yapmakla yerine getirildiği gibi bir duyguya kapılarak rahatlayıp yazılarını sürdürmeyeceğini düşünmemdir. Bu ya da benzeri bir yazı okuduğumda, doğamda çekişen iki öğeden hangisinin kavgayı kazanacağını biliyorum. Siyasal bir eyleme geçemediğimden, yalnız başıma sürdürdüğüm kültür işimi yadsımıyorum, inatla sürdürdüğüm varlıkbilimsel arayışa ara vermiyorum, en başdöndürücü düzlemlere tırmanan düş oyunlarımdan vazgeçmiyorum; ama bütün bunlar artık kendi içinde ya da yalnızca kendisi için yuvarlanıp gitmiyor, artık bunların batılı mandarinlerin işine geldiği biçimiyle insanlık anlayışıyla bir ilgisi yok. Benim yazabileceğim en dayanaksız şeyde bile, insanın içinde bulunduğu tarihsel sürem ile bir bağ kurma isteği her zaman göze çarpacaktır, insanın kendinden daha iyi bir şeye doğru, ortaklaşmacı ve insanlık gibi olgulara doğru uzun yürüyüşüne bir katılım çabası görülecektir. Yalnızca bu nabız atmasına, bu baş kaldırıya yanıt veren aydınların yapıtlarının halkların bilincinde yeniden doğacağına ve şimdi ve gelecekteki eylemleriyle dünyaya gelme amacımız olan bu yazma işini haklı çıkartacaklarına, ona gerçek anlamını bağışlayacaklarına kesinkes inanıyorum.

Seni sınıksıkı kucaklayan dostun

Julio

Her türlü anlatı, şiir, öykü ve metinden oluşan Son Devre adlı bu kitabın çeviri amaçlı metin çözümlemesini yapar ve buna ilişkin üst metinler okur, araştırmalarını sürdürürken kitabın çerçevesini oluşturan bu iki metnin, ilk şiir ile son mektubun hiç de rastlantısal olmadığını ayırdına vardım.

Bu yazının yapıtaşlarından başka birini oluşturan güzel bir rastlantı ise benim bu çeviriyi yaptığım 2008 yılının Che açısından çok anlamlı bir yıl olması. Çünkü Ernesto Che Guevara de la Serna'nın doğum tarihi 14 Haziran 1927 (Rosario de la Fe, Arjantin), ölüm tarihi ise 9 Ekim 1967 (Higueras, Bolivya). Yazının alt başlığı, Che'ye Saygı" özellikle de bu rastlantıdan kaynaklanıyor.

"2008 Che'nin yılı olacak

(<http://www.tumgazeteler.com/haberleri/che/>)

ARJANTİN'de Santa Fe eyaleti valisi Jorge Obeid, 2008 yılını "Che Yılı" olarak ilan ettiklerini açıkladı. Geçen hafta, Che'nin 40. ölüm yıldönümü anmasında yapılan açıklamada, 2008 yılının büyük devrimcinin doğumunun 80. yılı olduğuna da dikkat çekildi."

Cortazar'ın kitabı ile Che'nin buluşma noktası ise çifte eksenli; hem dilsel eksende hem de dış dünya gerçekliğinde görülebilir bu kesişme. İlk, dil düzlemindeki yanına bakalım. Ernesto Guevara'nın Arjantinli olması, Arjantinlilerin konuşma sırasında sık sık "che" sözünü kullanmaları ona bu takma adı kazandırıyor. Cortazar ise şiirinde bu tek heceyi, "che" /çe/ hecesini vurgularken (vachaché, noche, leche, coche, bache, boche, acechen, troche, moche, luche, espiche, repeche, cachendió) hem bu halk kahramanına gönderme yapıyor hem de şiirinin kahramanı olan halkın kendisine, yaşamı bedene kavuşturan, yaşamı sürdüren, doğan, yaşayan, devinen, dönüştüren, dönüştüren, devrim yapan, vb. insana, kitleye gönderme yapıyor.

Ernesto Che Guevara, 1965 yılının Ocak ayında Havana'da Verde Olivo dergisinde yayımlanan Küba'da Sosyalizm ve İnsan başlıklı yazısında, Küba devriminde önde gelen etkenlerinden söz eder ve bunlardan birine öncelik vererek ilk sıraya koyar: (s. 4)

"Böylelikle Küba Devrim Tarihinde, saf ve öz nitelikleriyle karşımıza sistemli bir biçimde sık sık çıkacak bir kişilik belirdi: Kitle. Bu çok yönlü mevcudiyet, görüldüğü gibi uysal bir koyun sürüsüyümüşçesine hareket eden, aynı kategoriye mensup (içinde buldukları dayatılan sistem de onları aynı kategoriye indiriyor) öğelerin toplamı değildir.(...) Kitle, tarım devrimi ve devlet işletmelerinin yönetimi gibi zorlu bir işe de katıldı; Domuzlar Körfezi deneyiminden kahramanca geçti, CIA tarafından silahlendirilen çeşitli eşkiya çetelerine karşı mücadelede pişti, Ekim Krizi sırasında modern zamanların en önemli kararlarından birine tanıklık etti ve bugün hala sosyalizmin inşasını gerçekleştirmek için çalışıyor."

Kesişme noktasının dış dünya gerçekliği ise yazarın, kitabın çerçevesini kapatan son yazısında açığa çıkıyor. Küba devrimini içselleştiren yazar tüm yazarlık yöneliminde hem içerik hem de biçem açısından yeni bir dönemeci dönmüştür.

Santiago Colás, "Bizim olası gerçeğimiz buluş olmalı" diyen Cortázar'ın "buluş" kavramını varolan öğeleri yepyeni bağıntılarla birleştirerek yeni alanlar açmak olarak tanımlar. Buluş içkindir, kendi gücünü taşır ve bulaşıcıdır. Buluşu yazınsal bir teknik olarak yapıtlarında dilsel ve izleksel düzlemde kullanan Cortázar bir yandan da bu kavramı gerçeklikle de birleştirir; siyasal düzlemde de, insanoğlunun olumlu ve yaşamdan yana değişikliklere, hem birey hem de toplum olarak hep açık olduğu inancını sergiler. 1994'te Küba'da Havana Casa de las Americas yayınevinde devrimcilere seslenirken, "Devrimcilerin dili ne de uzak kalıyor devrimcilikten!" dediğini anımsatıyor bize Colás. Cortázar'ın bu eleştiriyi yaparken amacı apaçıktı: Güney Amerika birliği düşüncesinin karşısında olan güçlerin yalnızca kökü dışarıda etkenler olmadığını, bu karşı gücün yalnızca ABD'den kaynaklanmadığını, bu ülkelerin kendi baskıcı yönetimlerinden, sözde devrimci partilerinden ya da kendi, öz tinsel, iç seslerinden geldiğini belirterek onları kendi özlerini yeniden yoğurmak üzere bir iç yolculuğa ve bu türden küçük ölçekli faşist eğilimlere karşı savaşılmaya çağrı çıkarıyor, bu yeniden yaratım ve yoğurma işleminin kullandıkları dile de yansımaları gerektiğine inancını dile getiriyordu.

Colás'ın "Inventing Autonomies: Meditations on Julio Cortázar and the Politics of Our Time" (Özerklik Buluşları: J. C ile Günümüz Siyaseti Üzerine Düşünceler) adlı incelemesinde belirttiğine göre Cortázar'ı seven ve onun yapıtlarını, yazarlığını değerlendirenler iki öbeğe ayrılır: Birincisi, yazınsal değerine inananlar, ikincisi, siyasal eğilimlerini, özellikle

1968'lere değin oyuncu, becerikli, başarılı bir yazınsal yaşamın ardından aydın sorumluluklarını yüklenmiş siyasal bağitlarını kurmuş bir birey olduğunu söyleyenler. Oysa, diyor Colás, Che'nin ölümünün hemen ardından yazdığı, "Yaşayan Hece" adlı şiirinde, onu köşeye sıkıştırmaya kalkarak birinci ya da ikinci etiketi yapıştıranlara güzel bir yanıt veriyor Cortázar. Oyun ile yaşam, yazın ile siyasa, dil ile dil dışı gerçeklik birbiriyle etkileşerek birinin ya da ötekinin önceliği kaptığı bir yarışma olmaktansa, birbirini tümleyen bir çoğalmaya dönüşüyor. Che ölmüş olabilir, Cortázar'ın Seksek romanı ile oluşturduğu 1963'lerde yazında açtığı çığır kapanmış olabilir. Yazarın kendisi de öldü hiç kuşkusuz. Peki, bütün bu anlattıklarımız yalnızca tarihsel bir döneme ve yazına ilişkin veriler mi? Colás'a göre durum bu denli yalınkat açıklanamaz. Antonio Negri ile Michael Hardt'ın yorumlarına bakıldığında, gününü tamamlamış bir dönem ya da can çekişen bir ütopya değil de bizim zamanımız ve uzamımızın başlangıç noktası olarak okunmalı bu tarihsel aşamalar. Güney Amerika'da 1959'da Küba devrimi ile başlayan ve anakaranın öteki ülkelerine de yayılan devrimci toplumcu büyümeye karşı 1970'lerden bu yana dayatılan siyasal ve ekonomik gelişmeler, küreselleşme sonucunda devletin düştüğü konum, özgürlüklerin neoliberal reformlara feda edilmesi benzeri gelişmeler otuzbeş yılını çoktan doldurdu. 60'lı yılların değişim ve dönüşüm ütopyası küreselleşme kamçısını yedi ve "ılımlı demokrasi" konumuna indirgendi. Sonuç olarak, yüzeysel bakıldığında 60'ların devrimci girişimi günümüz anamalcı yaklaşımıyla donduruldu, geri püskürtüldü. Ancak Colás'a göre, Negri bu bakışın iki dayanak noktasını çökertiyor. Birincisi, anamalin önceliği yerine geleneksel terimle işçinin ya da Negri'nin terimiyle kalabalıkların önceliğini benimseyerek. İkincisi, 60'ların topyekün devrim girişimi yerine, daha karmaşık, özerk zamansal ve uzamsal, ayrışık durum ve öğelerin değişimi ve dönüşümünü öngörerek. Bu özerklik insanın, kitlenin, kalabalığın, ev kadınının, öğrencinin, öğretim üyesinin, işçilerin, her türden insanın değişik, ayrışık yer ve zamanlarda, sınıftan, eve, fabrikadan rock konserine, sinemadan yatak odasına değin her yerde, gündelik yaşamı içinde yaratıcı gizilgücünü işin içine katması olarak da tanımlanabilir. (Colás 2005)

İşte bu nedenle, Cortázar'ın "Yaşayan Hece" şiirini çevirirken, Colás'ın değindiği Negri'nin ve onun da dayanak aldığı Spinoza'nın da gönderme yaptığı, etiketlerin ve ulamların ötesinde ve dışındaki, tüm bunlardan daha fazlası olabilen, oluşturucu öęe, kalabalık, kitle, insan ya da yaşamdan yana olan, yaşamı kuran her şey, her "özerk buluş" ve onun bireysel yansıması olarak Che'yi göz ardı edemezdim. Bu öğeleri dikkate almak ve okuruma yansıtmak sorumluluğunu duyumsadım.

Çevirmenlerin çeviri sürecini okurlarıyla paylaşmaları ve böylece mesleki bireysel tarihlerini aktarmalarına özbetimleme diyorum. (Akbulut 2008) Nasıl yeni oluşan bir bilim alanının betimleyici çalışmalarla durumuna açıklık getirdiğini, dökümler yaparak alanda olup bitenlere tanıklık yapıldığını biliyorsak, bunun üçüncü kişi bakış açısından, gözlemci gözüyle yapılması yanı sıra birinci kişi açısından, öze dönük olarak gerçekleştirilmesi de önemli. Çevirmenin kendi çeviri sürecini, bu arada yaptığı araştırmaları ve verdiği kararları bu kararların ardındaki düşüncelerini aktarması da çeviribilim araştırmacıları için

eşsiz bir birikim oluşturacaktır.

Bu yüzden bu yazının temel amacı özbetikleme. Ozanın/yazarın şiir/metin yapısını kurarken örtük olarak ideolojisinden diline yansıyanı çevirmen nasıl algılıyor, hangi araştırma ve alımlama süreçleri yürürlükte ve bu alımlamalar çevirmenin diline nasıl yansıyor? Çevirmenin sesi nasıl oluşuyor? Bu sesi oluştururken sezgisel bir süreç ile bilinçli birtakım çevirmen kararları atkı ve özgü iplikleri olarak örülen erek metnin dokusunu oluşturuyor. Bilinçli verilen kararları sizlerle bu yazıda paylaşmamım nedeni ise çevirmenin kişisel tarihini oluşturan çeviri süreci tanıklığını bir "özbetim" metni ile belgelemek, ileride çeviri araştırmacılarına veri tabanı oluşturacak biçimde kendi çeviri sürecimi aktarmak. Böylece özbetikleme adını verdiğim bu üst metinle çevirmenin "kara kutu"sunu, bilince yükselttiği kadarıyla düşünce akışının tutanakları oluşturuyorum. Özbetikleme ve benzeri üstmetinlerin çeviribilimin eğitim, eleştiri, vb. gibi alt alanlarını besleyen geri bildirimler olarak işe yaradığını biliyorum. Bilinçaltında kalan, sezgisel ara düzlemde kalkanlarsa belki de erek metne yansıyor ama ancak başka türden, gözlemcilerin yaptığı betimlemelerle su yüzüne çıkarılabiliyor.

Biz çevirmenlerin bilinçli ve dizgeli olarak gerçekleştirdiği Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi, dilsel ve küçük ölçekli kararlarımızdan önce, dünya bilgisi ve araştırma edincimizle desteklediğimiz büyük ölçekli kararlarımızı vermemize ortam hazırlar. (Esen-Eruz 2008) Şiir çevirisinde işte tam da bu devingen noktada, hem metnin, hem metindışı, metin berisi, metin ötesi vb. etkenlerin baş döndüren çevriminde çevirmenin gözettileri arasında "metinbirim" önemli bir yer tutar. Işın Bengi Öner, Çeviri Kuramlarını Düşünürken. Adlı kitabında, "Şiir Çevirisini yönlendiren kısıtlamalar. Bir yöntem önerisi için bazı notlar" başlıklı makalesinde kendi yöntemini anlatırken Even Zohar'ın metinbirim terimini temel aldığını belirtir: "İnceleme, şiirin bir bütün olarak çağrışımlarına değinilerek başlayacaktır. Başka bir deyişle, metnin, metin dışı bağlantıları betimlenmeye çalışılacaktır. Daha sonra metnin belli bir şekilde yorumlanmasına neden olan ve metnin içinde ön plana çıkarıldığı düşünülen dil verileri incelenecek ve bu dil verileri örgünlendirilecektir. Şiirin yorumunu etkileyen dil verileri metinbirim (texteme) olarak adlandırılacaktır. (Bkz. Even-Zohar, 1979:629-633)" (Bengi-Öner 2001:16). Benim sizinle paylaştığım örnekte metinbirim "çe" hecesi ya da /çe/ sesi. Bu ses yinelemesini anlamın temeline yerleştirdiğimden, çevirmen kararım da bunu öncelikli olarak erek metne eklemek oldu. Burada alınan karar, çe hecesini ekleyerek okura yalnızca ilk adımı attırmakla kaldı. Ekleme, "Che" hecesi olarak açıklanmadığı için Ernesto Che Guevara'ya doğrudan gönderme yapmadı ancak kitabın çerçevesini çizen son yazıyı okuduğunda basiretli okur bu anlamı tamamlayabilecek. Böylece çevirmen metne eklemeye yaptığı halde, açıklamayı ölçülü tutarak can alıcı noktada son adımı şiir okuma ve anlamdırma edimi olarak okurun basiretine bırakmayı seçti. Üstelik de, "che"nin "kitle, kalabalık, insan" anlam yükünü de üst okumalara bırakarak.

Son olarak, Deniz Özbeyli'nin uyarısına değinmeden geçemeyeceğim. Özbeyli, Varlık dergisindeki "Kimse Ç"yi Hor Görmesin. Harflerin Önemi Üzerine." Başlıklı yazısında ç

harfimize saygılarını sunuyor ve yazısını, "Harflerimize sahip çıkarak yolumuza devam etmek mecburiyetindeyiz" diyerek bitiriyor. Ben de, "İyi ki ç harfimiz hâlâ var!" diyorum. Bu çeviride bana hem okura (metne ekleme yaparak) ipucu sunma, hem de (Che değil çe ekleyerek) şiirin gizemini koruma ve okura çözümlenme/yorum payı bırakma şansı verdiği için.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Ayşe Nihal. 2008. Litera "Çeviride Özbetimlemenin Önemi" 21:1. İst. Üni. Ed. Fak.
- Bengi Öner, Işın. 2001. "Şiir Çevirisini yönlendiren kısıtlamalar, Bir yöntem önerisi için bazı notlar" Çeviri Kuramlarını Düşünürken. İstanbul: Sel Yayınları.
- Che Guevara, Ernesto. (1965) 2007. Küba'da Sosyalizm ve İnsan. (Türkçesi: Çiğdem Öztürk) İstanbul: Everest Yay.
- Colás, Santiago. 2005. "Inventing Autonomies: Meditations on Julio Cortázar and the Politics of Our Time" CR: The New Centennial Review. East Lansing: Fall. Vol. 5. Iss. 2; p. 1-35
- Cortázar, Julio. 1994. "Mensaje al Primer Encuentro de Intelectuales por la Soberanía de los Pueblos de Nuestra América." Obra crítica. Vol. 3. 310 Madrid: Alfaguara.
- Cortázar, Julio. (1969) 2004. Último round. Barcelona: Ediciones destino. (2009)
- Son Devre (İstanbul: YKY - yayıma hazır)
- Esen-Eruz, Sakine. 2008-12-13 Akademik Çeviri Eğitimi. Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi. İstanbul: Multilingual Yay.
- Even Zohar, Ithamar. 1979. "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem". Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies. Ed. J. S. Holmes, J. Lambert ve R. Van den Broeck. (yay. haz.) Leuven: ACCO 117-127.
- Even Zohar, Ithamar. 1987. "Yazınsal Polisistem İçinde Çeviri Yazının Durumu." (Çev. S. Paker) Adam Sanat 14. 59-68
- Deniz Özbeyli. 2007. "Kimse "Ç"yi Hor Görmesin. Harflerin Önemi Üzerine." Varlık. 2007/04: 1195: 42-43.

Berrin Aksoy

Türk Romanın Doğuşuna Çevirinin Katkıları*

19.yüzyılda Türk romanının doğuşu, romanın ortaya çıkışını hazırlayan sosyal ve siyasi nedenlerle bir bütünlük ve uyum oluşturur. 19. yüzyılda Tanzimatı da hazırlayan öncül hareketler, Batılılaşmanın Osmanlı aydınları için bir amaç haline dönüşmesiyle romanın ortaya çıkışının geri planını hazırlar. 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen kültürel ve kurumsal yenilik girişimleri, edebiyat alanında da geleneksel bir tür olan şiir yerine topluma yenilikleri tanıtmak ve yaymak için Osmanlı aydınınca daha uygun bir tür olarak görülen romana yönelmeye yol açtı. Osmanlı aydınını oluşturan ve İstanbul'dan çıkan elit kesim, Batı dillerini de bilmenin rahatlığı ile yüzlerini Batıya çevirmiş ve Avrupa'nın sergilediği bilimsel ve sanatsal beceri ve başarıları beğeniyle ve merakla izlemekteydiler. İzlenimleri, romanın idealist ve yenilikçi amaçları için toplumu yönlendirme yolunda eğitici bir araç olarak kullanmaya çok uygun olduğu düşüncesini geliştirdi. Yenilikçi Osmanlı aydınları edebiyatın öğretici yanını önemsemekte ve Namık Kemal'in değişiyile "bir ulusun doğru şekilde eğitilmesine sunduğu hizmet"i vurgulamaktaydı. Oysa ki geleneksel anlatı türü olan şiir imgeler ve sembollerle süslenmiş, yalınlıktan uzak ve temasal olarak içine düştüğü kısır döngü açılarından yenilikçi görüşleri içerebilecek olanakları sunmaktan yoksundu. İçeriği gerçekçi bir yaklaşımla ve olabildiğince duru bir anlatımla doldurmaya uygun bir tür olan roman, Osmanlı aydını için tam da aradığı bir yöntemdi. Bu bakış açısı, Osmanlı aydını ve aynı zamanda ilk romancılarının romana edebi bir tür olarak hayranlık duymanın ötesinde, içinde buldukları ortam ve koşullar bakımından Batı kurumlarını topluma rahatça, hiç bir retorik kısıtlamaya uğramadan anlatabilecekleri bir tür olduğundan ilginç geldiğini söyleyebiliriz. (Bkz. Fethi Naci, Cevdet Kudret, A. Hamdi Tanpınar, Ahmet Ö. Evin)

Osmanlı aydınının Batı'ya bakışı, topyekün kültürel ve toplumsal bir dönüşümü gerçek-

leştirmekten çok, "Doğu'da mazide kalmış bir altın çağın azametine Batı'dan alınanlarla yeniden ulaşmanın yollarını aramak" (Evin,2004 :13) hedefiyle yoğunlaşmıştı. Dolayısıyla, roman türü Osmanlı toplumunu Batılılaşma yolunda eğitecek en uygun araç olarak görülmekteydi. Avrupa romanında 19. yüzyılda var olan "gerçekçilik" akımı da bu çekiciliği artırmaktaydı. Osmanlı toplumunda yer alan divan edebiyatı ve sözlü halk edebiyatından bağımsız olarak doğuşunu ve yükselişini gerçekleştirecek olan Türk romanı, kısaca bu koşullar altında gerçekleşme yolundaydı. Ancak tam anlamıyla oluşması, Tanzimat döneminde başlayıp Cumhuriyet'le birlikte çağdaş uygarlığı yakalamak için sistemli bir faaliyete dönüşen çeviriler sayesinde olacaktır. 1859'da Yusuf Kâmil Paşa'nın Fénelon'dan yaptığı Télémaque çevirisi, Batı romanından yapılan ilk çeviri olmanın yanısıra, gerçekçilik ve gündelik yaşama yaptığı vurgularla da roman sanatının gücünü gözler önüne seren ilk çeviri romandı. Télémaque'ın çevirildiği yöntem çağdaş edebi çeviri kuramlarından tamamen uzakta olmasına karşın, çeviri tarihimizde Osmanlı kültüründe yeni bir türde yapılan ilk çeviri eser olarak yerini alır. Tercüme-i Telemak'ın ardından gelen Sefiller, Robinson Crusoe, Monte Cristo, Atala gibi çeviriler roman tekniğinin Türk yazarlar içinde kök salmasına ve Türk yazarlarca da bu tekniğin uygulanmasıyla sonuçlandı. 1871 'de Ahmed Midhat'ın Letâif-i Rivâyat'ı, 1872'de Emin Nihat'ın Müsamere-name'si ve Şemseddin Sami'nin Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat'ı yayınlandı. Türkçe'de ilk romanlar olarak adlandıracağımız bu eserler, aynı zamanda Osmanlı fikir adamı ve aydını olan yazarları tarafından yeni bir ulusal edebiyat oluşturmaktan çok, dönemin toplumsal sorunlarına ışık tutup, güncel hayatı yenileştirme amacı taşımaktaydı.

Roman türü, özünde bireyin merkez alındığı ve orta sınıf okur kitlesine seslenen bir yazın türü olarak Batı'da ortaya çıktı ve gelişti. Oysa ki Osmanlı toplumunda birey kavramı henüz Batı'daki anlamıyla oluşmamış, bireyi ve orta sınıfı doğuran toplumsal kurumlar yerleşmemişti. Bu durumun aslında farkında olan Osmanlı aydını ise benzer koşulların nasıl oluşturulacağı konusunda kararsızdı (Moran, 1991 : 13). Çevirilerin kalitesi ise genelde tatmin edici olmaktan uzakta, kısaltmalar, atlamalar, eklemelerle bezenmişti. Çeviriler

çoğunlukla yeniden yazma diyebileceğimiz bir yöntemle yapılmaktaydı. Çevirmenler Osmanlı nesir dilinin çeviri yapmaya elverişli olmadığına bilincinde olmalarına karşın, çeviri sorunları ve bunların nasıl aşılabileceği üzerine kapsamlı bir çalışma başlatılamadı (Paker, 1998 :578)

Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından Batı aydınlanması ve hümanizması ruhunun Türk toplumunda yaratılması amacıyla başvuru yapılan çalışmalar doğrultusunda kurulan Tercüme Bürosunun faaliyetleri kapsamında yayınlanan Tercüme dergisi çeviri ,çeviri sorunları,ve bu sorunların ele alınması üzerine ilk dizgesel ve kuramsal altyapı çalışması olacaktır.

Batılılaşma girişimlerinin sekteye uğraması ve Osmanlı Devletinin yıkılışından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde roman türü de gelişip serpilecek ortama kavuşacaktı. Cumhuriyetle birlikte başlayan sosyal, ekonomik ve kültürel yenilikler ve değişimler romanın da yazınsal ve toplumsal boyutlardaki doğal gelişimini gerçekleştirdi. Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre, bireyi gözardı eden bir dünya görüşünün yerini, bireye değer

veren bir dünya görüşünün alması Türk romancılığının gelişimine en büyük etkidir (içinde F. Naci, 1999).

Cumhuriyet döneminde Türk romanının gelişimi, Tercüme Bürosu'nun faaliyetlerine de çok şey borçludur. Sanatı ve yazını aydınlanmanın vazgeçilmez unsurları olarak gören dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, sanat adamları ve eğitimciler, kültürel bir dönüşüm projesi içinde başlattıkları çeviri faaliyetleri ile Batı romanının en temel ve klasikleşmiş eserlerini Türkçe'ye çevirerek öncelikle edebiyat okuru oluşmasını sağlayan ortamı hazırladılar. Toplumda ard arda gelen reformlar sayesinde ve özellikle Türk dili ve eğitim alanındaki büyük yenilikler ve atılımlar çevirilerin okunabilmesini, özümsemesini ve ötesinde, tartışılmasını sağladı. Romana gösterilen ilgi ve çevirmenlerin kalitesi, yazarları ana dillerinde yani Türkçe olarak bu türde eserler yaratmaya yönlendirdi. Cumhuriyet'le oluşan yeni "birey" etrafında dönen konular ve Türkçe'nin zenginliği giderek Türk romanlarını ve okurlarını çeşitlendirerek çoğalttı. Suat Karantay'ın söylediği gibi çeviriler, Cumhuriyet döneminde kültürel bir canlanmayı gerçekleştirdi. 1940'lara gelindiğinde, artık İstanbul'a sıkışmış Osmanlı yazarı yerine, köylerden, kasabalardan çıkan romancılar görülmeye başlandı. Bu yazarlar Türk romanına köy yaşamını, halkı ve bireyi kattı. Yeni dünya görüşlerini aktardı, ulusal yaratıcılık çevirilerin yarattığı bilinç ve güçle oluştu (Karantay, 1991 : 96-101).

Roman çevirileri, yazınsal bir türü Türk yazarlara tanıtmının ötesinde, yazın sanatı ve yöntemlerinin yenilenmesi ve zenginleşmesini de sağladı. Vedat Günyol, Cumhuriyet'in uygarlaşma hedefi doğrultusunda yürütülen çeviri faaliyetlerinin Türk edebiyatçılarının dünya çapında şöhret kazanmasının geri planını oluşturduğunu söylerken aynı zamanda da Türk dilinin de bu çeviri faaliyetleri sayesinde yazın dili haline geldiğine dikkat çeker (1981 : 65). Bir Türk romanının Nobel Edebiyat ödülünü kazanmasıyla taçlanan romanımız, kendi doğuşuna yol açan çeviri faaliyetleriyle hala zenginleşmekte, Türkçe'den yabancı dillere yapılan çevirilerle de artık Dünya edebiyatını beslemektedir.

Kaynakça :

- Evin Ahmet Ö. (2004) : Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi, Agora, İstanbul
 Günyol, Vedat (1983) : "Türkiye'de Çeviri" içinde Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul, İletişim. 324-330
 Karantay, Suat (1991) : "Tercüme Bürosu", Metis Çeviri, 16. 96-101
 Tanpınar, A. Hamdi (1999) içinde Fethi Naci : Yüzyılın 100 Romanı, İstanbul, Adam Yayınları
 Parker ,Saliha (1998)'Turkish Tradition' içinde Routledge Encyclopedia of Translation Studies London and Newyork ,Routledge, 571-582 .

Sakine Eruz

Duraksız Kùltürler Diyarı: Fablların Gizemli Yolculuğu ve Çevirmenler

*Karga karga gak dedi,
Çık Şu dala bak dedi,
Çıktım baktım Şu dala
Bu karga ne budala...*

Bir garga ağzına bir pâre et alû bir âğâc üzerine çıkûb yemek murâd eyledikte dibine bir dilkü gelüb gördü ki karganın ağzında et var. Karnı defi ac olmağla ete tama' edüp aŐađdan kargaya hitab edüp eyitdi: Ey tûti-zebân senin güzel savtına ve mûsikîye âgâz ile evvelden mâ'ilim. Lutf edüb bana bir Türki söyle aŐađıdan dinleyeyim..."

* * *

Osmanlı'nın İstanbul'undayız. Karşı Taraf anlamına gelen Pera'nın daha sonra Levanten binalar dendiğinde akla gelecek sokaklarında ilerliyoruz.

Gece karanlık, iki dil oğlanı bize doğru geliyor, ayakkabıları sarı. Kıyafetleri görkemli, muhtemelen elçiliklerden birinde dil oğlanlarının düzenlediği bir eğlenceden evlerine dönüyorlar. Yıl 1735.

[Belki de tam Nevizâde Sokağındayız. Sözde tarihi meyhaneler sokağında; öyle her söylenene inanma, belki bir, bilemedin iki meyhane dahi yoktu o sokakta ellili yıllarda diyor bir zamanların bir Nevizâdelisi.]

Şimdi biraz daha gerilere gidelim. Üç kıtayı kaplayan devasa bir imparatorluğun topraklarındayız. İmparatorluğun en değerli mücevheri İstanbul, kenarları zümrüt denizlerle

nakışlı bu güzeller güzeli çokkültürlü kentnin adları da kendi gibi, adeta sayısız : Rumca, Ermenice adlar ve Osmanlı'da Derssaadet, Âsithane ve daha nice nice adlar. Salt tarihin değil, ticaretin de gözbebeği İstanbul; salt binbir kültürün değil, ticaretin de gözbebeği Anadolu; salt çok dilliğin, binlerce yıl süren sanatın değil, ticaretin de gözbebeği beş denize açılan devasa imparatorluğun liman kentleri. Bütün ülkeler kıyasıya yarışıyor Osmanlı topraklarında ticaret yapmak için. Onlar, Doğu'nun sonsuz zenginliğini bu topraklardan, bu denizlerden geçirmeden ulaştıramıyor Batı'ya. Ancak bunun için, pazarlık yapmak gerekiyor. Bu toprakların gerçek beyleri tercümanlar. M.Ö. 2500 yıllarında Kapadokya'da tercüman loncalarına rastlıyoruz, o tarihte de çoğul kimlikli tercümanlar kervanlara onlar yol gösteriyor, kervanbaşları tercümanlar yönetiyor kervanları. Osmanlı'da da tercümanlar imtiyazlı bir sınıf, genelde Rum Fener beylerinden ya da daha sonra Müslümanlığa geçen kişilerden oluşuyor bu kesim. Osmanlı'da tercümanların büyükelçi, hatta sadrazam dahi olabildiği bir sistemdeyiz.

Batı pek de güvenemiyor bu "Osmanlı-Rum/Ermeni/Musevi/Müslüman" tercümanlara. İlk Venedikliler 1551 yılında kendi tercümanlarını ("giovin di lingua") yetiştirmeye başlıyorlar, bunları 1650'de zamanın önemli hanedanlarından Habsburglular (Sprachknaben) izliyor ve sonunda Fransızlar 1669'da Pera'da Dil Oğlanları (Enfants de langue) okullarını kuruyorlar.

Ayrıntıda boğulmamak için biz yine Karga fablına dönelim. Şimdi sonraki yıllarda Fransa'da, Paris'te Doğu Bilimleri Akademisinin kurulmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri olan Pera'nın Dil Oğlanları okulundayız. Fransızlar çok umutlu bu okuldan, buradan yetişecek tercümanların doğrudan onlara hizmet edeceklerine inanıyorlar.

Osmanlıya kültür doğudan geliyor, fabllarda da öyle, önce Sanskritçe'de (Eski Hint Dili) yazılan hayvan öyküleri, Farsça ve Arapçaya çevriliyor. Osmanlı'nın bilim dili Arapça, edebiyat dili Farsça. Arapça Müslümanların kutsal kitabı Kuran-ı Kerim'in dehaca kurgulanmış dili. Batıda Latincenin yüzyıllarca bilim dili olarak hüküm sürdüğü gibi, Arapça da Osmanlı'da bilim dili olarak egemenliğini ilan ediyor. Farsça ise büyük yazarların yetiştiği bir dil. Dört denize açılan Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Farsça yazı dili olarak da kabul görüyor. Osmanlı'da ise Türkçe, Farsça ve Arapça iç içe. Öyle kesin bir dil ayrımı politikası gütmüyor Osmanlı. Tebaanın konuştuğu tüm diller kullanılıyor, ancak resmi dili zamanın modasına göre Arapça ya da Farsçanın yerelleştirilerek kullanıldığı, hatta 20. yüzyılda Fransızcanın da etkisinin hissedildiği Osmanlı Türkçesi, bilim dili Arapça, yazın dili Farsça. Onun dışında konuşulan sayısız dilden Habsburglular Hanedanı güçlendiğinde Almanca, Fransa ile etkileşim arttığında Fransızca önem kazanıyor.

Şimdi yolculuğumuza Dil Oğlanları kitabından bir alıntıyla devam edelim :

"Denizcilik Bakanı kont de Maurepas 1730'da, o sırada Fransız elçisi olan Marki de Villeneuve'e, Yakındoğu'nun çeşitli liman kentlerindeki tercümanlara Tarihle ilgili olsun, başka konularla ilgili olsun, Fransızcaya çevrilmesinde yarar bulunan el yazmalarını çevirttirmesini emretti. Üç yıl sonra Villeneuve bakana şu cevabı veriyordu : Bütün yapa-

bildiğim, Kapüsenler kolejindeki dil oğlanlarının konuyla ilgilenmesini sağlamak oldu." Bundan böyle elyazmalarının sayısı arttı ve Bakan Maurepas'ın onayının da alınmasıyla, metinler kralın kitaplığına aktarılmaya başladı."

Evet yine dönelim Pera'nın sokaklarında ilerleyen Fransız dil oğlanlarımızın yanına. Biraz yakından kulak kabartalım konuştuklarına :

Morel de Cresmery'nin sesini duyuyoruz galiba: "Bu akşam ne kadar da eğlendik, büyük elçinin güzel kızları da çok beğendi çaldığımız müziği, söylediğimiz şiirleri. Anlattığım fabl var ya, dün çevirdim onu, hani şu karga ile tilki hikayesi. Yarın temize çekip büyükelçiye ulaştıracağım."

Dil Oğlanları ve Tercümanlar kitabınının 95'inci sayfasında arasında fabllar da bulunan çok sayıda metnin "bir yanında Türkçe, Arapça ya da Farsça metnin, öbür yanında ise Fransızca çevirinin yer aldığı" ilk kez iki dilde basıldığı yazıyor.

* * *

Biliyoruz ki, Cumhuriyet Türkiye'sinde "Karga ile Tilki" LaFontain öyküleri/fablları/ masalları olarak okul kitaplarına giriyor, sonra Eyüpoğlu'nun pırl pırl çevirileriyle Lafontaine'nin fablları derleniyor. Böylece fabllar gizemli yolculukları sırasında Osmanlı'da kaybolup daha sonra Batı'dan Türkiye'ye ulaşıyor. Karga ile Tili dallanıyor, budaklanıyor ve günümüzde sayısız çocuk kitabında Lafontaine'nin adı ile anılmaya, resmedilmeye, uyarlanmaya devam ediyor.

KARGA İLE TILKI

Bay karga konmuş bir dala

Koca bir peynir ağzında.

Tilki kokuyu almış gelmiş:

-Günaydın, Sayın Karga, demiş:

Bu ne güzellik böle

Bakmaya dolamıyorum size

Şu tüylere bakın, pırl pırl;

Sesiniz bilmiyorum nasıl;

diye yazıyor Eyuboğlu (1908-1973) ve devam ediyor öyküye pırl pırl anlatım gücüyle.

Eyuboğlu'nun La Fontaine'den çevirilerinin derlendiği kitabın başında söylediklerine de kulak verelim: "Bizim edebiyatımızda La Fontaine gibisi neden yetişmemiş dersiniz? Ezop'un Anadolu lu olması bir yana, bizim kadar masal dinlemiş, Hint'ten, Çin'den, Arap'tan, Fars'tan masal getirmiş, efsaneleri katmış, karıştırmış millet azdır. Sâdi, Mevlânâ gibi büyük saydığımız şairler de masalları küçümsememişler. Üstelik halkımız Nasreddin Hoca diye eşsiz bir masal kaynağı da yaratmış. .... Öyleyken, çığır açamamış birkaç

eski şairimizi çıkarırsak, kimse masal değerlerimizi şiire aktarmayı iş edinmemiş. Orhan Veli'nin ömrü yetseydi, belki geçim zoruyla başladığı Nasreddin Hoca masallarını daha öteye götürürdü. (.....)

Çevirme zorluklarımızdan çoğu Türkçenin değil, bizim darlığımızdan, deyimlerimizi yarım yamalak bilişimizden, kullandığımız kelimelerin nerden nasıl geldiğini bilmeyişimizden geliyor. Bereketli topraklar üstünde kıtlık içindeyiz bu yüzden. (...)

Eruz çeviriyi betimlerken bu etkinliği suya benzetir. Ancak, çeviri sürecinde suyun biçimi değişir, su boşaltıldığı kabın formunu alır ve içeriği içenin beklentisi doğrultusunda değişir, kâh limonata olur, bir yaz günü ince uzun bir bardakta buz gibi soğutulmuş içilir, kâh Türk kahvesi olur, zarif fincanlarda sımsıcak sade, orta şekerli ya da şekerli sunulur. Sunum işini iyi bilen suyu erek kitleye ulaştırır, yoksa su hiç kimsenin susuzluğunu gidemeden ziyan olur gider.

* * *

Biliyor muyduk acaba, kültürün bu boyutunun Doğudan Batıya yolculuğunu, onun Osmanlı İmparatorluğu topraklarında büyük bir sabırla çok uzun süre ikamet ettiğini, dahası Eski Yunan kültürünün dahi Bağdat'ta 8. ve 9. yüzyıllarda, Bağdat, Beytül Hikme'de yapılan çeviriler aracılığıyla Arapçaya ulaşıp yine Selçuklu ve Osmanlı'nın uçsuz bucaksız topraklarında olgunlaşmayı beklediğini ve daha sonra dil oğlanlarının ve tercümanların yaratıcı rüzgarlarıyla Batıya yelken açtığını, ancak bu aşamaları yaşadktan sonra Türkiye'ye yönlendiğini ve bu kez de Türkiye Cumhuriyeti'nde yerleşmek için büyük bir uğraş verdiğini...

Doğu deyince ilk akla gelen öteki yazın türüne de değiniverelim: 1001 Gece Masalları. O da fabllar gibi gizemli bir yolculuğa çıkıyor, ama çevirmeni çok usta, erek odaklı, okurun hoşnut olacağı şekilde kaleme alıyor bu masalları, belki de ondandır bu 1001 gece Masallarının 1001 yıl yaşamaları... Çokkültürlü bir tercüman Antoine Galland, yaklaşık 19 yıl İstanbul'da önce elçilik sekreteri olarak daha sonra kralın görevlendirdiği bir araştırmacı olarak kalıyor. 1704'te Arapçadan çevirdiği 1001 Gece Masalları ile, Batı belki de ilk kez Doğu'nun büyüleyici uslubuyla tanışıyor. Daha sonra bu masallar Fransızcadan Türkçe de dahil olmak üzere öteki dillere çevriliyor. Bu da başka bir öykü, başka bir zaman ve uzam bekliyor anlatılmak için...

* * *

Kissadan hisse

Osmanlı sayısız kültürü üstünde barındıran kocaman bir evren. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı'nın mirasçısı, son yüzyıllarını zorluklar içinde geçiren devasa bir imparatorluğun küllerinden doğan bir Zümrüt-ü Anka. Oysa Tanzimat dahi ayırımında değil bu zengin hazinenin üstünde oturduğunun, öykündüğü içselleştirilmeyen bir Batı kopyacılığı. Türkiye sanki bir zaman makinesinden geçerek geliyor bu günlere, arada kocaman boşluklar var, boşluklardan aşağıdaki uçuruma bakıldığında tenimize değmesine izin

veremediğimiz nice yapıtlar duruyor sonsuz derinde. Sessiz, sakın bekliyorlar tenimize degecekleri günü.

Belki de doldurabilmek için bu boşlukları, bu katmanlı kültürlerin gizemli yolculuğunu izlemek gerekiyor. Nice yabancı dil oğlanları, tercümanlar ve Osmanlı mütercimler bize el uzatıyorlar o gizemli bahçede birlikte gezinmek için. Umarız, bir gün Eyuboğlu'nun da dediği gibi, bir yazar, bir şair bir tercümanı da yanına alarak aralayiverir bize kapalı duran bu evrenleri.

Kaynakça:

Hitzel, Frederic (1995) di Oğlanları ve Tercümanlar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

La Fontaine, Jean de (2005) Jean de La Fontaine Massallar, Çeviren Sabahattin Eyuboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası

Eruz, Sakine (2000) Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler, İstanbul: Rektörlük

Eruz, Sakine (2003) Çeviriden Çeviribilime, İstanbul: Multilingual

Feryal Korkmaz ile "Delile ve Kimne" üzerine yazışma (04.12.2008)

Necdet Neydim ile fabllar üzerine kısa sohbet (04.12.2008)

tr.wikipedia.org/wiki/Büyük_Selçuklu_Devleti - 148k 06.12.2008)

Özlem Berk

Dil sınırlarını aşan bir çeviri ortaklığı: Joyce Lussu ve Nazım Hikmet

Türk Edebiyatı'ndan İtalyanca'ya çevrilen ilk eser 1957 yılında Nazım Hikmet'in *Ma è poi esistito Ivan Ivanovic?* başlığıyla aktarılan İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu? adlı oyunudur. Bunu 1958'de yine Nazım'ın *Poesie* (Şiirler), 1960'da şiir ve tiyatro eserlerinden örnekleri içeren *Poesia ve Teatro* (Şiir ve Tiyatro) başlıklı iki cilt, 1961'de *In quest'anno 1941* (Şu 1941 Yılında) ve *La Conga con Fidel* (Havana Röportajı), 1963'de *Poesie d'amore* (Aşk Şiirleri) başlıklarıyla şiir derlemeleri ve 1965'de *Paesaggi Umani* (Memleketimden İnsan Manzaraları) izler.

Nitekim İtalyan okurlar uzun yıllar Türk edebiyatını sadece Nazım Hikmet ve Yaşar Kemal'le tanımışlardır. Nazım Hikmet'in şiirleri defalarca yeniden basılmış, şair özellikle de aşk şiirleriyle tanınıp çok sevilmiştir. *Poesie d'amore* uzun yıllardır İtalya'da Sevgililer Gününde en çok satan kitapların başında gelmektedir.

Nazım'ı İtalyanca'ya aktaran ilk çevirmen olmamasına rağmen, onu tek başına İtalyan okurlara sevdiren Joyce Lussu çok yönlü ve üretken bir yazar, tarihsel bir karakter ve alışılmadık bir çevirmendi.

Floransa'da doğan Joyce Lussu (1912-1998) Marche bölgesinden ilerici, aristokrat ve toprak sahibi bir ailenin üç çocuğundan sonuncusuydu. Büyük annelerinin ikisi de İngilizdi ve Joyce'la birlikte diğer iki kardeşinin adı da atalarının anısına İngilizce konmuştu. Baba Guglielmo Salvadori (1879-1953) Leipzig Üniversitesi'nde felsefe okumuş ve başarılı akademik kariyerine Herbert Spencer'in eserlerini İtalyanca'ya çevirerek başlamıştı. Eşi Giacinta Galletti'yle (1876-1960) birlikte faşizm karşıtı harekete aktif olarak katılmış, İngiltere'de *The Manchester Guardian* gibi ünlü gazetelerde yazılar yayımlamışlardı. Ancak 1924 yılında Guglielmo "kara gömlekliler" tarafından ciddi bir biçimde yaralanır ve

aile gizlice, sekiz yıl kalacakları İsviçre'ye sürgün olarak gider. Joyce ve kardeşleri burada devam ettikleri okulda Anglo-İtalyan ailelerinin eğitim mirasına Fransızca ve Almanca dil ve kültürünü de eklerler.

Joyce Lussu daha sonra Heidelberg'de Karl Jaspers ve Heinrich Rickert'in öğrencisi olarak felsefe okurken Nazizmin doğuşuna tanıklık eder; Sorbonne'da edebiyat ve Lizbon'da filoloji okur. 1933-1938 yılları arasında Afrika'nın pek çok ülkesini gezer. Anne ve babasının izinden giden Joyce, Avrupa'daki toplumsal, tarihsel ve edebî meselelerle yakından ilgilidir. Adalet ve Özgürlük (Giustizia e Libertà) adlı faşizm karşıtı yeraltı hareketinin sadık bir üyesi ve İkinci Dünya Savaşı sırasında İtalyan direnişinin aktif bir yandaşı olur. 1938 yılından itibaren birlikte olduğu Adalet ve Özgürlük hareketinin lideri Emilio Lussu'yla 1944 yılında evlenir.

Savaştan sonra da Lussu hâlâ barış uğruna savaşanları unutmaz ve pek çok uluslararası barış hareketine dahil olur. Bu çoğulcu kültürel ortamlarda Lussu Avrupa geleneğine, özellikle de İtalya'ya yabancı pek çok yeni kültürle tanışır. Savaş sırasında askeri sınırları aşmasını sağlayan çokkültürlü ve çokdilli özelliğinin bu sefer de İtalya'da tanınmayan bu yabancı kültürlerin edebiyatlarına ulaşmasını sağlayacağını farkeder.

Lussu özellikle şiire meraklıdır, kendisi de şiirler yazmış, Liriche başlığıyla Benedetto Croce'nin derlediği ve çevirdiği ilk şiirleri (bunlardan birkaçı Almanca ve Fransızca yazılmıştı) 1939 yılında yayımlanmıştır. Ancak Lussu, daha sonraları özellikle Batı edebiyatı geleneğine yabancı, az bilinen dillerde yazılmış şiirleri İtalyanca'ya aktarmaya yoğunlaşır. Lussu'nun İtalyanca'ya çevirdiği ilk şiirler ise Nazım Hikmet'in şiirleridir.

Nazım Hikmet ve Joyce Lussu 1958 yılının haziran ayında Stokholm'deki Barış Konferansı'nda tanışırlar. Lussu delegelerden birinin Nazım için 'dünyanın yaşayan en büyük şairi' dediğini duyar. Nazım'ı tanımadığı için utanan Lussu, hemen konferansta sergilenmekte olan Nazım'ın başka dillere çevrilmiş olan şiirlerini bulup inceler. Konferans sırasında kısa sürede arkadaş olurlar. Joyce Lussu Nazım Hikmet'le tanışmasını hayatının en önemli deneyimlerinde biri olarak tanımlar. Bu karşılaşma Lussu için aynı zamanda en eğitici deneyimlerden biri de olmuştur (Ballestra, 224-5). Lussu ilk defa Nazım sayesinde Batı merkezli bir bakış açısından kurtulmuş, yeni şiirler ve yeni dünyalar tanımaya başlamıştır.

Lussu ve Nazım'ın ortak dili Fransızca'dır. Nazım'ın Fransızcası 'kendine özgü', Lussu'nun çok da önem verdiği dilbilgisi ve sözdizimine fazla dikkat etmeyen bir Fransızca'dır (Lussu, 1998a: 7). Ancak yine de çok iyi anlaşırırlar. "Şiirlerim hoşuna gittiyse" der Nazım, "niye onları İtalyanca'ya çevirmiyorsun?" "Deneyelim" der Lussu ve böylece birlikte çalışmaya başlarlar (Lussu, 1998a: 8). Oysa ne Lussu tek kelime Türkçe bilmektedir ne de Nazım İtalyanca.

Lussu otuz yıl sonra bu çeviri deneyimini şu sözlerle anlatacaktır:

Otelin salonuna gittik ve bana kısa bir şiirini okudu. Yıpranmış, küçük bir kağıda çocukça

bir yazıyla yazılmıştı.... Çok iyi şiir okuyordu. Etkili ve dolgun bir sesi vardı. Türkçe, seslilerden ve yarım seslilerden yana zengin, güzel bir dildi. Sonra açıklamaya koyuldu. Bana neyi anlatmak istediğini çok iyi biliyordu. Sözcükler üzerinde çok titizleniyordu. Fransızca karşılığını bulamadığı zamanlar başka sözcüklerle, deyimlerle, başka dillerden deyişlerle, benzetmelerle ya da güzel ve devinmesini iyi bilen, ellerini kullanarak açıklamaya çalışıyordu. Hiçbir zaman anlamadığım ya da yaklaşık anladığım duygusuna kapılmadım. 'Yalnızca anlaşılabilir, somut sözcükleri gündelik, bir köylünün bile anlayabileceği bir dil kullan' diyordu. (Lussu,1995: 17)

Çeviri hızla ve zahmetsizce ilerler. Lussu'nun kafasında bir belirsizlik olduğunda Nazım anlatmak istediğini örnekler vererek açıklar. Böylece 'eksik anıştırmalar, dolaysız çağrışımlar bile benzersiz bir biçimde beliriyor ve imgeler başka bir yapı ve başka seslerden yararlanarak, ancak biçime yakın ve anlama uygun olarak yeni bir dilde yeniden doğuyordu.' (Lussu, 1998a: 9; 1998b: 24).

Lussu'ya göre Nazım'ı çevirmek zor değildir; aslında belki de bütün şairler kolay çevrilebilirler. Önemli olan onları tanıyabilmektir ve bunun için de filolojik bilgi yetmez:

Bunun için özel bir ilgi ve yazarın şiirsel dünyasına, moral ve ruhsal temellerine, sağ duysuna ve duyarlılığına katılabilme yetisi olmalı. Eğer bu paylaşım varsa anlatım ve çevre farklılıkları, çevrildiği dile uygun yapılar kullanılarak yeniden yaratma sürecinde kolayca eritilebilir. (Lussu, 1995: 18)

Lussu bu yüzden Nazım'ı çevirirken ne Türk dilini, ne Türk edebiyatını ne de Türk, Osmanlı ya da Arap-Fars tarihini öğrenme ihtiyacı duyar. Onun yapmak istediği dilbilgisi kitapları ve sözlüklerle filolojik bir eser üretmek değildir. Zaten Türk şiiriyle de ilgilenmez, sadece Nazım ve onun şiirleridir ilgisini çeken. (Lussu, 1998a: 26-27) Lussu Nazım'ın büyük bir özgürlük duygusuyla yazdığını söyler, 'çünkü başkalarına anlatacak şeyleri' vardır. Şair için de, çevirmeni için de önemli olan dilsel bir çeviriden çok anlamsal bir aktarımdır:

Çevirmenler mısralarına hakkını vermezse omuzunu silker yeni mısralar düşünmeye koyulurdu. Mısralarını cömertçe hediye ederdi çevirmenlere. İnsanlar onlarla istediklerini yapabiliirdi. (Lussu, 1998a: 23)

Dilini değil belki ama, çevirdiği şairin hayatını, kökenlerini, çevresini, kültürünü tanımak ister Lussu. Bu yüzden Türkiye'ye gelmesi şarttır. (Ballestra 226) Nitekim pek çok kez Türkiye'yi ziyaret eder. İstanbul ilk gelişinden itibaren yabancılık çekmediği bir kent olur. Lussu Avrupalı arkadaşlarının anlattığından farklı bir İstanbul görür. Kentin şık ve Batılı semtlerinden ziyade, tozlu ve düzensiz yolların olduğu mahalleleri gezer. Böylece kendini 'maceracı gibi görülebilecek ama gerçekte hiç de öyle olmayan bir biçimde Türk anti-faşist hareketi içinde' bulur. Bu Nazım'ı 'derinden anlayarak' çevirebilmesi için de gereklidir. Münevver ise önce bir akraba, sonra bir kardeş gibi olur Lussu'ya. Nazım'ın şiirlerini yayınlamış yayınevlerinden zorla alabildiği çeviri haklarından elde ettiği gelirin hepsini İstanbul'a gidip Münevver'i görmek için harcar. (Lussu, 1998b: 88-91; 1995: 20-22)

Şiir çevirmek Lussu'ya göre, 'bir dilin dilbilgisel ve sözdizimsel zorlukları üzerine akademik ve filolojik kuru bir çalışma değildir. Şiir çevirmek şiiri anlama çabasıdır, onu neredeyse yeniden yaşamaktır.' Bunun için şairle çevirmenin yaşam karşısında insanın durumu konusunda ortak bir paydalarının olması yeterlidir. (Lussu, 1998a: 5)

Nitekim Lussu'nun çevirdiği şairlerle arasında ne dilsel ne de coğrafi benzerlikler bulunmaktadır. Arnavutluk'tan Angola'ya; Mozambik'ten Vietnam'a kadar pek çok farklı dilden ve coğrafyadan gelen şairin şiirlerini çevirir Lussu. Bu şairleri birbirlerine bağlayan ve seçiminde etkili olan şey ise tektir: 'Dünya sevgisi, onu değiştirme mücadelesinde duyduğu sorumluluk, tarihsel ve politik anlamda devrimci görev ve sorumluluk' (Lussu, 1998a: 5). Lussu'nun şiir çevirmesinin sebebi Nazım'ın şiir yazma sebebinden farklı değildir:

Bana neden şiir yazdığımı soruyorsun. Bu soruyu başka bir biçimde sormak daha doğru olurdu. Neden ve nasıl başladım şiir yazmaya ... Bambaşka bir insanlık buldum. Ve başka bir biçimde yazmaya başladım. Ve o zamandan beri şiir yazmamayı beceremedim. (Lussu, 1998a: 5)

Lussu özellikle İtalyan okurlara yabancı, bu ülkede çok bilinmeyen edebiyatlara yönelir. Az sayıda insan tarafından konuşulan dillerin, İtalya'da bir kaç filoloğun dışında kimsenin tanımadığı büyük şairlerini çevirmek için çabalar hayatı boyunca. Ona göre bir şiiri kendi dilinde yeniden yaratmak için filolog olmak yetmez. Onun için hiç bir zaman bir dilde ya da edebiyatta uzmanlaşma zorunluluğu duymaz. Lussu'nun amacı, sorularına cevap olacak şairleri arayarak ve onları ülkesinde tanıtarak hayatını geçirmektir. (Lussu, 1998a: 157-158).

Nazım İtalya'ya bir kaç kere gidebilir. Roma'ya ilk gidişinde bir yandan şiirlerini çevirirken Lussu'nun bir rehber gibi ona göstermeye ve anlatmaya çalıştığı Roma'yla ilgilenmez Nazım, hatta bunu yaptığı için kızar bile ona: 'Artık Roma üstüne hiç bir şey yazamam. Roma'yı artık ancak senin gözlerin ve açıklamalarınla görebileceğim. Herşeyi mahvettin'. (Lussu, 1998a: 24) Ancak daha sonra Nazım'ın tekrar İtalya'ya gelmesi ve başka İtalyan kentlerini gezerek izlenimlerini şiirleştirmesi konusunda anlaşılır:

Yöntemimiz şöyle olacaktı: Arabayla ya da daha iyisi bulunursa at arabasıyla (kalbindeki rahatsızlık nedeniyle fazla yürüyüp yorulmaması gerekiyordu) yanımızda bir ses kayıt aletiyle dolaşacaktık. O dikkatini çeken şeyleri kendi kendine Türkçe kaydedecekti. Akşamları bu sözlü notları düzenleyip yazıya geçirecektik, ben de onları günbegün çevirecektim. (Lussu, 1998a: 25)

Ancak bu planı gerçekleştiremez Nazım ve Lussu. Öte yandan pek çok uluslararası toplantı ve kongrede buluşurlar ve çeviri çalışmalarına devam ederler. Lussu, Nazım Hikmet'in ölümünden sonra da fırsat buldukça Münevver Andaç'ı Varşova'da ziyaret etmiş, onun Fransızca çevirilerinden yararlanarak Nazım'ın şiirlerini İtalyanca'ya aktarmaya devam etmiştir. (Lussu, 1998a: 157)

İkinci dilden çeviri çeviri tarihi içinde alışılmadık bir durum olmasa da Lussu'nun şiir çevi-

rilerinin ayrı bir yeri olduğunu kabul etmek gerekir. Lussu çevirmek istediği şairlerin pek çoğunu tanıma şansına sahip olmuş, Afrika'dan Danimarka'ya kadar pek çok ülkeye gezeerek bu şairlerin ülkelerini, kültürlerini ve toplumlarını tanımaya, öğrenmeye çalışmıştır.

Lussu çevirdiği şiirlerin pek çoğunu yine şairlerinin ağzından dinleyebilmiş, dilini anlama bile şiirin sesini, melodisi duyabilmiş ve şairlerle yakın çalışması sonucu bu şiirlerin arkasındaki dünya görüşünü de kavrayabilmiştir:

Şiirleri çevirmek için, onları genellikle üç ya da dört dil konuşan şairlerin kendilerine açıklıyordum. Bir şair her zaman belli bir sözcüğü, belli bir imgeyi ya da metaforu, anıştırmayı ya da çağrışımı niye kullandığını anlatırken çok nettir. (Lussu, 1998a: 164)

Nitekim Lussu'nun seçtiği şairler anlam belirsizliğinden ve edebi imgelerden kaçınan, sözlerinin okuma yazma bilmeyen insanlar tarafından bile anlaşılmasını isteyen şairlerdir. Lussu da çevirilerinde dilsel doğruluk sağlamaktan çok, okurlarla bu şiirsel iletişimi kurmaya, böylece İtalyan okurlara bilmedikleri, başka dünyaların kapılarını açmaya, onlara bu yeni dünyaları oldukları gibi açık ve anlaşılır bir biçimde tanıtmaya çalışmıştır.

Nazım Hikmet'in İtalya'da yayımlanan ilk şiirleri başlangıçta fazla ilgi görmez. Lussu Nazım'ın şiirlerini çevirirken metinleri ve başka bir ülkenin yaratıcılığını onları kendi Batılı kültürünün filtresinden geçirmeden dolaysız olarak aktardığını iddia eder. Bu ise hemen anlaşılmayan yeni bir şeydir. (Ballestra, 227) Lussu Nazım'ın şiirlerinin daha sonraları gördüğü ilgiyi de gençlere bağlar, ancak ne Nazım ne de şiirleri hakkında hiç bir eleştiri yazısı çıkmamasından ve 'resmi kültür' tarafından yok sayılmasından yakını. Ancak okurlar Nazım'ı keşfetmiştir ve kulaktan kulağa bu büyük şairin adını yaymaktadır. Nitekim Lussu'nun 1960'lı yılların ortalarından itibaren her sene çeviri hakkı olarak üç bin kitap karşılığı gelir elde etmiştir. (Ballestra, 171, 238)

Yakın zamana kadar pek çok İtalyan çevirmen Nazım Hikmet'i Fransızca çevirilerden İtalyanca'ya aktarmıştır. Bu Fransızca metinler de çoğunlukla Münevver Andaç'ın çevirileridir. Örneğin Memleketimden İnsan Manzaraları'ndan kimi parçalar ilk olarak Türkçe'de değil, Andaç'ın Fransızca çevirisinden sözcüğü sözcüğüne bir aktarımla 1960 yılında İtalyanca'da yayımlanmıştır. Eserin yine tam olmayan bir Türkçe versiyonu ise ilk olarak 1965 yılında Joyce Lussu'nun çevirisiyle birlikte (koşut olarak) yine İtalya'da yayımlanmıştır (Göksu & Timms, 235).

Nazım'ın bir kaç şiir kitabı ise İtalyanca'da iki çevirmenin adıyla yayımlanır: Joyce Lussu ve Velso Mucci. Ancak bu ortak çeviri çalışmasının nasıl olduğu hakkında pek bilgimiz yok. Öyle anlaşılıyor ki Velco Mucci otuzlu yıllarda Paris'deyken Nazım'ın kimi şiirlerini Fransızca çevirilerinden okumuş ve bir eserinde belirttiği gibi, daha sonra bazı şiirlerini Fransızca, İngilizce ve Almanca çevirilerden yararlanarak çevirmiştir (D'Angelo, 40-41). Lussu'yla birlikte çevirmen olarak görüldükleri derlemelerin de ortak bir çalışmadan çok, iki çevirmenin çevirdikleri şiirleri bir arada yayımlama isteği olarak anlaşılabilir.

Nazım Hikmet'in Türkçe'den İtalyanca'ya doğrudan çevrilen ilk kitabı Sevdalı Bulut 2000

yılında yayımlanmıştır. Nazım'ın kimi şiirleri ise Türkçe'den İtalyanca'ya Poesia adlı derginin Mart 2007 sayısı için ilk defa Barbara La Rosa tarafından çevrilmiştir. Ancak alışıldık yöntemlerle dilin sınırlarını aşarak Nazım Hikmet'in İtalyan okurlarca tanınmasında ve kırk yıldan fazla bir zamandır bu ülkede sevilerek okunmasında en önemli rolü Joyce Lussu oynamıştır.

Nazım Hikmet'in İtalyanca'ya çevrilen eserleri (ilk basım tarihleriyle):

- 1957 Ma è poi esistito Ivan Ivanovic?, çev. Franco Lucentini (Torino: Einaudi)
 1958 Poesie, çev. Franco de Poli (Roma: Avanti)
 1960 Opere 1: Poesie, çev. Ignazio Ambrogio, Giovanni Crino, Joyce Lussu, Velso Mucci (Roma: Riuniti)
 1960 Opere 2: Teatro, der. Giovanni Crino (Roma: Riuniti)
 1961 In quest'anno 1941, çev. Joyce Lussu (Milano: C. M. Lericci)
 1961 La Conga con Fidel, çev. Joyce Lussu (Milano: Edizioni Avanti!)
 1963 Poesie d'amore, çev. Joyce Lussu ve Velso Mucci (Milano: Mondadori)
 1965 Paesaggi Umani (Memleketimden İnsan Manzaraları), çev. Joyce Lussu (Milano: Lericci)
 1971 Paesaggi Umani: Poema dal carcere (Memleketimden İnsan Manzaraları), çev. Joyse Lussu (Milano: Accademia - Firenze: Sansoni).
 1972 Poesie çev. Joyce Lussu ve Velso Mucci (Roma: Newton & Compton Editori).
 1996 34 poesie d'amore, çev. Joyse Lussu (Milano: Mondadori)
 1997 Altre poesie d'amore, çev. Joyse Lussu (Milano: Mondadori)
 2000 Il nuvolo innamorato e altre fiabe (Sevda Bulut), çev. Giampiero Bellingeri (Milano: Mondadori)

Kaynakça:

- Ballestra, Silvia. Joyce L. Una vita contra. Milano: Baldini & Castoldi, 1996.
 D'Angelo, Giacomo. Cantastorie della rivoluzione. Chieti: Solfanelli, 2008.
 Göksu, Saim ve Edward Timms. Romantic Communist: The Life and Work of Nazım Hikmet. London: Hurst & Company, 1999.
 Hikmet, Nazım. Poesie. Çev. Joyce Lussu ve Velso Mucci. Roma: Newton, 2002.
 Lussu, Joyse. "Introduzione". Poesie içinde. Roma: Newton, 2002: 7-29.
 Lussu, Joyce. Tradurre poesia, Roma: Robin Edizioni, 1998a.
 Lussu, Joyce. Il turco in Italia (ovvero l'italiana in Turchia), Ancona: Transeuropa, 1998b.
 Lussu, Joyce. Buluşma, çev. Engin Demiriz ve Anna Lia Ergün, İstanbul: Açılım Yayınları, 1995.
 Poesia, n. 214, Mart 2007.

Rafael Carpintero

Çeviri Teorisi Ne İşe Yarar?

Ç.N. dergisi benden bir yazı istediğinde akademik bir şey yazmayı düşündüm, ama bir meslektaş/dostumun (Mine Yazıcı) önerisi sayesinde daha kişisel bir makale yazmaya karar verdim. İlk olarak iki noktayı açıklamam gerek: Tam zamanlı bir çevirmen değilim (kitap çevirmenlerin çoğu gibi), ancak artık Türkçeden İspanyolcaya profesyonel bir roman çevirmeni olduğumu sanıyorum. İkincisi, bir süre İspanya’da bu işi yapan hemen hemen tek kişiydim. İstanbul’da oturan İspanyollar beni “el traductor” olarak tanıyordu (Latif Demircivari bir anlatıma başvurmak istersek “the çevirmen” diyebiliriz). Türkler ise, bağlama ve edebiyat tercihlerine göre, ya Yaşar Kemal ya da Orhan Pamuk çevirmeni olarak tanırdı. Başka yazarlar da çevirdim, doğru, ama nedense kimse onları anımsamıyor. Nobel Ödülü Orhan Pamuk’a verildikten sonra, özellikle İspanya ve Latin Amerika’da, sonunda yalnız “Orhan Pamuk çevirmeni” oldum. Buket Uzuner’in dediği gibi, kendilerini kocasının soyadıyla tanıştıran o hanımefendiler gibi olduk (“Siz kimsiniz?”, “Ben Orhan Pamuk çevirmeniyim, memnun oldum”).

İspanyol eğitim sistemi sayesinde çeviri diye bir şeyle ilişkilerim eskiden kaynaklanır. Latince, Grekçe ve Arapça çevirerek öğrendim ve belki de bu dilleri bu yüzden unuttum. Gerçekten roman çevirmeye 1996 yılında Yaşar Kemal’in İnce Memed dörtlüsüyle başladım. Çeviriyi kabul etmem o zamanlar için fazlaca cesur bir karardı ama hiçbir zaman pişman olmadım çünkü en azından dört yıl işsiz kalmamış oldum. Adımı ilk kitapta görmek bana profesyonellik duygusunun ilk ipucunu verdi (gerçeği söylemek gerekirse, ikinci soyadımı, yani annemin soyadını, eniştemin deyimiyile “çok aristokrat bir H harfi ekleyerek” yanlış yazmışlar ama önemli olan bu değildi). En önemli İspanyol çevirmenlerden biri olan Miguel Sáenz’in dediği gibi: “(Çevirmen) bilgisayar önünde çok zaman geçirir ve bu yüzden, kaçınılmaz olarak, uğraşı üzerinde çok düşünür”; ben de bu görevimi-

zi yerine getirdiğime inanmaktan hoşlanırım. Çeviri, çevirmenler üzerinde ve çevirmen olarak kendi üzerimde biraz düşündüm şimdiye kadar; vardığım bazı sonuçları sizlerle paylaşmayı isterim.

Nobel Ödülü bombasının patlamasına kadar çeviriyle ilişkilerim epey dertsizdi ve ister İspanyol, ister Türk çevirmenlerle olan ilişkilerim profesyonel konulardan, çeviri dünyasının dedikodularından ya da kitaplardan konuşmaktan öteye gitmezdi (maalesef futbolu sevmiyorum, ancak çevirmenlerin kitaplardan konuşma yeteneği gerçekten doğaüstü bir şeydir). Ancak Nobel'den sonra resmi olarak yalnız "El" (the) çevirmen olmakla kalmadım, aynı zamanda bir tür entelektüel de oldum. Birdenbire tanımadığım bir sürü insan zaten pek kesin olmayan fikirlerimi bilmek istiyordu. Çok şükür, epey aydınlatıcı bir şey geldi başıma. Aşağı yukarı Haziran 2006'da, her yıl Tarazona'da düzenlenen Edebiyat Çevirisi Üzerine Günler için bir atölye çalışması önerdim, önerim kabul edildi ve Kasım ayında Tarazona'ya vardığımda o yılın Nobel Ödülü'nün "resmi" çevirmeniydim. Ancak o yılın en önemli olayı kesinlikle Eduardo Mendoza'nın verdiği açılış konferansıydı. Konuşması ilginç ve komik olmakla kalmadı, aynı zamanda benim için (sanırım hepimiz için) çok aydınlatıcı oldu. Özellikle iki noktada. Bir yandan Mendoza BM'de akıl hocasının kendisine anlattığı sırrı açıkladı: "Çevirinin asıl sorunu –ve bu (öğrencilere) yalnız deneyimli olanlara ve (yılın) sonunda açıklanması gereken bir şeydir- çevirmemiz gereken metinlerin her zaman başka dilde olmalarından kaynaklanır". Bu kadar mutlak ve bunaltıcı bir gerçeği pek az duydum. Yani işimiz şu başka dilde olan, başka bir dünyadan gelen şeyi bizim dilimize ve bizim gönderge evrenimize aktarmak. Doğru olan başka bir şey, gelecekteki çevirmenlerin bunu işin başında fark etmemeleridir. Metin orada elimizin altındadır ve her ne kadar demek istediklerini biz ondan çok daha iyi söyleyebilsek bile, görevimiz bu değildir ve var olanla yetinmemiz gerekmektedir: tam olduğu gibi metnin kendisiyle.

Mendoza'nın konferansının ilgi çeken ikinci noktası olası iki uç çevirmen tipi idi. Bir yanda, "sanatsal" ya da "ruhsal" çevirmen vardır. Mendoza'ya göre "genellikle her zaman mecazlarla konuşan ve uzun konferanslar veren" bu çevirmene ben "masoçevirmen" adını taktım çünkü her zaman çevirirken çok acı çeker. Öbür yandan "teknik" çevirmen vardır. Ona göre, çevirmek "salt tekniktir ve o yüzden yapılması gerekenin Yorumbilim, Üretici Dilbilgisi I ve II okumak olduğunu sanır". Söylemek bile fazla, bunlar uç tiplerdir çünkü çevirmenlerin çoğu çok sevimli ve kibardır ama şu uç tipler varlığını da yadsıyamaz bir gerçektir. Hayatımdaki en tatlı anlarından biri Madrid Kitap Fuarında İspanyol çevirmenler derneğinden meslektaşlarımla (ve daha sonra İstanbul'da Çeviri Derneği üyeleriyle) şahsen tanışmam oldu; öte yandan, en huzursuzluk verici anlarından biri de bir toplantıda kendi aralarında yarışan bir grup "sanatsal" çevirmenlerin arasında bulunmamdı. Ancak daha sonra, onlardan, bizlerden, bu tutumun beklendiğini fark ettim. (İşin aslı, eşim Mª Jesús Horta gözlerimi açtı.) Bunu çok daha önce fark etmem gerekirdi çünkü Türk çevirmenlerle yaptığımız başka bir toplantı sırasında dışarıdan biri (bir öğrenci miydi yoksa bir gazeteci mi?) şöyle bir soru sordu: "(B)iraz dışarıdan bakınca biyolojik çevirmenler gibi görünüyorsunuz yani olayın psikolojik yanına hiç değinmediniz. Kitap çevirirken çe-

virdiğiniz romanla olan ilişkiniz nedir, karakterleri rüyalarınızda görür müsünüz, onlarla duygusal bağınız var mı?”. O ana kadar ben çok keyifli sözleşmelerden, ücretlerden, derneklerden vb. konuşuyordum. Birdenbire tutuldum kaldım, çevirdiğim romanların kişilerini rüyamda görmediğime göre bende eksik olan bir şey vardı herhalde.

Bütün bunlar üzerinde düşünerek, birçok okurun çevirmenden bekledikleri tepkinin, gerçekten kendi okur tepkileri olduğu sonucuna vardım. Yani, bir romanın kişilerini rüyasında görmek okura ait bir tepkidir, çeviri sürecinin kaçınılmaz bir sonucu değil. Ancak, özellikle yazarlarsa ya da yazar olmak isterlerse, “sanatsal” çevirmenlerin çoğunun yaptığı tam da budur. Bende okur, ya da olsaydım, yazar olarak ortaya çıkan tepkileri çevirmeninki gibi gösteriyorlar. Bunlar yemek yemezler, bir yudum içmezler, gözleri uyku tutmaz ve çok acı çekerler. Ayrıca, çevirirken yazarın ağızlarından konuştuğunu iddia ederler çünkü onlar, çok şükür, yazara ağızlarını ödünç veriyorlar demek. Çok geçmeden kemanacı mecazından söz ederler (mecazlar üzerinde Mendoza’nın söylediklerini hatırlayalım): çevirmen kemanacı gibidir, başkasının müziğini çalar, ama unutmamız gerekir, birçok yüce besteci çok kötü yorumcuydu, özellikle kendi müziğini yorumlarken. “Sanatsal” çevirmenler üzerine son bir nokta: Yalnız sevdikleri yazarlar çevirirler. Buna “empati sendromu” diyebiliriz ve Mª Teresa Gallego’nun dediği gibi, “Descartes’in titiz akıl yürütmelerini, Genet’in erotik coşkularını ve Air France’ın uçuş yardımcılarının toplu sözleşmesini ayırım yapmadan ve art arda çevirenlere” yönelik bir tür aşağılama olur.

Sanatsal çevirmenin tutumu bir yandan kibir ama bir yandan da öz savunmayla doludur. Genellikle çevirmenin uğraşına çok az değer verilir, bunu hepimiz biliyoruz ve hoşumuza gitmese de buna razı oluyoruz ve bazılarımızı işinin sanatsal tarafını ilan etme gereksinimi duyuyor. Bazen gerçek yaratıcı olan yazar pahasına olsa bile. Çünkü özellikle Nobel’den sonra çok iyi öğrendiğim bir şey daha var: Eğer ödüllü bir yazar söz konusu ise, ortalama okur okuduğunun hoşuna gitmesi gerektiğini duyar, çünkü o kadar ciddi beylerin (Nobel söz konusu olduğunda İsveçli beylerin) yazara neden bir ödül verdiklerini anlamayacak kadar aptal değildir. Bu yüzden, eğer okur söz konusu yazarın kitaplarını severse bir sorun çıkmaz, ama sevmezse suçu çevirmenin olmalıdır, başka türlü herkesin övdüğü bir kişiyi okur nasıl olur da sevmeyebilir? Örneğin, Kar çevirisi üzerine yazılmış, romanın “bayat ve ucuz postmodernizm”dan dolayı beni suçlayan bir eleştiri buldum. Bu eleştiri gerçek olsa bile, suçlu kesinlikle çevirmen olamaz. Öte yandan, şu “Çeviri sanat mı, zanaat mıdır” meselesi de var. Doğru cevabı bilmeyenler için, politik açıdan doğru olanın ilk yanıt (sanat) olduğunu söylemek isterim. Ancak, çevirinin bir sanat olduğunu iddia ederken ne demek istiyoruz? Yaratıcı bir iş olduğunu mu? Korkarım bu tamamen doğru değil. Hayal gücü ve içgüdü gerektiren bir uğraş olduğunu mu söylemek istiyoruz? Zanaatkarlar için bunlar gerekmez mi? Hem de sanat eşittir yaratıcılık demenin çok yeni bir denklem olduğunu unutmayalım. Yaratıcılığın fetişi yüzünden, bir dergi, İspanyolca öğrenen öğrencilere kendi dillerinin yazarlarını büyük İspanyol ve Güney Amerikalı yazarların (?) çevirilerinden okumaları tavsiye ediyordu. Büyük çevirmenlerin çevirilerinden değil, büyük yazarlarınkinden. Ancak, hepimizin bildiği gibi sanatçı olabilmek için

üniversitede okumaya gerek yok.

Burada da ikinci tip uç çevirmenle karşı karşıya geliyoruz. Her ne kadar iyi bir zanaatkar olabilmek için sanatçı olmak gerekmezse de, üniversite mezunu olmak da gerekmez. Ancak Üniversitede çeviri öğretmek istersek, çeviri zanaatının sırrı, tıpta olduğu gibi, öğretilen bir dizi teknikle özetlenmeli. Elbette, yüksek öğretimde öğretilen teknikler bunlar, kurslarda ya da akademilerde değil. Ancak, ailemde çok sayıda kişi tıpla ilgilidir ve bunun için tıbbın (çeviri gibi) yaratıcılık değilse bile (bunu yazarlara bırakalım) tekniklerle yanı sıra hayal gücü gerektiren birçok yanı olduğunu çok iyi bilirim. Oysa çeviri bir şekilde kendisini kanıtlayan ya da yüksek öğretiminin kapsamında varlığını kanıtlayabilen bir kuramı bulma gereksinimi duydum. Evde ne annemin ne babamın (ikisi de doktordu) kendilerine hayatın veya sağlığın ne olduğu sorusunu sorduklarını hiç duymadım. Çeviri bölümlerinde çeviri nedir, ne değildir diye devamlı tartışılır. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak birçok profesyonel çevirmen kuramı (kuramları) küçümsüyor. Bu küçümseme (onlara göre) özellikle iki noktaya dayanmaktadır: Çeviri kuramı hiçbir işe yaramıyor (-muş) ve akademik kuramcılar hayatında çeviri yapmaz (-mışlar). İkinci iddia genellikle yanlıştır, bu yüzden unutamam onu. Ancak birincisi çok faydalı olabilir çünkü bazı çevirmenler kuramdan neler beklediğini açıkça gösterir: beklentileri kurallardır.

Kuralcı kuramlardan bir sürü bulabiliriz. Klasiklerden başlamak istersek Vinay ve Dalbarnet, Newmark ya da İspanya'da García-Yebra'ya bir göz atabiliriz. Ancak çeviri kurallarının en büyük sorunu her zaman işe yaramamaları ve hiçbir zaman her işe yaramamalarıdır. Genellikle iki dilli çözümler sunarlar (ör. Fransızcadan İspanyolcaya) ve çok fazla tek boyutludur bu çözümler (yani başka bir bağlamda önerdikleri çözüm geçerli olmayabilir). García-Yebra'nın çok çok önemli olduğunu düşündüğüm bir sözü var: çevirmek "orijinalin söylediğinin tümünü söylemek, orijinalin söylemediklerini söylememek, ve her şeyi erek dilin izin verdiği kadar titizlikle ve doğallıkla söylemek"miş. Çok güzel bir niyet, ama sakıncası yoksa söyler misiniz, nasıl yapılır bu? Kuralcı kuramların yanı sıra betimleyici, açıklayıcı ve felsefeci kuramlar da var. Betimleyici kuramcılar, Translation Studies kavimi ve Toury gibi başkaları, var olan çevirileri betimleyip gözlemlerini erek kültürün edebiyat dizgesi içinde uyguluyorlar. Kitapları genellikle çok hoştur ve çok bilgi verir, ama daha çok edebiyat araştırmalarının alanı içinde kalır (öte yandan edebiyat araştırmaları çevirileri yok sayıyorlar). "Açıklayıcı" dediğim araştırmalar, epey kuralcı da olan skopos kuramı ya da bence edimbilimden çok etkilenmiş García Landa-Sergio Viaggio kuramı gibi, veya psikolojik kuramlar, genellikle çok zor olup pratikte edebiyat çevirisine uygulanması tartışmalıdır. Ancak, çeviri sürecini, hem fiziksel-yayın yanı hem de çeviri edimi sırasında kafalarımızın içinde neler olup olmadığını daha iyi tanımamıza fırsat verir. Derrida ya da Steiner gibi daha çok felsefeci çalışmaları okumak çok sürükleyici olabilir ama uygulaması hiç yoktur. Hiçbir zaman "çevirmek olanaksız ve o yüzden kaçınılmaz bir şeydir" kadar büyüleyici ama boş bir söz duymamıştım. Bunlarla birlikte profesyonel çevirmenlerin işi üzerinde yazdıkları da var ama ne kadar ilginç olursa olsun genellikle çeviri teorisi olarak kabul edilmez. Elbette çeviribilimde neler yapılabildiğini sıralayan bir liste sunmak iste-

mem, bunun için her zaman Holmes-Toury şemasına bir göz atabiliriz, yalnız bazı profesyonel çevirmenlerin çeviribilimle kurdukları saplantılı nefret ilişkisi anlamak isterim.

Çünkü sonuç olarak çeviribilim ne işe yarar? Bu soru bana televizyonda seyrettiğim bir filozofla yapılan bir röportajı hatırlatıyor. Gazeteci "Felsefe ne işe yarar?" diye sorduğunda, felsefeci şöyle cevapladı: "Böyle soruyorsanız, hiçbir işe yaramıyor". Üniversitede çalışanlar için çeviribilimin faydaları çok açık: Bu alan sayesinde puan kazanıp unvan alabiliriz. Elbette makalelerimiz akademik yetkililere göre bilimsel olmalı ama çoğu yerde (Avrupa'da bile) bu sırf dipnotu ve kaynakça gerekliliği demek. Bu durumda anlaşılıyor ki, çeviribilim üniversitede yer almasında bir fayda var, belki bir de bu alanın (çevirinin) kuramı varsa üniversiteli olabilir diye. Ancak üniversitede (karşılaştırmalı) edebiyat, psikoloji ve felsefe bölümleri var, gerçekten bir çeviribilim gerekiyor mu? Kanımca gerekiyor, ama herkese değil. Günde on-oniki saat çalışan, çok az para kazanan, teslim tarihi yakın olduğu için zamanı olmayan çevirmen için gerekli değil. Ancak benim gibi zamanı olanlara faydası olabilir. Çünkü en azından neler yaptığımızı bilmek istiyoruz. Felsefe her ne kadar ilkin faydasız görünüp ama her şey için gerekliyse, çeviribilim de ilk bakışta gereksiz olabilir ama bence insan olarak bizi tamamlıyor. Çünkü biz, babam ve annemin aksine, tıp doktoru değiliz; çünkü biz dillerle ve onlara dayanan kültürler gibi kaygan şeylerle çalışıyoruz; çünkü robotlar gibi otomatik pilotla çalışırken (duyulabilen en hoş duygulardan biri) kafalarımız içinde olup bitenleri bilmek istiyoruz; çünkü tam olarak ne yaptığımızı bilmiyoruz; çünkü çıplak maymunlar olarak meraka kapılıp öbürlerine, en azından meslektaşlarımıza, düşündüklerimizi anlatmak istiyoruz. Bence bu derginin, genelde kuramların ve çevirinin son amacı aynıdır: iletişim.

Ulaş Başar Gezgin

Asya Dilleri Çevirilerinde Yedi Sorun

Türkiye'deki çeviri etkinliği, daha çok, Avrupa dilleri, Farsça ve Arapçaya kilitlendiği için, Asya dilleriyle ilgili çeviri sorunları tartışmasının, çevirmenlerimize önemli bir kavramsal katkı sağlayacağını düşünüyorum. Bu yazıda, yedi sorundan söz edeceğim:

- 1) Asya dillerindeki aitlik sözcüklerinin Türkçeye çevrilmesi sorunu,
- 2) Asya dillerindeki ayrımcı ilişki sözlerinin Türkçeye çevrilmesi sorunu,
- 3) Asya dillerindeki uyumlu ilgili sözlerin Türkçeye çevrilmesi sorunu,
- 4) Asya dillerinde bağlam sorunu,
- 5) Resimyazının (ideograf) Türkçeye çevrilemezliği,
- 6) Tonlu dillerin Türkçeye çevirisinin zorluğu,
- 7) Asya dinleri ile ilgili metinlerin Türkçeye çevirisinden yaşanan sorunlar.

Araştırmacı Geert Hofstede'nin, dünya ekinlerini sınıflandırmak adına 5 ölçütü var: Bireycilik-ortaklaşacılık (kollektivizm), güç uzaklığı, erillik-dişillik, belirsizlikten kaçış, uzun erimlilik-kısa erimlilik.(1) Aşağıda bu ölçütleri tek tek ele alıp bunların çeviri için sonuçlarını değerlendiriyoruz:

- 1) Bireycilik-ortaklaşacılık: Hofstede'ye göre, ilk ayırım noktası, kimi toplumlardaki in-

sanların kendilerini, bireylikleri üzerinden tanımlamaları; kimi toplumlardaki insanların ise kendilerini, ait oldukları toplumsal öbekler üzerinden tanımlamaları. Dolayısıyla, örneğin, Asya toplumlarında akrabalık ilişkileri güçlü ve bunun bir sonucu olarak, Asya metinlerinde benlik öğeleri yerine bizlik(2) öğeleri baskın. Türkiye bu iki ucun arasında bir yerde olduğu için, Asya metinlerindeki bizliğe dayalı çok sayıdaki toplumsal ilişki yapılarına karşılık olarak Türkçede sözcük ve kavram üretmek, Türkiyeli çevirmenlerin temel bir sorunu olarak ortaya çıkıyor. Örneğin, 'görümce' sözcüğü yaygın olmakla birlikte, Türkiye'de bu, yalnızca kırsal kesimde ve taşrada önemli bir ilişkidir; kırsalın ve taşranın tersine, birçok büyük kentte, gençlerin birçoğu 'görümce' sözünün anlamını bilmez.(3) Asya metinlerindeyse, toplumsal ilişkiler çok önemlidir ve bu ilişkilere karşılık gelen sözcüklerin bolluğu, Türkçeye çevirmede büyük sorun yaratacaktır.(4)

2) Güç Uzaklığı: Bireycilik-ortaklaşıcılık ayrımını pek güçlü bulmasam da, güç uzaklığı ölçütünün önemli olduğunu düşünüyorum: Güç uzaklığı, değişik konumlardaki insanların arasındaki güç bakımsızlığına odaklanıyor: Sözelimi, İskandinav ülkelerinde, işten sonra patronla işçi aynı barda içerler. Ama bu, birçok Asya ülkesinde olanaksızdır: Aşağıdakilerle yukarıdakiler arasında büyük bir uzaklık vardır. Güç uzaklığı, benim yine kuşku duyduğum bir konu: İskandinav ülkeleri gibi örnekler, toplumsal devlet örnekleri. Asya'da toplumsal devlet düzeni yok. Dolayısıyla, güç uzaklığı, daha çok, devlet yapısı kaynaklı bir değişken olarak ortaya çıkıyor. Yine bununla bağlantılı olarak, Hofstede, herkesin birbirine 'yoldaş' dediği toplumsalçı (sosyalist) ülkeleri inceleme olanağı bulsaydı, belki daha farklı bir kuramı olacaktı.

Konunun çeviriyle ilişkisine gelirsek, birçok Asya dilinde toplumsal ilişkileri imleme için özel öğeler var. Ayrıca, kadınların ve erkeklerin dillerinde ayrı özne kullanımları bulunmakta. Örneğimiz, Siyamcadan (Tayca)(5) gelsin:

'Çan' sözcüğü, ben'e karşılık geliyor. Daha aşağı tabakadan gelenlerle ve yakınlarla konuşulurken kullanılıyor yalnızca. Üst tabakadan olan insanlara karşı kullanılırsa, hakaret sayılıyor. Buyrun bur'dan yakın...

'Pom' sözcüğü de ben'e karşılık geliyor ama eşitler ve üst tabakadan insanlarla konuşulurken kullanılıyor. Bir nokta daha var: Yalnızca erkeklerin kullanabildiği bir sözcük!

'Diçan', 'pom'un kadınlar için olanı.

'Kapacau' sözcüğü de, ben'e karşılık geliyor. Ama yalnızca yazılı metinlerde ve resmi belgelerde kullanılıyor. Birisiyle konuşurken, bu sözcüğü kullanırsanız, araya mesafe koymak istediğiniz türünden bir anlam çıkıyor.

'Gu' da ben. Ama serserilerin kullandığı bir sözcük. Kaba. Genç kuşak kullanıyor.

'Kun', hem sen hem de o demek. Kibar bir kullanım. Yüksek tabakadan insanlarla ve yakınlarla konuşulurken kullanılıyor. Aşağı tabakadan olanlara 'kun' demek, hoş karşılanmıyor.

'Tan' da hem sen hem de o demek. Yalnızca üst tabakalılarla konuşulurken kullanılıyor.

'Te', sen'e ve 'o'ya karşılık geliyor. Kadınlar, birbirleriyle konuşurlarken; erkekler, eşleriyle ya da kız arkadaşlarıyla konuşurlarken ya da küçük çocuklarla konuşulurken 'te' kullanılıyor.

'Nu', kızlarla ya da küçük çocuklarla konuşulurken kullanılıyor. Fare demek. Türkçe'deki 'fıstık'a karşılık geliyor.

'Ming', sen'e karşılık geliyor ama 'gu' gibi kaba. Hakaret sayılır.

Kau, 'o' için en yaygın kullanılan sözcük. Onlar anlamına da geliyor.

'Ge', sen, o ve onlar anlamına geliyor. Sen anlamında kullanılırsa, aşağılama içeriyor. O olarak kullanılırsa, yalnızca aşağı tabakadan olanlar için kullanılması uygun görülüyor.

'Rau', biz ve onlar anlamına geliyor. Kimi zaman, sen anlamına da gelebiliyor.

Bu dizelge (liste) burada bitmiş değil. Çeşit çeşit özne sözcüğü var Siyam dilinde. Hindistan'daki kast düzenine öykünen eski düzen, bu kastlaşmayı dile de taşıyacaktı elbette. Siyam'da eski düzen ve kölelik ortadan kalksa da, dildeki yansımalar yerli yerinde duruyor. Bunları değiştirmeye ya da azaltmaya yönelik bütün çabalar, Siyam ekinine (kültür) bir saldırı olarak görülüyor. İnsanın, "böyle ekin yerin dibine batsın" diyesi geliyor.

Dahası, Siyam dili, kadın-erkek ayrımcılığı da yapıyor. Kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı sözcükler var. Hitaplar da ayrı. Hitaplardaki ayrılık, daha ciddi bir sorun. Aslında, özne dışı hitaplar, her dilde vardır: Şekerim, güzelim, tatlım; zibidi, zırtapoz, moruk vb. gibi kullanımlar var Türkçede. Ama bunların, dilde donarak, özne sözcüklerine dahil edilmesi, apayrı bir şey. Bu konuyla ilgili bir diğer sorun, Siyam'da sayıları hiç de az olmayan eşcinsellerin kullandıkları ve kullanacakları özneler ve kendilerine yönelik hitaplar. Eşcinsel erkekler, kadınlara özgü özneleri kullanıyorlar.

Belki, öznesiz bir dile de rastlayabiliriz bir gün. Amma ilginç olur! Tüm tanrı bir toplum olmalı. Doğayla insanı bir tutmalı. Böyle olunca, kim ne yapıyorsa yapsın, aynı özne yapıyor olur. Ya peki eylemsiz bir dil olabilir mi? Olabilir herhalde; ardında, durağan bir dünya görüşü varsa, olabilir. Ama o zaman, eylem sözcüklerine yükleyeceklerini, belirteçlere (zarf) taşıttıracaktı.

Siyam dilindeki özneler kadar taş yağsın ayrımcı toplumların kafasına... (Gezgin, 2003b)(6)

Siyamcanın yapısından anlaşılacağı gibi, bu kadar çok ayrımcı özneyle, Siyamcadan Türkçeye çeviri yapmak başlı başına bir sorundur.

3) Erillik-Dişillik: Hofstede'nin bu ayrımı ile ilgili uzun tartışmalar var: "Dişillik'le kimi toplumların 'kadınsı' özellikler taşıdığını mı söylüyor? 'Kadınsı özellikler' nitelemesiyle zaten ayrımcılık yapmıyor mu? Erillikle maço toplumları mı kastediyor?" Konumuz bu değil; bu nedenle ayrıntılara girmeyelim: Bana kalırsa, Hofstede'nin bu ayrımı, maço lukla ilgili ise, güç uzaklığı ayrımıyla pek bir farkı kalmaz; bu nedenle de kullanım değeri düşer. Dolayısıyla, bu ayrımın ikinci yorumuna odaklanalım: İkinci yorum açısından, kimi toplumlarda, toplumsal uyum önemlidir; kimisinde ise, girişkenlik... İlki daha çok, Asya'ya;

ikincisiyse Avrupa'ya yüklenir. Dolayısıyla Hofstede'nin bu ayrımı doğruysa, Asya dillerinde, Sapir-Whorf denencesiyle bağlantılı olarak,(7) 'uyum'la ilgili daha fazla sözcük olmasını bekleriz; Avrupa dillerinde ise, 'girişkenlik'le ilgili daha fazla sözcük. Türkçe, yeni yeni kentleşen bir ülke olarak, yine bu ikisinin arasında olduğundan, Asya dillerinden Türkçeye çevirilerde, 'uyum'la ilgili sözcüklere Türkçe karşılık bulma sorunu yaşanmasını bekleyebiliriz. Örneğin, yin-yang'ın Türkçe karşılığı yok. Gerçi, 'yin-yang', birçok Asya dilinde de 'yin-yang' olarak geçiyor; ancak nedenleri farklı: Birincisi, bir din terimi; ikincisi, kısa olduğundan kolay akılda kalıyor. Belki bu ikinci neden, Türkçe için de geçerli. Öyle ya da böyle, uyumla ilgili ilk akla gelen kavram, 'yin-yang' ve bunun Avrupa dillerinde ve Türkçede karşılığı yok.

Kimi toplumların belirsizliği yadırgamadığı, kimilerininse yadırgadığı biçimindeki belirsizlikten kaçış ölçütünün ve uzun erimlilik-kısa erimlilik ayrımının çeviri açısından ciddi bir sorun oluşturmadığını düşündüğümünden, Hofstede'nin bu son iki ayrımını geçiyorum.

Bu yazı, uzun bir araştırmamanın kuramsal çerçevesi olarak değerlendirilebilir. Bundan sonraki evre, Asya dilleriyle Asya-dışı diller arasında çeviri yapanların bu ilk 3 ayrımın sonucu olarak ileri sürdüğüm sorunları yaşayıp yaşamadıkları... Bu sorunları çoğunlukla yaşıyorlarsa, bu, Hofstede kuramının geçerliliğine de destek sağlamış olacak. Öte yandan, Hofstede'nin beşlisinin temel eksikliği, ekini, tutumyapıdan (ekonomi) bağımsızmış gibi ele alışı. Bu, özellikle ilk iki ayırmada göze batıyor.

Bu üç sorun neydi anımsayalım, çünkü şimdi diğer sorunları sıralayacağız:

- 1) Asya dillerindeki aitlik sözcüklerinin Türkçeye çevrilmesi sorunu,
- 2) Asya dillerindeki ayrımcı ilişki sözlerinin Türkçeye çevrilmesi sorunu,
- 3) Asya dillerindeki uyumla ilgili sözlerin Türkçeye çevrilmesi sorunu.

Bu üç sorun dışındaki sorunlar şunlar:

4) Asya dillerinde bağlam sorunu: Çince ve Siyamca başta olmak üzere birçok Asya dilinde, bağlam çok önemli, çünkü günlük konuşmalarda tümce, sık sık kısaltıldığından ve özne de atıldığından, yalnızca mastar durumundaki eylemden oluşuyor. Ayrıca, özne sözcükleri, birden fazla özneye karşılık geldiğinden ve eylemler çekim eki olmadığından, özellikle roman çevirilerinde büyük sıkıntı yaşanıyor; çünkü romandaki konuşmalar, gündelik dilde yazılmış olabiliyor ve bu da büyük belirsizlik yaratıyor. Ayrıca, Siyamcada noktalama imleri yok; zaten diğer Asya dillerine de noktalama imleri, Avrupalı sömürgecilerle giriyor. Hatta öyle ki, bir Asya ülkesinin tarihte sömürge olup olmadığını noktalama imlerinin varlığından anlayabilirsiniz. Ayrıca yine Siyamcada, sözcükleri ayırmak için boşluk da yok.(8) Bunlar, çevirmen için büyük baş ağrısı yaratıyor. Hatta belki, Asya dillerinden Türkçeye çeviri azlığını buna bile bağlayabiliriz.(9)

5) Resimyazının (ideograf) Türkçeye çevrilemezliği: Çoğunluğu resimyazıdan oluşan Çince, Japonca ve Korece yazımı; özellikle ilk ikisi, bana kalırsa, Türkçeye çevrilemez bir ni-

telik taşıyor. Çünkü bu üç dilin kendi içlerinde bile önce resimyazıdan harfyazıya çevirisi gerekiyor. Sorun, resimyazıdan harfyazıya çevirinin birçok gönderme ve çağırışımı çeviremiyor oluşu. Resimyazı, harfyazıya çevrelemiyorsa; resimyazılı dillerin Türkçe gibi harfyazılı dillere çevirisi olanaksızdır. Harfyazı çevirisi, resimyazının ancak en kaba anlamını verebilir. Bu nedenle, harfyazılı dillerde haiku yazılabileceğini sanmıyorum. Türkiye’de haiku yazdığını ileri sürenler aslında haiku yazmamış oluyorlar. Bence haikunun bir Avrupa ülkesinden değil de Japonya’dan çıkışı, resimyazının kısacık da olsa çok geniş anlamlı olması. Türkçe, resimyazıyla yazılmalı ki, birkaç satırın binlerce açılımı olsun. Ayrıca, resimyazı, bu üç dili konuşanlara görsel öğeleri bir bütün içinde görmeye alıştırmaktadır. Bu, Türkçede olanaksızdır.

Resimyazı konusu, özellikle Japonca çevirileri için büyük bir sorun: Japonca’nın 4 abecesi var ve resimyazının esnekliği dolayısıyla, her yıl yaklaşık 6.000 sözcük üretiliyor. Bu yıl, bir Japonca sözlük, 100.000 aday sözcük içinden 10.000’ini seçip yeni baskısına ekledi (Noguchi, 2008).

6) Tonlu dillerin Türkçeye çevirisinin zorluğu: Çince, Siyamca ve Vietnamca başta olmak üzere, kimi Asya dilleri, ‘tonlu diller’ olarak adlandırılmaktadır: Bu dillerde, çoğunlukla sözcükler bir ya da iki hecelidir ve aynı hece, tonuna göre farklı anlamlara gelir: Örneğin, Siyamcada, ‘ma’, tonuna göre, ‘at’, ‘köpek’ ya da ‘gelmek; ‘may’, ‘hayır’, ‘yeni’ ve ‘değil mi?’ gibi anlamlara gelmektedir. Çince ve Siyamcada beş, Vietnamca’da altı ton bulunmaktadır. Bunun özellikle, şiir çevirisinde zorluk yarattığı ortadadır: Ton üstünden yapılan uyaklar olduğu gibi, ton uyumu ve ses uyumu gibi öğeler, gerçekte, bu üç dilin şiirinde büyük önem taşımaktadır.

7) Asya dinleri ile ilgili metinlerin Türkçeye çevirisinde yaşanan sorunlar: Altta yatan kimi kavramlar farklı olduğundan, sözgelimi, Budacılık ile ilgili kitapların çevirisi, başlı başına bir sorun. Ayrıca, Türkçedeki Budacı çevirilerin çoğu, Budacılık’ın Hindistan’da baskın olan kuzey mezhebinin terimlerini kullanıyor çünkü bu kitap çevirileri (özellikle İlhan GÜNGÖREN’in çevirileri), Budacılık’la Hindistan’da tanışmış Avrupalıların çevirisi üstünden yapılıyor. Oysa, sözgelimi Siyam’da, Güney Mezhebi baskın. Kuzey Mezhebi, Sanskritçe dilini kullanıyor; Güney Mezhebi, Buda’nın dili Paliceyi kullanıyor (bkz. Gezgın, 2007b). Terimler arasında bu nedenle az çok fark var. Örneğin, Nirvana (Kuzey) – Nibbana (Güney); Dharma (Kuzey) – Dhamma (Güney) vb.

Asya’dan çeviri azlığı konusu, ayrı bir sorun olarak mı yoksa dördüncü, beşinci ve altıncı sorunun bir sonucu olarak mı ele alınır bilemiyorum, ancak Asya’yla ilgili çeviri sorunlarını ele alan bu yazıda, bu konuyu anmamak olmaz: Türkiye’de Asya dillerinden çeviri yok denecek kadar az. Çevirilerin de ezici çoğunluğu İngilizceden yapılıyor. Türkiye’de Asya yazınından bir tek haikular ile Tagore biliniyor. Konuyla ilgilenenlerin sayısı çok az. Yüzümüzü artık çevrile çevrile vıcığı çıkmış Avrupa yazınına dönmüşüz, arkamızda dev hazineleriyle bıraktığımız Asya yazını hâlâ bekliyor.(10) Türkiye’ye Asya’dan çeviri yapacak çok sayıda çevirmen gerekiyor.

EK 1: Sapir-Whorf Denencesi ve Bilinçli ve Bilinçsiz Düşünce

Sapir-Whorf Denencesi: Dil Görececiliği ve Belirlenimciliği

Sapir-Whorf Denencesi, kendinden önce gelen ve dil ve düşünce arasındaki ilişkilere bakan yaklaşımlara tepki olarak doğmuştur. Sapir ve Whorf'un karşı çıktığı nokta şu idi: Dil, düşüncenin bir dışı vurumu değildir. Tersine, düşüncenin hapisanesidir. Demek ki başka bir dilde farklı düşünceler ortaya çıkar. Düşünce, toplumsal süreçlerden bağımsız da değildir. Basit bir doğal mantığın uygulanımı değildir.

Sapir-Whorf Denencesi, gerçekte, bir değil iki ilkedен oluşur: Birincisi, dilin belirlenimciliğidir: Dil, düşünceyi belirler. İkincisi, dilin görececiliğidir: İnsanlar, hangi dili konuşuyorlarsa dünyayı öyle görürler; dil, dünyadaki nesnelere ulamlamamızı sağlar, böylece düşünceyi biçimlendirir.

Sapir-Whorf Denencesi'nin sert ve yumuşak yorumları var. Sert yorumda, dil, düşünceyi belirliyor ve bu belirlenim ilişkisinden kaçış yok. Kimine göre, gündelik bir deneyim, sert yorumu reddetmeye yetiyor: Kimi zaman, ifade etmekte zorlandığımız düşüncelerimiz oluyor. Bu da, düşüncenin sözcüklerden ibaret olmadığını gösteriyor. Oysa, bu, geçersiz bir eleştiridir. Çünkü Sapir-Whorf Denencesi, bir özdeşlik savı sunmuyor; yani "dil ve düşünce aynı şeydir" demiyor. "Dil, düşünceyi" belirler diyor. Dolayısıyla, dilde ifade edilemeyen düşüncelerin olması, Sapir-Whorf Denencesi'ni çürütmez; tersine destekler. Çünkü gerçekte, dilin düşünceyi sınırladığını göstermektedir.

Yumuşak yorumda, dil, düşünceyi yine belirliyor. Ama kaçış olanaklı. Bilinçli bir eğitimle bu belirlenim aşılabiliyor. Örneğin, dil, cinsiyet ayrımcılığı yapsa da, insan, cinsiyet ayrımına karşı düşünceler geliştirebiliyor. Sapir-Whorf Denencesi'nin güçlü yorumuna karşı çıkanlar, bu versiyon için "doğru olsaydı, o zaman diller arası çeviri olanaklı olmazdı." diyorlar. Oysa, Sapir-Whorf Denencesi'nin bunu söylemediği ortadadır. Bunu söyleseydi zaten Sapir ve Whorf, İngilizce kaleme aldıkları metinlerde başka dillerden örnekler veremezlerdi. Ayrıca, çevrilemezlik, değişik türler için farklılıklar göstermektedir. Daniel Chandler'in dediği gibi, sanatsal metinlerde, özellikle şiirde, çoğu kez, çevrilemezlik sorunu yaşanmaktadır. 1971 Nobel Ödülü sahibi Şilili şair Pablo Neruda, en çok İtalyanca çevirilerin İspanyolca kaleme aldığı şiirlerindeki duygudurumu verdiğini söylemektedir. Tınlamalar, benzerlikler taşımaktadır. İngilizce ve Fransızca çeviriler için ise, "Benim şiirim olmaktan çıkmışlar. Bu şiiri İngilizce ya da Fransızca olarak yazsaydım, bambaşka yazardım." demektedir. Gerçekte, bu durum, dilin insanlarda içgüdüsel olduğunu ileri süren Pinker ve diğer Sapir-Whorf karşıtlarının çeviriden anladıklarının ham olduğunu göstermektedir. Çevirinin tek tek sözcüklerin çevrilmesi olduğunu sanmaktadırlar. Evet, bilgisayar çevirmenler öyle çalışıyor. Ancak, insan çevirmenler, "yazar/şair, bu metni Türkçe olarak kaleme alsaydı ne yazardı?" sorusu çevresinde çalışmaktadırlar. Bu nedenle Can Yücel başta olmak üzere çoğu sanat çevirmeni, 'çevirmek' yerine 'Türkçe söylemek' ya da 'Türkçeleştirmek', hatta 'Türkçeye uyarlamak' sözlerini kullanmaktadırlar. Can Yücel, 'What's Thing Called Love' adlı şiirin başlığını 'Alla'sen Söyle Nedir Aşkın Aslı Astarı' biçimi-

minde çevirmiştir [Alla'sen: Allahını seversen]. Çeviri etkinliği, gerçekte, bir metni başka bir dilde yeniden yazmaktır. Can Yücel'in yukarıda andığımız şiir çevirisi, Sapir-Whorf Denencesi'ne destek verici niteliktedir.

Önemli olan, sözcükler değil, sözlerin imlediği düşüncelerdir. Oysa bilim çevirisi, görecelik savını destekleyecek pek bir nitelik taşımamaktadır; çünkü bilimin kendisi, zaten evrensel olmak savıyla, kupkuru bir dil kullanmaktadır. Matematik, yalın dili de içerilmek üzere, her yönüyle örnek alınmaktadır. Öte yandan, bilim çevirileri de, belirlenimcilik savına destek sağlar niteliktedir. İnsanlar başka tür bir dil yapısına sahip olsaydı; kuşkusuz, farklı bir bilim ortaya çıkacaktı. Benzetimlere izin vermeyen bir dile sahip olsaydık; o zaman, bilişsel bilimciler, insanı bilgisayara benzetemeyecekler, bilişsel devrim de olamayacaktı. Aynı biçimde, Dekart'ın 'Düşünüyorum öyleyse varım' savı da, Dekart, başka bir dil konuşuyor olsaydı; ya hiç çıkmayacak ya da bambaşka bir kuramsal işlev ve niteliğe sahip olacaktı. Şöyle ki, Çince ve Taycada ve genel olarak, yalıtık dillerde, yüklemle hiçbir ek konmaz. Tümcede, yüklem, mastar halinde kullanılır ve özne ve nesnelere, genellikle atılır. Tümceler, çoğu zaman, mastar halindeki bir yüklemden ibarettir. Anlam, bağlamdan çıkarılır. Dilek şart kipi de bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Çince ve Taycada, Dekart'ın ünlü sözü, şöyle ifade edilecektir: "Düşünmek var olmak." Dekart, bu sözün üstüne tüm felsefesini kurmuştu. Her şeyden kuşku duyulsa bile, bu sözün doğru olacağını ileri sürmüştü. 2. Bölüm'de bu görüşün yanlışlığını ortaya koymuştuk. Yeniden girmiyoruz. Bunun ötesinde, "Düşünmek var olmak" sözü, böyle bir işlev göremez. Neden? Çünkü tümce, öznesizse -ki öyle- iç-dış ayrımı yapılamaz. İç-dış ayrımı yapılamadığı için, Dekart'ın yaptığı türden, iç-algının güvenilir bulunması savunulamaz. Dolayısıyla, öznesiz kurulumda, insanın duyları, dış dünyayı algılamak ne kadar yanlışlıysa; iç dünyasını algılamak de o kadar yanlışlı olacaktır. Dekart'ı, birçok araştırmacı, bildiği gibi, 'Batı felsefesi'nin babası olarak görmektedir. Demek ki, bütün bir Avrupa-Amerika felsefesini, özellikle de bilgi felsefesini özelde Dekart'ın, genelde Avrupalıların konuştuğu dil belirlemiştir.

Sapir-Whorf Denencesi'yle Kuhn'un geniş anlamda ele aldığı paradigma kavramı, büyük benzerlikler taşımaktadır. İnsan algısından bağımsız bir yeşil ya da kırmızı yoktur. İnsan olmasaydı, evet, dünya yine varolacaktı ama neyi yeşil ya da kırmızı olarak adlandıracağız, dilimizdeki renk sınıflandırmasına göre değişiyor. İnsanlar, aynı yere bakıp farklı şeyler görüyorlar. Altıncı bölümdeki paradigma örneklerinde de bunu belirtmiştik. Dil olmasa, insanın dünyayı sınıflandırması, bir sıçanda olduğu gibi, son derece yalın olacaktır. Sürekli olan renk tayfını rastgele parçalara ayırmayacaktı. Yine de, renk konusu, bir algı konusu olarak, dilsel görecelik için daha az uygun bir örnek oluyor. Dilin belirleyiciliği yalnızca renklere özgü değil. Asıl görecelik örnekleri, daha üst düzeyde, kavramsal düzeyde görülüyor. Yukarıdaki Dekart örneğine, sınıflı toplum kavramını ekleyelim. Tayca gibi dillerde, hitap biçimleri dilbilgisinde ayrı ayrı kodlanmıştır. Bir varsılın bir yoksulla konuşurken kullanacağı belli özne sözleri vardır. Aynı biçimde, bir yoksul da belli tür özneleri kullanmak zorundadır. Bu nedenle, Taycada, gerçekte, sınıf ayrımı yapmayan bir sohbet yok gibidir. Kuşkusuz, Marks'ın sınıf kuramı, dilbilgisinde sınıf ayrımcılığını açıkça

kodlayan Tayca gibi dilleri konuşanlardan çıkmayacaktı.

Uzamsal biliş çalışmaları da, Sapir-Whorf Denencesi'ne önemli bir destek sağlıyor. İki tür uzamsal kodlama var: İlişkisel ve mutlak. İlişkisel kodlamada, Türkçede olduğu gibi, nesnelere, birbirlerine göre konumlandırılıyorlar. Örneğin, "Robert, Emre'nin SAĞINDA oturuyordu." Mutlak kodlamada ise, konumlandırma, yön üzerinden oluyor. Sağ-sol kavramı yerine, kuzey-güney-doğu-batı kullanılıyor. Dolayısıyla, gündelik yaşamda, yemek masasına oturduğunuzda, mutlak uzam dilleri, "Robert, Emre'nin GÜNEYİNDE oturuyordu." diyorlar. Bu dil yapısının düşünceye etkisi, açıktır.

Bir dili incelerken çok kapsamlı tarihsel çalışmaların yapılması gerekir. Örneğin, -miş'li geçmiş zaman ile -di'li geçmiş zaman arasındaki ayrım, hangi gereksinimi karşılamak için ortaya çıkmıştır? Ancak, diller, tarih öncesinde, yani yazının bulunmasından önceki dönemlerde çıktığı için, böyle bir tarihsel çalışmanın gerçekleşme koşulları bulunmamaktadır. Bir araştırmacının söylediği gibi: "Eski dillerden fosil kalmış mı ki, bilgi sahibi olalım."

Bilinçli ve Bilinçsiz Düşünce

Dil her tür düşünceyi mi etkiliyor? Eşit oranda mı? Freud, bilindiği gibi, bilinçli düşünceler ve bilinçdışı düşünceler ayrımı yapıyor. Bilinçdışı düşünceler, ancak sözelleştirildiklerinde bilince geliyorlar. Dile gelmese, bilinçdışında ne olduğunu bilemiyoruz. Sorun, dilin bilinçdışına giren bir kanca gibi mi yoksa bir kap gibi mi olduğu... Kanca gibiyse, düşüncenin içeriğini değiştirmeyen bir araç; kap gibiyse, içine sığdırılabilen kadarını kabul ediyor ve düşünce ise, bir sıvı gibi, aktığı dilin biçimini alıyor.

Dil ve düşünce ilişkisine bakan yaklaşımların çoğu, gelişimsel değil. "Dil mi düşünceyi belirler, düşünce mi dili belirler?" diye sorarlarken, yaşa önem vermiyorlar. Bir toplumun ortalama ve orta yaşlı bir insanını düşünüyorlar. Biz, bu yanı sıra düşmeyip gelişimsel bakalım: İnsan yavrusunda, bilinçdışı düşünceler, toplumsal çevreyle etkileşim içinde dili doğuruyor. İnsan yavrusu, örneğin, dil edinmeden önce, çevrede konuşulan dilde olmayan sesleri ayırt edebiliyor. Ama bir kez dili edinince, dilinde bulunmayan sesleri ayırt edemeye başlıyor. Bu da, dilin bilişsel süreçler üzerindeki belirleme gücü için etkili bir örnek.

Dil, bilinçli düşünceyi doğuruyor. Dili, bilinçdışı düşünceler ve toplumsal çevrenin etkileşimi belirlerken; bir kez bilinçli düşünce oluştu mu dile müdahale edebilmeye başlıyor. Böylece insan, konuşurken yaptığı yanlışları fark edip düzeltebiliyor. Bu evrede, belirle-nim ilişkisinin oku, yalnızca dilden düşünceye olsaydı; bu yanlışları fark edip düzeltmek olanaklı olmazdı. Bilinçli düşünce ve toplumsal çevrenin toplamından üst-dil ortaya çıkıyor yani dil üstüne konuşabilen dil. Örneğin, "Bu tümce, uzun oldu" (üst-dilsel, çünkü tümce, kendine gönderme yapıyor);

"Bağlaç olan de'ler ayrı yazılır" (üst-dilsel, çünkü tümce, dilbilgisine ilişkin bilgi veriyor);

"Baskça ve Gürcüce, birbirlerine çok benziyor" (üst-dilsel, çünkü iki dile ilişkin karşılaştırmalı bilgi veriyor);

"Çocuklarla yavaş ve düzgün konuşmalı" (üst-dilsel, çünkü konuşmanın kendisine gönderme yapıyor);

"Blues' diye mi yazalım 'Bluuz' diye mi?" (üst-dilsel, çünkü dilin yazımıyla ilgili bir soru soruyor) vb.

Bu noktada, üst-dil, dili az çok belirliyor. Tümüyle belirleyemiyor çünkü üst-dilin dili tümüyle belirleyebilmesi için birincisi, dünya üzerindeki 6.912 dili bilmesi gerekiyor. Böylece, dilde nelerin ortak olmadığını, nelerin toplumsal nitelik taşıdığını anlayabilir ve ikincisi, yanına toplumsal çevreyi almadığı sürece, tümüyle belirleyici olamaz. Neden? Çünkü dil de üst-dil de tek tek bireylerin belirlediği bir şey değildir. Devletin biçim verdiği toplumsal çevre, üst-dili belirlediği gibi dili de belirlemektedir. Şöyle ki, bugün devlet, bir karar alıp 'İnkılap Tarihi' dersinin adını 12 Eylül öncesindeki eski adına yani 'Devrim Tarihi' adına çevirirse ve bütün resmi belgelerde bu adı kullanırsa, bir süre sonra, 'İnkılap Tarihi' adı unutulur; 'Devrim Tarihi' sözü ise öyle ya da böyle yerleşir.

İnsanların belli bir yaşa kadar, dile maruz kalmazlarsa, tek bir dil bile konuşamıyor oluşları, bu resimde anlam kazanıyor: Toplumsal çevre olmayınca, dil, ortaya çıkmıyor ve dolayısıyla, bilinçli düşünce de ortaya çıkmıyor. Bu durumdaki bir insan, bilinçdışı düşünce düzeyinde kalıyor. Sapir-Whorf karşıtları, herhangi bir dile maruz kalmamış çocukların 12 yaşından sonra hiçbir dil öğrenemiyor oluşlarını, dil öğrenmek için, insanda, doğuştan gelen bir yetenek olduğu yönlü görüşlerini temellendirmek için kullanıyorlar. Oysa, çizdiğimiz resim, farklı bir noktayı imliyor: Dilin düşünceyi belirlediğini gösteriyor. Aşağıdaki çizelgede özetleyelim:

Çizelge 1. Dil ve Düşünce İlişkisi

Doğum → Bilinçdışı Düşünceler + Toplumsal Çevre → Dil → Bilinçli Düşünceler + Toplumsal Çevre → Üst-dil → Dil

Doğal dile baktık. Şimdi de bilgisayar dillerine bakalım: Belli bir izlemeleme diline alışık olan bilişimciler, başka tür izlemeleme dillerini öğrenmekte zorlanmaktadır. Ayrıca, izleme dilinin sınırları, bilişimcilerin yapabileceklerini kısıtlamaktadır. Üçüncüsü, kimi araştırmacılar, çeşitli izlemeleme dilleri arasında, üst öğeler düzeyinde, çevrilemezlik olgusunun gözlemlendiğini ileri sürmektedirler. Bu üç nokta, bilişim alanında, Sapir-Whorf Denencesi'ni destekleyen olgular olarak görülmektedir. Öte yandan, bir izlemeleme dili, ötekini öğrenmeye engel değil. Zor da olsa, bilişimci öğrenebiliyor. Demek ki, belirlenim ilişkisinden kaçış var. Dolayısıyla, birinci nokta, yumuşak yoruma destek veriyor. Aynı biçimde, benzer olmayan iki dili öğrenirken, birinci dil, ikinci dilin öğrenimini zorlaştırabiliyor. Yine de, insanlar, başka bir dili öğrenebiliyorlar. Yukarıdaki ikinci ve üçüncü nokta ise, sert yoruma destek veriyor.

Sapir-Whorf Denencesi'ni desteklemek için en sık verilen örnek, Eskimo dili. Ancak, Eskimolar'ın dillerinde karla ilgili çok sayıda sözcüğün olduğu doğru değil. Ama doğru olsa bile, bu, önemsiz. Dillerinde karla ilgili çok sayıda sözcüğün olması, düşüncelerini

niye etkilesin? "Ona bakarsanız, şarapçılarının dillerinde de bir sürü şarap adı var ama bu, onların düşüncelerini etkilemiyor" deniyor. Ancak, sözcükler taşlaşıp dilbilgisine girmişse, elbette etkiler. Türkçedeki -miş'li geçmiş zaman, buna örnektir. -Miş'li geçmiş zamanla bilimsel bir metin yazamazsınız. Okur algısını etkiler (Gezgin, 2007d, s.74-78).

EK 2: 'Bir Dilin Zenginliği Sözcük Sayısından mı Anlaşılır?' ve Dahası

Bir dilin zenginliği sözcük sayısından mı anlaşılır? Bu soru, sık sık sorulan bir sorudur. Özellikle, İngilizce öğrenenler ve öğrenmişler, bu soruyu sormaktadırlar. Çünkü bir bakarlar ki, İngilizcede derya kadar sözcük var.

Diyelim ki yanıtımız olumlu. Bu durumda, bir İngilizce bir de Türkçe sözlük alacağız ve sözcük sayısını karşılaştıracamız. Ancak, şöyle bir sorun var: Türkçenin İngilizce için olduğu gibi kapsamlı sözlükleri yok. Türkçe sözlüklerdeki sözcükler, Türkçedeki sözcüklerin tümünü vermiyor. Bu durum, dile bakışla ilgili iki yanıttan kaynaklanıyor: Birincisi, Türkiye'de, sözlüklerin yalnızca ciddi sözcükleri kapsamı gerektiği düşünülüyor. Bu nedenle, gündelik yaşamda sık sık kullandığımız, 'geyik muhabbeti', 'dumurluk olay' gibi söz öbekleri, Türkçe sözcüklere konulmuyor. Oysa, İngilizce sözlüklerde, her tür gündelik ifadeye rastlıyoruz.

İkincisi, bir dili dil yapanlar, o dilde yazanlardır. Dolayısıyla, İngilizceyi İngilizce yapanlar, yazarlar olmuştur. Yazarlar, İngiliz sömürgelerinde memur olarak çalışmış; romanlar ve öyküler kaleme almışlardır. Bu yapıtlarda, dışavurumda zorlandıkları durumlarda, yaşadıkları bölgenin yerel dillerinden sözcükler kullanmışlardır. İlk zamanlar, onlara kaç çattılsa da, bugün, kullandıkları yerel dil kökenli sözcüklerin çoğu, İngilizcede yer etmiştir. Türkçe için ise, böyle bir çaba, son derece olumsuz karşılanmaktadır. Asya dillerinden birtakım sözcükler, Türkçeye kazandırılmaya çalışıldığında; tepki gösterilmektedir. Oysa, tek bir yazar bile bir sözcük kullansa; o sözcük, Türkçe sözlüğe girmeye aday sayılmalıdır. Zaten böylece yaygınlaşabilirler de...

Ama insanlar, yeni bir sözcük gördüler mi ya sinirlenmektedirler ya da dalga geçmektedirler. Çünkü bilmedikleri bir sözcük olmasını -tek bir sözcük bile olsa- özgüvenlerine tehdit olarak algılamaktadırlar. Türk olduklarına hem de üniversite mezunu olduklarına göre, okudukları hiçbir metinde bilmedikleri sözcük olamamalıdır. Onlara göre, yazarlar, yalnızca varolan sözcükleri kullanmalıdırlar. Bütün yazarlar, bu görüşe katılsalardı; Türkçe son derece yavan bir dil olurdu. Kaldı ki, İngilizce bir romanda, anadili İngilizce olanlar için bile çok sayıda yeni sözcük çıkmaktadır. Sözlüğe bakmak, yalnızca İngilizceyi ikinci dil olarak öğrenenlere özgü değildir; anadili İngilizce olanlar da sık sık bakarlar.

Yukarıdaki bölümcede ciddi bir çelişki de göze çarpmaktadır. İnsanlar bir yandan, Türkçede çok sözcük olmamasından yakınmaktadırlar; bir yandan da, yeni sözcük üretkenlerle dalga geçmektedirler. Oysa, İngilizce okurlar, yazarın istediği sözcükleri kullanma özgürlüğünü gasp etmedikleri gibi, o sözcükleri gündelik dilde kullanarak yaygınlaştırmaktadırlar. Türkçede ise, olumsuz bir bakış olduğu için, yeni sözcük üretimi çabası, genelleşmemekte; belli tür sanatsal metinlere özgü kalarak, dar bir çevrenin etkinliği olmaktan

öteye geçememektedir.

Üçüncüsü, Türkçe konuşanlar, aynı dili konuşanlara sahip çıkmamaktadır. Türkiye sınırları dışında, anadili ya da ikinci dili Türkçe olan çok sayıda insan bulunmaktadır. Bu insanlar, Türkçeyi, zorlandıkları noktalarda, kendi dillerinden ya da yaşadıkları ülkelerin dillerinden sözcükler ödünç alarak konuşmaktadırlar. Ancak, Türkiye dışındaki Türkçe konuşurların sözcük katkılarını inceleyen kapsamlı bir çalışma, henüz yapılmış değildir. Bu sözcükler de, Türkçenin sözcükleri olmuştur. Bir sözlüğe konulduklarında, yaygın kullanım olanağı doğacaktır. İngilizce sözlük hazırlayanlar, her yıl, İngilizceyi anadil ya da ikinci dil olarak konuşan Hindistanlıların ve Japonyalıların Hintçe ve Japoncadan ödünç alarak İngilizce içerisinde kullandıkları sözcükleri toplamakta ve bunları sözlüklerin yeni baskılarına eklemektedirler. Özellikle Hintçeden, çok sayıda sözcük geçmiştir. Oysa, Türkçe için düşündüğümüzde, Azerice ve Kıbrıstürkçesiyle dalga geçilir; onlardaki zenginliğin açığa çıkarılması için çaba gösterilmez. Azericenin söz dağarına baktığımızda, Türkçe, Rusça ve Farsça öğeleri kapsamaması nedeniyle, sözcük sayısı açısından oldukça zengin bir dille karşılaşıyoruz. Ayrıca, yeryapısal (coğrafi) özellikler bir dil için ne kadar çeşitlenirse, o dil, o kadar çeşitli sözcük kazanır.

Dördüncüsü, Türkçe konuşanlar, bırakın Türkiye sınırları dışındakileri, Türkiye sınırları içinde Türkçe konuşanlara da sahip çıkmamaktadır. Türkçe, birçok Türkçe öğretmenin bilinçsiz etkinlikleri ve yukarıdan bakan köşe yazarlarının "Türkçe'de öyle denmez böyle denir" tavırlarıyla, birörnekleştirilmekte; bu yavanlaştırılan dile 'Türkçe' denmektedir. Türkiye'de madem ki dört mevsim var; en azından mevsimler ile ilgili sözcükler için çeşitlilik olması beklenir. Örneğin, büyük kar yığınları için, Kars ve çevresinde, 'kürtün' denmektedir. Sözlük karıştırmadan, Rusça'dan, olayların kışın geçtiği bir metni çevirmek isteyenler, elbette, Türkçenin yetersizliğinden yakınacaklardır. Yöresel üretkenlik, her dilde olduğu gibi, sürmektedir; ancak Türkçenin bekçileri, bu katkıları, köylü bulup geri çevirmektedir. Yoksa Türkçe, yalnızca beyaz Türklerin konuşmasına izin verilen bir dil midir?

Dahası, İngilizce bilenlerin çoğu, Türkçeyi, İngilizceyi bildikleri kadar bilmemektedirler. Yöresel üretimlerden haberlerinin olmamasını geçiniz, içlerinden çok azı, hayatları boyunca bir Türkçe sözlüğü karıştırmışlardır. Böyle olunca, Türkçe ve İngilizceye karşılaştırmalı bakışları, yanılgılı olmaktadır.

Beşincisi, dil, donmuş bir yapı değildir. Uygun bir bakış açısıyla, her gün onlarca yeni sözcük eklenebilir. Bunlar, devlet yayınlarında yer alırlarsa, yaygınlık kazanırlar. Türkçede, 'bilim, sayıştay, yargıtay, yasama' gibi sözcükler, bu biçimde yaygınlaşmıştır.

'Türkçedeki sözcük sayısı, İngilizcedekinden az mı?' sorusuna yaygın bir yanıt, "evet az, ama Türkçe de, deyimler açısından zengin. Türkçe, deyimler açısından en zengin dildir." biçimindedir. Türkiye, hâlâ kapalı bir toplum olduğundan, "Türkiye, şu, şu, şu'nda tek ülke." ya da "Türkiye, şu şu şu açıdan en ileri ülke." kalıbında tümceler rahatlıkla kurulabilmektedir ve çok yandaş toplamaktadırlar. Türkçe için bu tür tümceler kuranlar, bırakın dünya üzerindeki 6.912 dili, 30 tane dile bile bakmış değildirler. Türkçe'nin deyim açı-

sından daha zengin olduğu da doğru değildir. İngilizce de, deyim açısından son derece zengindir. İngilizceye çevrilemeyecek Türkçe deyimler olduğu gibi, Türkçeye çevrilemeyecek İngilizce deyimlerin sayısı da az değildir.

Gerçekte, soru yanlış yerden sorulmaktadır. Varsayımlarında, sorgulanacak özellikler bulunmamaktadır. Diyelim ki, İngilizcede, Türkçedekinden daha fazla sözcük olduğunu sayısal olarak gösterdik. Bu, bir dilin zenginliğini mi gösterir gerçekten? Dil, insanın doğayla etkileşimi sonucunda doğmuş ve yine bu etkileşim içinde gelişmiştir. İnsan, dış dünyadaki nesnelere yalnızca gereksinim duyduğu alanlarda, sınıflandırmıştır. Dolayısıyla, Ekvator üzerinde konuşulagelen bir dilde, karla ilgili çok sayıda sözcük olmasını beklemek, mantıksız olur. İngilizcede çok sözcük olması, onun sömürgeci geçmişinden ve şimdiden ileri gelmektedir. Sömürgelere gönderilen memurlar, İngiltere’de görülmedik türden doğal ve toplumsal olaylara, elbette, buldukları ülkelerin yerel dillerinden sözcükler bulacaklardı. Bu durumda, bir dilde çok sözcüğün olması, yani dünyayı daha fazla parçalaması, onun zenginliğini göstermez; gereksinimlerinin çeşitliliğini gösterir.

Sözcük sayısı, bir dilin zenginliği için ölçü olamayacağı gibi, düşüncenin zenginliği için de ölçü olamaz. Örneğin, Einstein, birkaç sözcükle, son derece derin düşünceler dile getirmiştir. Sözcük sayısına bakarsak, Einstein’ın zengin bir dili ve derin bir düşüncesi olmaması gerekir. Aynı biçimde, bir siyasetçi, kürsüye çıkıp laf salatası yapabilir. Bu da ne dilin zenginliğini ne de düşüncenin derinliğini gösterir. Asıl belirleyici olan, dilbilgisindeki (gramer) farklardır. Örneğin, insanı, “kendi gözümle gördüm” (-di’li geçmiş zaman) ve “ben görmedim, birisi anlattı” (-miş’li geçmiş zaman) ayrımını, dilbilgisi düzeyinde, demek ki sürekli olarak, yapmak zorunda bırakan bir dil olan Türkçenin, düşünceye koyduğu sınırlar farklı olacaktır.

Peki o zaman dilbilgisi en karmaşık olan dil, en zengin dil midir? En zengin dil, en karmaşık dilbilgisine sahip dil olsa bile, bu zenginliğin kimseye bir faydası olmayacaktır. Her konuşmada, gereksizcesine enerji harcanacak; dil, çevrimiçi başka yöne kaydırılabilir enerjiyi yiyecektir (Örneğin Almanca). İkincisi, dil, düşüncenin sınırlarını çizdiğine göre, dilbilgisi ne kadar karmaşık olursa, düşünceyi o kadar çok sınırlama gücüne sahip olacaktır. Dil, düşüncenin akışkanlığına ne kadar izin veriyorsa, düşünce o kadar rahat hareket edecektir. Bu görüş, zaten, kurulmuş dillerin temel varsayımdır. Esperantonun dilbilgisi, son derece kolaydır. Düşünce akışını engellemek için, düzensiz hiçbir kullanım ve çekime yer verilmemiştir.

Son bir örnek verelim: Bir dil düşünün ki bu dilde, yılın her bir günü için ayrı bir sözcük kullanılıyor. Bu dil, zengin bir dil midir yoksa bir hapisane midir?

Bir dilin zenginliğini anlamak için, o dilde üretilen sanatsal metinlere bakmak gerekir. Türkçe, bu açıdan son derece zengindir (Gezgin, 2007d, s.79-82).

NOTLAR:

(1) Ayrıntılar için bkz. Hofstede, 2001.

(2) ‘Bizlik’ sözcüğünü, ‘self’e karşılık gelen ‘benlik’e karşı, ‘collective self’i karşılamak üzere türetmişim. Sözcüğü, ilk kez 2006’da olmak üzere, iki

yazımda (2007a; 2006), bir de şiirde (baskıda 1) kullanmıştım. Daha sonra gördüm ki, göçebelige yaslanan milliyetçi söylem de, 'bizlik'i içeriyor. Bu da, Türkiye'nin ortaklaşacılıktan bireyciliğe geçmekte olan bir toplum olmasına bir başka örnek sayılabilir: 'Benlik' sözcüğü yaygınlık kazanıyor ve daha önce kullanılan 'bizlik'de kişisel sözlükçelerimizden düşüyor.

(3) Elbette, bu görüş, gençlere sorularak, verilerle desteklenmelidir.

(4) Bugün, bireycilik-ortaklaşacılık ayrımına baktığımda, bu ölçütü önemli bulmakla birlikte, Asya'nın çoğunlukla köylü olduğunu ve asıl farkı yaratanın, Asya'nın çoğunlukla köylü olması ve köylü değerlerinin kentte de sürdürülmesi olduğunu düşünüyorum:

"Yalnızca 'Japon kadını' için değil '(Doğu) Asya kadını' için genel olarak varolan edilgen temsil, sanıldığının tersine, Asya'nın ekinel (kültürel) bir niteliği değildir; temsil, Asya toplumlarının çoğunlukla köylü toplumu olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'deki bir köylü kızının dünyaya bakışıyla bir (Doğu) Asyalı köylü kızının dünyaya bakışı arasında, gerçekte, büyük farklar bulunmamaktadır. Kente göçle birlikte, birbirini tutmak ya da hemşehrilik/kayırıcılık (favoritizm), toplulukçuluk (communitarianism), ortaklaşacılık (collectivism), yüz yüze ilişkilerin önemi gibi köylü değerleri, yanılı ve yüzeysel olarak, 'Asya'nın ekinel değerleri' olarak adlandırılmaktadır. Bu yakırtımlar, Türkiye'de 'gecekondu yaşantısı'nı 'en has Türklük biçimi' olarak görmekle eşdeğerdir. (Doğu) Asya'da kente göçle süren bu köylü değerleri, kent değerleri karşısında zaten zamanla sönümlenmektedir" (Gezgin, baskıda 2, dipnot 9).

Ayrıca Tayland izlenimlerim ve Japonya'da ailelerin kalıt (miras) bırakma davranışıyla ilgili bir araştırma, çeşitli nedenlerle, bu ayırmadan kuşku duymama neden oldu (bkz. Gezgin, 2003a).

Yine bu konuyla bağlantılı olarak, Aziz Nesin'in Vietnam'da çok sevilmesini, öykülerinin, bugün kentleşmekte olan Vietnam gibi, 1960'larda geçiş dönemi yaşamaya başlayan Türkiye'nin toplumsal çelişkilerine dayanmasına bağlıyorum. Aziz Nesin, oldukça kalkınmış olan Japonya'da bilinmez örneğin. Elbette, bir diğer etmen de, Aziz Nesin'in toplumsalcı (sosyalist) dünyada çokça çevrilmiş olması ve Vietnam'ın da o dünyanın -eskiden- bir parçası olması.

(5) 'Tayca'ya 'Siyamca' ve 'Tayland'a 'Siyam' dememin nedenleri üstüne, bkz. Gezgin, 2004a ve 2004b.

(6) Khmer dilinde de aynı ayrımcı yapı olduğu için, Pol Pot düzeninin ilk uygulamalarından biri, ayrımcılık yapan toplumsal konum sözlerinin yasaklanması olmuştur. Bu sözlerin yerine, 'yoldaş' ve 'kardeş' gibi eşitlikçi sözcükler zorunlu kılındı. Çocuklar, annelerine-babalarına bile 'anne yoldaş', 'baba yoldaş' diyordu (bkz. Gezgin, 2005). Pol Pot düzeninin iyi ya da kötü olmasından bağımsız olarak, toplum mühendisliğinin bir alt dalı olan dil mühendisliği açısından düşünmeye değer bir uygulama.

Bu ayrımcı dil yapılarının yalnızca ve yalnızca Asya'ya özgü olduğu gibi bir izlenim bırakmak da istemem: En azından İsveç'te 1960'lara dek, tanıdık olmayan insanlar birbirine 'sayın bay/bayan' gibi güç-aralıklı olarak hitap ederken, toplumsal devletin eşitlikçiliğinin bir parçası olarak, dile 'sen' anlamında yeni bir sözcük getirildi; bu sözcük, gençler arasında hâlâ kullanılmaktadır. Dil mühendisliği üstüne düşünen ama İsveççe bilmeyen ben, şiirlerinden ve İsveççe çevirilerinden tanıdığım Özkan Mert'in bizi bu konuda aydınlatmasını umuyorum.

(7) Sapir-Whorf denencesi ve dildeki sözcük sayısı tartışmalarını 'Bilişsel Bilimler Elkitabı'nda ele almıştım. Bu iki konu, bu yazının izleğiyle son derece ilgili olduğu için, metinler, Ek 1 ve Ek 2 olarak yazının sonuna eklendi.

(8) Gezgin (2004b), tüm bunlara karşın Siyamcayla nasıl iletişim kurulabildiği sorusuna yanıt verip bu yanıt üzerinden geliştirilen bilgisayarlı (computational) dil okuma izlencelerini tanıtıyor.

(9) Aynı biçimde, Vietnamcada 'içeren biz'-'dışarlayan biz' ayrımı bulunmakta: 'Chung tòi', 'sen'i içermeyen 'biz'dir ('biz ama sen değil); 'chung ta' ise 'sen'de içeren 'biz' (biz ve sen birlikte; Lê, tarihsiz). Bildiğim kadarıyla, Vietnamcadan Türkçeye şimdiye dek hiç kitap çevirmedi. Çevrilecekse, bu biz ayrımı, temel sorunlardan biri olacaktır çünkü kimi tümcelerde, anlam, bu ayrıma dayanmaktadır.

(10) Bu konuda iki eleştirel yazı için bkz. Gezgin, 2007c ve 2003c.

KAYNAKÇA:

- Gezgin, U. B. (baskıda 1). "O Vietnamlı gazeteciyle yeniden görüşme". Vietnam Şiiirleri (2007-2008) içinde. Ho Çi Min Kenti, Mart 2008 (yayımlanmayı bekleyen kitap).
- Gezgin, U. B. (baskıda 2). Asya'da Kalkınma ve Kadın (yayımlanmayı bekleyen bilimsel makale).
- Gezgin, U. B. (2007a). Edward Said'in Kültür ve Emperyalizm kitabı üzerine. İzinsiz Gösteri dergisi, sayı 149 (Haziran-Temmuz 2007).

- Gezgin, U. B. (2007b). "Budacı Tutumbilim (iktisat) ve Toplumsal Barış". İzinsiz Gösteri dergisi, sayı 137 (Nisan 2007). http://izinsizgosteri.net/asalsayi137/ulas.basar.gezgin_137.html
- Gezgin, U. B. (2007c). "Hayır! Don Kişot, insanlık tarihinin ilk romanı değildir! ya da zamanımızdan bin yıl önce Japonyalı bir kadın yazar tarafından yazılmış 'Genji Hikayesi' üstüne" Asya yazıları içinde (s.55-62). İzmir: Ara-lik.
- Gezgin, U. B. (2007d). Bilişsel Bilimler Elkitabı. Lulu. <http://www.lulu.com/content/1232419>
- Gezgin, U. B. (2006). "Neden kalkınmadık?": Yeni Gine'den bir yanıt ve düşündürdükleri (Tüfek, Mikrop ve Çelik Üstüne). Havuz dergisi Haziran 2006 sayısı. <http://www.dergi.havuz.de/HAZIRAN2006/ulasbasargezgin.html>
- Gezgin, U. B. (2005). "Khmer Rouge And The Killing Fields: To Whom Can It Be Attributed". http://izinsizgosteri.net/asalsayi53/ulas.basar.gezgin_53.html
- Gezgin, U. B. (2004a). "Tayland'ın Müslümanları neden ayakta? Ya Da 'Elifba'yı 'gogay-kokay' olarak Okumak". Birgün Gazetesi, 5 Mayıs 2004, Sayı 22, sayfa 10. http://ulas.teori.org/index.php?option=com_content&task=view&id=104&Itemid=27
- Gezgin, U. B. (2004b). "Yansısal Dilbilimsel (psikolinguistik) Açıdan Tayca ve Türkçe'nin Karşılaştırılması: Bilişsel Yapıların Aynası Olarak Dil." 13. Psikoloji Kongresi. Bilgi Üniversitesi. http://ulas.teori.org/index.php?option=com_content&task=view&id=296&Itemid=28
- Gezgin, U. B. (2003a). "Bireycilik-Toplulukçuluk Çalışmaları: Yeni Bir 'Oryantalizm' Seferi Mi?" http://ulas.teori.org/index.php?option=com_content&task=view&id=201&Itemid=28
- Gezgin, U. B. (2003b). "Siyam Dilinde Bir Baş Belası: Özneler." http://ulas.teori.org/index.php?option=com_content&task=view&id=123&Itemid=30
- Gezgin, U. B. (2003c). "Ortadoğu Asya Yazını: Ne Kadar Batılı Olduğumuzu Saptayabilmemiz İçin Bir Turnusol Kağıdı Daha..." Zinhar dergisi. http://ulas.teori.org/index.php?option=com_content&task=view&id=139&Itemid=52
- Hofstede, G. (2001). Culture's consequences. Thousand Oaks, CA: Sage Yayınları.
- Noguchi, M. S. (2008). King Kojien dictionary knights new words. The Japan Times, 17 Haziran 2008.

Çevirmenin Günah Defteri

Felsefenin esin perisi yoktur, çevirinin de.

Walter Benjamin

Çevirmen, ırzımıza geçme!

Milan Kundera

Çeviri için kaynak dille amaç dili çok iyi bilmek de yeterli olmuyor; önemli olan her iki dili de iyi kullanmaktır. İyi kullanmazsanız çeviriniz "çeiri kokar". Bu pis bir koku gibidir, tedirgin edicidir, mide bulandırıcıdır.

Michel Tournier

Şair de şiir çevirebilir, iyi çeviri de yapabilir, ancak şairliğinin dozunu çeviriye "fazla" katıp, özgün metinden "fazla" uzak kalmamalıdır.

Yaşar Avunç

Elan'ın kendi şiirleri için söylediği "tekrar tekrar okuyun, sonunda anlayacaksınız" deyişini tersine çevirip, uyarlayarak, şöyle de diyebiliriz belki: "Tekrar tekrar çevirelim, sonunda çevrilemez olduğunu göreceğiz."

Necmi Zeka

Bir Yazar da, kendi duygu ve algılarının (kendi şiirinin) bir çevirmeni, bir dile-dökücüsüdür.

Nevzat Erkmén

Çevirmenler ancak ve ancak saydam, görünmez oldukları, kendilerini aradan çıkarıp uçurabildikleri zaman iyi çevirmenlerdir. Yalnızca "iz bırakmadan" konuşan bir çevirmenin özgüne ihanet etmediğine inanılabilir. Birinin, bağlı kalmak amacıyla kendini yok etmesi, öbürünün birincilliğinin ve varlığının güvencesi olur.

Theo Hermans

Okurun yazarın ve çevirmenin rolleri büyük ölçüde birbirinin yerini alabilir. Okur metni yazar; yazar gerçekte kendi yazdığı metnin okurudur; çevirmen hem bir okur hem de bir yazardır; ayrıca hem okur hem de yazar, metni kendileri için çevirirler.

Kaisa Koskinen

Çeviri sorunu gerçekte, biraz olsun izini sürdüğümüz takdirde, bizi, insanların konuşması dediğimiz olağanüstü olgunun en saklı gizlerine değin götürür.

Jose Ortega y Gasset

Tercüme kolay iş zannetmek, ancak bir eseri san'atin üslup namı altında taşıdığı servetin cins ve mahiyetinden bihaber olmaya tevakkuf eder.

Ahmet Haşim

Yüksek kaliteyi haiz tercüme yalnız manayı değil, asla has havayı aksettiren tercümedir.

Herder

Şiirin nesirle tercümesi birçok bakımlardan üstün görülse de tesir bakımından hiçbir zaman nazımla tercüme yaklaşamaz.

A.Federov

Şiirde ince olan bir şey nesre geçirilince kaba, kuvvetli olan sert, canlı olan manasızdır. Şiiri nesre çeviren, bilmeyerek, kuvvetli yerine zayıfı, ölçülü yerine ölçüsüzü, şiirin sevimli güçlüğü yerine, nesrin bayağı kolaylığını geçirmiş olur.

Dellile

Şiiri, dolaşımı olmayan dillerin hapisanesinden kurtarmanın tek yolu çeviridir.

Özdemir Ince

Yaşamda hiçbir şey sezginin, yaratılana duyulan sevginin payı olmadan meydana getirilemez ve eğer bir şey meydana getirilmişse, bu ister bir çeviri ister başarılı bir bilardo vuruşu olsun, sonuca götüren nedenler pek az bilinir.

Hermann Broch

Yazarı taklit etmeye kalktığı anda ne çevirmen çevirmen olur ne de yazar.

Viktor Petroviç Golışev,

Bir şiirin güzelliği söylediği kadar belki ondan da çok söyleyişinde, seslerin, seslere bağlı anlam ve çağrışımların belli bir düzene sokulmasından olduğuna göre onu bozup bir başka dilde yeniden kurmak olacak iş değildir. Bir insanı yeniden yaratmak gibi bir şey bu.

Sabahattin Eyuboğlu

Çeviri yapmak iki dile hizmet etmektir. Biri, kendi yapıtı içindeki yabancıdır bu efendilerin, diğeryse yapıtı kendine mal etme arzusu içindeki okur.

Rosenzweig

Psşik düzlemdede çevirmen ikiye bölünmüştür. Her iki tarafı da zorlamak ister: Kendi dilini yabancı öğeleri kabullenmeye zorlamak, öteki dili de kendi ana diline yükünü boşaltmaya zorlamak.

Antoine Berman

Anlamak demek çevirmek demektir.

George Steiner

Çevirinin yüceliğı, çevirinin riski: özgün metnin yaratıcı ihaneti, kucak açan dilin de yaratıcı bir biçimde kendine mal etmesi: *benzerin oluşturulması*.

Paul Ricoeur

Çeviri nankör bir iştir, bütün bir katıby özenle çevirirsin. Sonradan yerli yerine oturmamış iki-üç kelime görür, kendine kahredersin. Ya da bir bakarsın, birisi ya kitabın farklı bir çevirisinde veya başka bir kitapta aynı kelimeyi/deyişiy çevirirken daha iyi bir karşılık bulmuş.

Sevin Okyay

Çeviri, dillerin yabancılığını bir biçimde sorgulamanın bir türüdür.

Walter Benjamin

Çevireceğim, -hele, çevirmem gerektiğini düşündüğüm- metinleri hiç seçmedim, onlar beni seçtiler.

Oruç Aruoba

Çeviride yaratıcılığın sınıandığı en iyi alan şiir çevirisidir.

Rilke

Çeviri yapmak da özgün yapıt yaratmak kadar yaratıcılık işidir.

Mehmet H. Doğan

Şiirin tercümesine dayanarak bir şiir hakkında hüküm vermek, bir kadının güzelliğini duvardaki gölgesine bakarak anlamak istemektir.

Andre Bellessort

Tercüme yalnız muhtevayı vermekle kalamaz, şekli de tercüme etmek gerektir.

Azra Erhat

Çevirmek için artık sözcükleri tanımak yetişmiyor. Çevrilecek metnin sözünü ettiği şeyleri de bilmek zorunluluğı var. Yabancı dilde yazılmış bir metni çevirmek için başlıca iki önemli koşulu yerine getirmek gerekiyor: 1- Dili bilmek ve 2- bu dili konuşan uygarlıyı tanımak, yani bu dili anlatım aracı olarak kullanan halkın yaşamını, kültürünü, en tam budunbetimini bilmek. Kısacası, çevirmek için dil çalışmak yetmemektedir; köklü ve dizgeli bir biçimde bu dilin kültürünü de incelemek zorunludur.

Bedrettin Cömert

